

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Anja Horvat Jeromel

**VLADANJE AMERIŠKEGA PREDSEDNIKA
GEORGE WALKER BUSHA**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Anja Horvat Jeromel

Mentor: Izr. prof. dr. Marjan Brezovšek

**VLADANJE AMERIŠKEGA PREDSEDNIKA
GEORGE WALKER BUSHA**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2006

“For what is a man profited, if he shall gain the whole world, and lose his own soul?”

Matthew 16:26

Frenk hvala, ker si tolažil Lijona, ko sem jaz sedela za računalnikom.

Hvala Lijon, ker si bil kljub krčkom tako potrpežljiv, da sem uspela zaključiti nalogo.

Oba sta moj sanjski tim!

Hvala mami za pomoč in izpolnjevanje mojih včasih nemogočih prošenj.

Hvala mentorju prof. Brezovšku za strokovno pomoč in vodenje med pripravo te naloge.

In nenazadnje hvala vsem, ki so mi kakorkoli stali ob strani.

KAZALO:

1. UVOD.....	6
2. DEMOKRACIJA V AMERIKI.....	10
2.1. Opredelitev demokracije.....	10
2.2. Tipi demokracije.....	16
2.3. Demokracija v Ameriki.....	21
3. OPREDELITEV VLADANJA.....	29
3.1. Demokracija in vladanje.....	29
3.2. Vladanje in moč.....	34
3.3. Politika in pojem moči.....	35
3.4. Elite – pomemben element demokracije.....	37
3.5. Oblike nadzora in tiranije.....	38
3.6. Voditelji in privrženci.....	41
3.7. Volilna participacija.....	42
3.8. Predsedniške moči v Ameriki.....	46
3.9. Predsedniški uspeh.....	48
3.10. Status predsednika ZDA.....	52
3.11. Predsedniška moč G.W. Busha.....	57
4. POLITIČNO INFORMIRANJE V DEMOKRACIJI.....	58
4.1. Komunikacijska sfera v demokraciji.....	58
4.2. Mediji in demokracija.....	59
4.3. Mediji in demokracija v ZDA.....	63
4.3.1. Delovanje medijev v ZDA.....	65
4.3.1.1. Organiziranost.....	65
4.3.1.2. Uniformnost in različnost.....	65
4.3.1.3. Profitni motiv.....	66
4.3.1.4. Vpliv javnosti in demokracija.....	66
4.4. Svoboda komuniciranja – dostop do informacij v demokraciji.....	67
4.4.1. Prevladujoče teme v političnih novicah.....	73
4.4.1.1. Nacionalizem.....	73
4.4.1.2. Slavljenje ameriškega ekonomskega sistema.....	73
4.4.1.3. Spoštljivost do javnih oziroma vladnih uslužbencev.....	73
4.4.1.4. Negativnost in škandali.....	73
4.4.1.5. Omejena, razdrobljena in nepopolna politična informacija.....	73
4.5. Vladna regulacija medijev in cenzura.....	74
5. RETORIČNO PREDSEDOVANJE.....	80
5.1. Opredelitev političnega komuniciranja.....	82
5.2. Svoboda prepričevanja – bistvo demokracije.....	87
5.3. Ameriški predsednik in politično komuniciranje.....	90
5.4. Komunikacijski kanali predsednika ZDA.....	93
5.5. Uradna retorika ameriškega predsednika.....	97
5.6. Ameriški predsednik in javnost.....	98
6. ANALIZA VLADANJA GEORGE W. BUSHA.....	99
6.1. Ukradene volitve? »Popolna izenačenost« leta 2000.....	99
6.2. Pomen sprememb po 11. septembru za ameriško demokracijo.....	100
6.2.1. Ministrstvo za domovinsko varnost.....	101
6.2.2. Nacionalna strategija za domovinsko varnost.....	102
6.2.3. Urad za domovinsko varnost v beli hiši.....	102
6.2.4. Urad za globalno komunikacijo v beli hiši.....	102
6.2.5. Patriot.....	103

6.2.6. Urad za strateški vpliv v Pentagonu.....	103
6.2.7. Analitični center za teroristična eksplozivna telesa.....	103
6.2.8. Vpliv na medije po 11. Septembru.....	104
6.3. Analiza retoričnega predsednikovanja G. W. Busha	104
6.4. Elementi promocije v Bushevi retoriki	108
6.4.1. Kratek razumljiv koncept	108
6.4.2. Nепrestano ponavljanje	108
6.4.3. Poziv k dejanjem.....	109
6.4.4. Poenostavljanje sporočila	109
6.4.5. Poznavanje svoje ciljne javnosti	109
6.5. Analiza Bushevih govorov o položaju v državi (State of the union adress)	110
6.6. Upad busheve priljubljenosti	116
7. SKLEP.....	117
8. LITERATURA.....	122
PRILOGA A: SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH IZRAZOV	132
PRILOGA B: OGLAS DRUŽBENE AKCIJE Z NASLOVOM »GOT OIL?«.....	133

1. UVOD

Za analizo vladanja ameriškega predsednika George W. Busha sem se odločila, ker se mi zdi zanimiv fenomen, saj bi lahko rekli, da je najpomembnejša politična oseba, saj ima dva izrazito močna položaja: institucionalnega in simbolnega. Tako je ena najvidnejših političnih osebnosti na svetu. Njegovo vladanje, ki je vidno predvsem prek njegove komunikacije, spremlja ves svet, saj Amerika že dlje časa kaže težnje, da bi postala vodilna svetovna sila. Zato se mi zdi zanimivo in aktualno raziskovati, od kod izvira moč vladanja George W. Busha, saj so se volitve 7. novembra 2000, ko bi lahko rekli, da volivci niso izbrali svojega 43. predsednika, a so ga vseeno dobili, zagotovo zapisale v zgodovino po svoji specifičnosti ozadja. Specifično pa je tudi celotno obdobje vladavine George W. Busha.

Bush je svoje vladanje začel v smeri, naklonjeni velikemu kapitalu in poslu, kot glavnima podpornikoma njegove volilne kampanje. Kljub temu je Bush na oblasti pokazal svoj pravi obraz, ko je postal pravi nasprotnik varovanja okolja, v imenu zaščite gospodarstva. Tako stališče bi bilo težko uskladiti s tako pogosto poudarjeno idejo o ZDA kot voditeljici svobodnega in demokratičnega sveta. Tako je iz vladanja George W. Busha mogoče zelo nazorno razbrati, kako politiki manipulirajo z ljudskimi množicami v prid svojih in strankinih interesov po strankarski, državni, ideološki ali kakšni drugi poti.

Značilno republikansko usmeritev je Bush nenadoma začel uveljavljati tudi na strateško-oborožitvenem področju s predlogom, da morajo ZDA zgraditi obrambni ščit pred medcelinskimi nuklearnimi raketami ter obenem močno zmanjšati svoje zaloge atomske oborožitve. Tak predlog je pomenil kršitev ameriško-sovjetskega dogovora o antibalističnih raketah in ZDA so po vrsti neuspešnih pogajanj, ko niso dosegle popolnega soglasja, vseeno objavile, da bodo z gradnjo ščita nadaljevale.

Teroristični napad na ZDA 11. septembra 2001 je začetek novega poglavja ameriške in svetovne zgodovine. Namreč svet zveznih rezerv je hitel zniževati že tako nizke obrestne mere, predsednik Bush in kongres pa so pripravljali 75 milijard dolarjev težak paket pospeševalnih ukrepov za že pred septembrskim napadom opešano gospodarstvo. Poleg tega je v tem obdobju NATO prvič v svoji 52-letni zgodovini uporabil 5. člen svoje ustanovne pogodbe, ki pravi, da napad na eno članico pomeni napad na vse članice. Vendar so ZDA kljub izkazani pomoči 19 članic same vodile vojno v Afganistanu.

Zelo naporno prvo leto vladanja je dobesedno prelevilo predsednika Busha mlajšega, ki je svoj mandat začel z obsežnim tožarjenjem na sodiščih; množičnemu domačemu in mednarodnemu

prepričanju, da intelektualno ni dozorel za mesto predsednika; da je le orodje v rokah svojega očeta oz. Bushevega klana; da je še posebej na zunanjepolitičnem področju brez osnovnih znanj in podobno. Ves njegov program je temeljil na notranji politiki, frazarjenju o majhni vladi, moraliziranjem v slogu, da bo v Belo hišo vrnil čast, čeprav je bila njegova preteklost prepletena z alkoholom in ženskami.

V dobre pol leta po začetku Bushevega vladanja so gospodarski kazalci pešali in aprila 2001 se je uradno začela ameriška gospodarska recesija, ki ji je sledil gospodarski šok 11. septembra. Zniževanje davkov še pred tem, začetek vojne v Afganistanu in protiteroristično delovanje na številnih svetovnih frontah, pa milijardo dolarjev težek program državne intervencije, ki je ameriške letalske prevoznike rešil propada – vse to je v enem letu Bushevega predsednikovanja požrlo ves proračunski presežek, ki ga je Clinton ustvarjal več let. In pričakovali bi, da bo podoba predsednika Busha v očeh ameriških volivcev porazna. A se je sprva zgodilo prav nasprotno, saj je njegova priljubljenost dosegala med 80 in 90 odstotkov, kar pred njim ni uspelo praktično nobenemu predsedniku, razen zmagovalcu 2. svetovne vojne – Rooseveltu. A pri Bushu je bil vse to rezultat tragičnega 11. septembra. Američani so se namreč ob terorističnem napadu temeljito prestrašili, stopili skupaj in vse karte stavili na svojega voditelja, ki je nenadoma postal popoln. Mešanica strahu, patriotizma in nacionalizma je bliskovito ovila predsednika Busha v slavo in ga nepričakovano postavila na piedestal najboljšega predsednika. Taka vloga pa je Bushu pisana na kožo, saj so mu bili interesi in vrednote ameriške družbe edino vodilo, ki bi ga po njegovem prepričanju tako ali tako moral sprejeti in udejanjiti ves svet. (Ferfila, Kos 2002: 104-112)

Uspešnost vladanja ameriškega predsednika pa je predvsem odvisna tudi od spretnosti njegovega vodenja in komuniciranja s svojimi državljani, kot tudi od njegovega diplomatskega komuniciranja z ostalimi državami, kar se glede na njegovo uspešnost Ameriki vrača in odraža v načinu življenja njenih državljanov. Namreč državljani so tisti, ki bodo tudi ob naslednjih volitvah morda podprli predsednika, če bodo zadovoljni z njegovim delovanjem. Predsednik mora tako državljane informirati o svojih politikah in programih prek svojih komunikacijskih aktivnosti, ki se večinoma spreminjajo tudi v pravi politični marketing oziroma propagando, saj jih želi obenem s svojo komunikacijo tudi prepričati.

Ker je »mašinerija« oz. administracija ameriškega predsednika tako sprofesionalizirana, lahko na primeru trenutnega predsednika George W. Busha sklepamo, da si lahko ameriški predsednik privoči tudi številne spodrsaljake, ki se mu vseeno oprostijo oz. ga pri ničemer ne omejujejo. In glede na to, da učinkovitost vladanja pomeni učinkovitost komuniciranja, in če ameriški predsednik uporablja manipulacijo, potem je njegovo vladanje zavajajoče. Če ne gre drugače, si predsednikovi komunikatorji izmislijo celo vojno, ker je prestrašene državljane lažje voditi, saj so manj

pripravljeni nasprotovati. To bi lahko kazalo na anomalijo ameriškega sistema, da je v tej državi mogoče skorajda čisto vse.

V svoji nalogi bom tako preučila značilnosti vladanja trenutnega ameriškega predsednika George W. Busha, ki si ga bodo številni zapomnili ravno po njegovih začetnih lapsusih in zapletih. A kljub temu je zaradi spleta dogodkov Bush postal zelo priljubljen pri Američanih. Nikoli pa ne bomo vedeli, kakšna bi bila njegova usoda, če se ne bi zgodil grozoviti 11. september.

V Združenih državah Amerike kot predsedniški zvezni državi, kjer predsednik države opravlja tako funkcijo predsednika države kot predsednika vlade, je vloga predsednika večja kot v evropskih parlamentarnih demokracijah. Izvršna oblast v rokah enega samega človeka je utemeljena tudi v Ustavi. Zato bom za lažjo analizo v prvem delu najprej teoretično opredelila pojme demokracije in vloge političnega vladanja oziroma vodenja države. Ob tem bom nekaj pozornosti namenila tudi političnemu komuniciranju, predsedniškim komunikacijskim tokovom ter sodobnim značilnostim politične komunikacije. Definirala bom tudi čiste oblike različnih nagovorov v politični komunikaciji, kot so informiranje, prepričevanje, propaganda in politični marketing. Opredelila bom specifičnost položaja ameriškega predsednika in njegov status. Podala bom tudi nekatere spremembe, ki so nastale kot posledica terorističnih dejanj 11. septembra in so imele posledice na ameriški demokratični sistem. Ob koncu pa bom analizirala komunikacijo George W. Busha. Povzela bom njegovo komentiranje dogodkov, ki so sledili po 11. septembru. Nato bom analizirala Bushevo retoriko iz promocijskega vidika, katere elemente vsebuje, da ji zagotavljajo uspešnost. Lotila pa se bom še analize Bushevih govorov o stanju države, ki bodo pokazali njegovo podajanje zgodbe, ki naj bi čim bolj podprla njegovo politiko za doseganje določenih ciljev. Iz govorov bom nakazala, kako je Bush s svojimi komunikacijami želel narediti »teren« za tem bolj nemoteno uresničevanje svojih ciljev.

Cilji mojega magistrskega dela izhajajo iz naslednjih hipotez:

- Učinkovitost vladanja G. W. Busha pomeni učinkovitost komuniciranja.
- Ameriški predsednik si lahko privoči tudi številne spodrsaljaje, ki se mu vseeno oprostijo oziroma ga pri ničemer ne omejujejo.
- Če učinkovitost vladanja pomeni učinkovitost komuniciranja, in če ameriški predsednik pri komuniciranju uporablja manipulacijo, potem je njegovo vladanje zavajajoče.
- To kaže, da gre v ZDA za komunikacijsko anomalijo ameriškega sistema, da je v tej državi je mogoče skorajda čisto vse.

Metode raziskovanja pri preučevanju in pisanju teme magistrskega dela so:

- k nalogi bom pristopila teoretično;
- saj bom s tipološko metodo postavila teoretsko hipotetični okvir raziskave;
- z analitično metodo bom analizirala sekundarne vire (članke o G. W. Bushu in zapise njegovih govorov), na podlagi katerih bom poskušala potrditi ali ovreči zastavljeno hipotezo;
- deduktivna metoda bo služila za spoznavanje dejstev;
- z metodo sinteze pa si bom pomagala kot z osnovo za združevanje teoretičnih dejstev in lastnih sklepanj za dosego spoznanj pri sprejemanju ali zavračanju postavljenih hipotez.

2. DEMOKRACIJA V AMERIKI

2.1. Opredelitev demokracije

Demokracija kot oznaka za politično ureditev zahodnega tipa je danes eden najpogosteje uporabljenih političnih pojmov, saj je postal sestavni del vsakdanjega besednjaka. Za demokracijo je mogoče reči podobno kot za politiko nasploh, da gre za izredno kompleksen in mnogoplasten družbeni fenomen. Na najbolj načelni ravni obstaja med družboslovci soglasje o tem, da naj bi demokracija pomenila »vladavino ljudstva« (kar pomeni tudi sama beseda), se pravi »režim, v katerem se oblast izvaja na podlagi podpore večine državljanov«. (Tomšič 2002: 16)

Demokracija je grška beseda. Drugi del besede pomeni »oblast« ali »vladavina« in kot je avtokracija vladavina enega človeka, aristokracija vladavina *aristoi* – najboljših ljudi, elite, demokracija pa je vladavina *demos* – ljudstva. *Demos* je bila protejska beseda z več pomeni, med njimi »ljudstvo kot celota« (ali natančneje državljansko telo) in »navadno ljudstvo« (nižji razredi), in antične teoretske debate so se pogosto poigravale s to osrednjo dvoumnostjo. Kot navadno je bil Aristoteles (v Finley 1999: 17) tisti, ki je podal, najprodornejšo sociološko formulacijo:

Argumenti kažejo, da je številčnost vladajočega telesa, naj bo majhno v oligarhiji ali veliko v demokraciji, stvar naključja, ki je posledica dejstva, da je bogatih povsod malo, revnih pa veliko. Resnična razlika med demokracijo in oligarhijo je torej razlika med revščino in bogastvom. Kjerkoli moške vladajo zaradi svojega bogastva, naj jih bo malo ali veliko, imamo oligarhijo, in kjer vladajo revni, imamo demokracijo.

Dobesedni pomen demokracija – government by the people – je zagotovo najbolj osnoven in najbolj široko uporabljena definicija. Pomemben amandma, ki ga je treba izpostaviti, ko govorimo o demokraciji na nacionalni ravni v sodobnih državah, je, da dejanja vlade običajno niso izvršena direktno s strani državljanov, temveč indirektno s strani predstavnikov, ki jih izvolijo na svobodni in enakovredni osnovi. Čeprav elemente neposredne demokracije lahko najdemo na obširnih demokratičnih državah, je demokracija običajno reprezentativna demokracija: vladavina svobodno izvoljenih predstavnikov s strani naroda. Demokracijo lahko definiramo ne le kot »government by the people«, temveč tudi po slavni formulaciji predsednika Abrahama Lincolna kot »government for the people«, kar pomeni vladavino glede na preference naroda. Idealna demokratična vlada bi bila takšna, katere dejanja bi bila vedno popolnoma v skladu s preferencami in željami vseh državljanov. Tako popolna dovzetnost v vladi ni nikoli obstajala in verjetno nikoli ne bo dosežena, lahko pa služi kot ideal, ki naj bi navdihoval demokratične režime. (Lijphart 1984: 1)

Kot je pokazal Dahl (v Lijphart 1984: 1), lahko razumno dovzetna demokracija obstaja le, če je prisotnih vsaj 11 institucionalnih jamstev:

1. svoboda oblikovanja in združevanja organizacij;
2. svoboda izražanja;
3. pravica do voljenja;
4. primernost za javni urad;
5. pravica političnih voditeljev, da tekmujejo za podporo in glasove;
6. alternativni viri informacij;
7. svobodne in poštene volitve;

institucije za oblikovanje vladnih politik morajo zaviseči na glasovanju in drugih izražanih preferenc.

Zavezanost »politični enakosti« in »svobodi« je po Platonovem (Held 1992: 38) mnenju značilnost demokracije in osnova njenih najbolj obžalovanja vrednih značilnosti.

Nihče ne bo oporekal, da so bili Grki prvi, ki so sistematično razmišljali o politiki, ki so opazovali, opisovali, komentirali in končno formulirali politične teorije¹. Je pa edina grška demokracija, ki jo lahko podrobneje preučujemo, atenska demokracija v petem in četrtem stoletju pr. n. št., ki je bila iz dobrih in zadostnih razlogov tudi intelektualno najplodnejša. Atenski vpliv je bil tako močan, da se mu priklanjajo celo nekateri sodobni elitistični teoretiki. Tehnični in še zlasti vojaški strokovnjaki so vedno imeli določen vpliv in vselej so ga poskušali še razširiti, toda politične odločitve so v preteklosti sprejemali politični voditelji, kot jih sprejemajo še danes. »Managerska revolucija« ni spremenila tega temeljnega dejstva političnega življenja. (Finley 1999: 18) Za klasični polis so bili značilni enotnost, solidarnost, participacija in zelo omejeno državljanstvo. Država je segla globoko v življenja svojih državljanov, vendar pa je zajela le majhen delež prebivalstva. (Held 1992: 32)

Kaj natanko pomeni demokracija danes? Jasen odgovor je potreben, ker danes pojem demokracija spremlja zmeda. Pojem demokracija ni brezmejno raztegljiv, čeprav so temeljna načela demokracije različno razlagali, tako kot so se pač spreminjali njeni varuhi. Bitka za pravico do nadzora nad definicijo demokracije je bistvena značilnost modernih družb. Vendar pa demokracija ni beseda, ki bi ji lahko po želji spreminjali pomen. Demokracijo je najbolje razumeti kot sistem proceduralnih pravil z normativnimi implikacijami. Ta pravila določajo, kdo ima pravico do kolektivnega odločanja in po kakšnih postopkih se odločitve sprejemajo, ne glede na področja življenja, kjer se demokracija prakticira. V nasprotju z vsemi oblikami heteronomnih vladavin vsebuje demokracija postopke, ki omogočajo, da se do kolektivnih odločitev pride na način, ki zagotavlja največjo in najboljšo participacijo zainteresiranih strani.

¹ Čeprav ni mogoče zanikati možnosti, da so primeri demokracije obstajali že prej, na primer t.i. plemenske demokracije zgodnje Mezopotamije, o katerih so prepričani nekateri asiriologi. (Finley 1999: 17)

Najmanj, kar vključujejo demokratični postopki – definicije demokracije – so:

- enaka in univerzalna volilna pravica odraslih;
- vladavina večine in zagotavljanje pravic manjšin, kar omogoča, da s kolektivnimi odločitvami soglaša veliko število tistih, ki jih imajo pravico sprejemati;
- vladavina prava; ter
- ustavna zagotovila za svobodo združevanja in izražanja ter druga svoboščine, ki pripomorejo k temu, da ljudje, ki naj bi odločali ali volili tiste, ki odločajo, lahko resnično izbirajo med alternativami.

Predstavniški mehanizmi so nujni pogoj demokratičnih postopkov. V velikih, kompleksnih družbah so redne skupščine ljudstva kot celote tehnično neizvedljive. Neposredna demokracija, sodelovanje državljanov v agori, je primerno le za majhne države in organizacije, v katerih »se ljudje lahko srečujejo in v katerih vsak državljan lahko pozna vse druge državljane«. Zato sodobna demokracija zahteva tako predstavniške mehanizme kot institucionalno delitev na državo in civilno družbo, tj. oblikovanje pluralistične, samoorganizirajoče se (mednarodne) civilne družbe, ki jo koordinirajo in ščitijo večplastne (nacionalne) državne ustanove. Te pa so spet nenehno odgovorne civilni družbi prek mehanizmov – političnih strank, zakonodaje, komunikacijskih medijev – ki vzdržujejo odprte kanale med državo in družbenimi institucijami. (Keane 1991: 154-155)

Že Constant (Gaber in drugi 1997: 72) je opozoril, da za razliko od antičnih družb v modernih družbah postajajo zasebne zadeve pomembnejše od javnih. Demokratična družba spočenja individualizem: »Individualizem je preišljeno in umirjeno čustvo, zaradi katerega se hoče vsak državljan ločiti od množice soljudi in se umika v krog svoje družine in prijateljev. Ko si tako ustvari malo družbo po svoji meri, veliko družbo rad prepusti sam sebi.« (Gaber in drugi 1997: 71)

Demokracije ne smemo pojmovati le kot pravnopolitični sistem. Obstoj demokracije je odvisen od tega, kako se vedejo državljani, demokracija je odvisna od tega, koliko se državljani zanimajo za javno življenje in nenazadnje je odvisna od tega, koliko jim pomenijo njihove svoboščine. V tej luči pomenijo bohotenje individualizma, kjer se vsakdo omejuje na zadovoljevanje svojih zasebnih interesov, preziranje in zanemarjanje družbenih pravic, zagovarjanje skrajnega liberalizma, kateremu smo priča danes, na eni strani, ter nacionalizem, to se pravi tista starost, ki jo znajo stremuški politiki tako spretno izrabiti za vsiljevanje enoumja, na drugi strani, nenehno nevarnost za demokracijo. (Lefort 1999: 10-11) Potemtakem je na mestu vprašanje: ali demokracija ne prikriva dominacije in izkoriščanja enega razreda po drugem, uniformiranja kolektivnega življenja, konformizma množic. (Lefort 1999: 14)

Politični sistem v resnici deluje tudi brez javnosti. Ta ne sodeluje pogosto pri političnih odločitvah, poleg tega pa je tudi ne zanima kaj dosti, kaj se dogaja. V resnični demokraciji pa bi ljudje delali mnogo več, in ne bi le izbirali med ponujenimi možnostmi, kar se sicer ne dogaja pogosto. V resnični demokraciji bi ljudje oblikovali same izbire, ki ne bi bile narejene vnaprej. To bi bila kreativna participacija vsakega državljana, to bi bila resnična demokracija. (Rutar 2003: 122)

Walter Lippman (Rutar 2003: 147), vodilni teoretik demokracije, pravi, da morata delovati dva mehanizma, če hočemo govoriti o demokraciji. Prvi mehanizem se nanaša na vlogo posebnega družbenega razreda, ki ga zastopajo razumni in odgovorni ljudje, drugi mehanizem pa se nanaša na množico, ki jo imenuje zbegana čreda. Vloga te črede je jasno določena: v njej so pasivni opazovalci. Njihova naloga je, da opazujejo in sem in tja kaj potrdijo, oz. se s čim strinjajo. Odločitve so seveda v rokah elit. To je demokracija.

Vselej je bilo tako, da ste bili kot politik v težavah v tistem trenutku, ko se je zaslíšal glas ljudstva. Razlog je preprost: ti zabiti in nevedni elementi množice, kot jih imenujejo, se bodo zopet narobe odločali. Prav zaradi tega moramo imeti to, kar je Walter Lippman (Rutar 2003: 119) v dvajsetih letih 20. stoletja imenoval »manufaktura strinjanja«. Zagotoviti je treba, da bo oblast trdno v rokah posebnih skupin ljudi, ki jih imenujejo »smart guys«. Ti se seveda vselej odločajo pravilno in ne delajo napak. Taki ljudje se v resnici zelo bojijo demokracije.

Že Regan (Rutar 2003: 119) je bil prepričan, da je treba marginalizirati javnost. To pomeni, da je treba ljudi narediti pasivne, apatične in ubogljive. Sodelujejo naj v političnem sistemu, vendar ne kot resnični zastopniki demokracije, ampak kot potrošniki. Osnovna ideja je tale: »voditelji naj nadzorujejo ljudstvo, ne ljudstvo voditeljev.«

Gustave Le Bon (Held 1992: 162) je označil volilno telo kot nasplošno šibko, nagnjeno k močnim čustvenim vzgibom, intelektualno nesposobno, da bi storilo karkoli odločnega iz lastnega nagiba, in izpostavljeno zunanjim silam. Večina vprašanj notranjih in zunanjih zadev je tako oddaljena od življenja večine ljudi, da imajo le-ti težko »smisel za realnost«. V nasprotju s poslovnim svetom, kjer morajo ljudje rutinsko pretehtati tveganja in nevarnosti raznih potekov dejanja, pa oddaljenost političnega sveta povzroči, da je enakovredna naloga presoje izjemno težka. (Held 1992: 163)

Če je mogoče vse ljudi kratkotrajno korak za korakom »pripraviti to tega«, da storijo nekaj, česar si ne želijo, in če to ni izjema, ki bi jo smeli zanemariti, potem ne bo nobena količina retrospektivnega zdravega razuma spremenila dejstva, da ljudje dejansko niti ne zastavljajo vprašanj niti o njih ne odločajo, temveč vprašanja, ki oblikujejo njihovo usodo, običajno zanje zastavljajo in o njih odločajo drugi. (Held 1992: 169)

V zvezi z vprašanjem javnega mnenja, ki je pridobilo pravico do izražanja in komuniciranja in hkrati postalo moč na sebi, s tem ko se je odtrgalo od mislečih in govorečih subjektov in se dvignilo nadnje kot anonimna moč. (Lefort 1999: 20)

Demokracija se tako kaže kot zgodovinska družba *par excellence*, družba, ki v svoji obliki sprejema in ohranja neodločenost v očitnem nasprotju s totalitarizmom, ki misli, da ima, s tem ko se vzpostavlja v imenu stvarjenja novega človeka, v resnici pa se organizira proti tej nedoločenosti, v rokah zakon svojega organiziranja in razvoja, ter se v sodobnem svetu skrivaj zarisuje kot družba brez zgodovine. (Lefort 1999: 21)

Demokratična družba se vzpostavi kot družba brez telesa, kot družba, ki onemogoči reprezentacijo organske totalitete. Vendar ne zato, ker je brez enotnosti, brez definirane identitete; ravno nasprotno: izginotje naravne določenosti, nekaj pripete na osebo kralja in na obstoj plemstva, je omogočilo da ljudstvo, narod, Država nastopijo kot univerzalne entitete in je vsak posameznik, vsaka skupina v enakem razmerju do njih. Toda niti Država, niti ljudstvo, niti narod ne nastopajo kot substancialna dejanskost. Sama njihova predstava je odvisna od političnega diskurza in sociološke ter zgodovinske razdelave, vedno navezane na ideološke razprave. Nič ne ponazarja paradoksa demokracije bolj kot institucija splošne volilne pravice, ravno v trenutku, ko naj bi se manifestirala ljudska suverenost, ko naj bi se ljudstvo z izražanjem svoje volje aktualiziralo, je pretrgana družbena solidarnost, se državljan znajde izločen iz vseh mrež, v katerih poteka družabno življenje, da bi bil pretvorjen v substanco. (Lefort 1999: 24-25)

Aristoteles je dejal, da so volitve aristokratske, ne pa demokratične: vpeljujejo element preišljene izbire, izbiranja »najboljših ljudi«, *aristoi*, namesto vladavine vsega ljudstva. (Finley 1999: 21)

Demokracija združuje dve načeli: po prvem oblast izvira iz ljudstva, po drugem oblast ni nikogaršnja. Toda demokracija živi od tega protislovja. Kakor hitro bi se utegnilo to protislovje rešiti, se tudi demokracija približa svojemu razkroju. Če se mesto oblasti ne prikazuje več kot simbolno prazno, temveč kot dejansko prazno, potem so tisti, ki oblast izvršujejo, dojeti zgolj kot kateri koli drugi posamezniki, kot frakcija v službi zasebnih interesov, legitimnost pa doživi zlom na vseh področjih družbenega; privatizacija skupin, posameznikov, vsakega področja dejavnosti se poveča: vsakdo si prizadeva, da bi prevladal njegov individualni ali korporativistični interes. V skrajnem primeru civilne družbe ni več. Če pa se podoba ljudstva aktualizira, če neka stranka zatrjuje, da se identificira z ljudstvom, in si pod krinko te indentifikacije prilasti oblast, potem je zanikano samo načelo razlikovanja med državo in civilno družbo, načelo razlikovanja norm, ki vladajo različnim tipom razmerij med ljudmi, a tudi načina življenja, prepričanj, mnenj – v nekem globjem pomenu je zanikano samo načelo razlikovanja med tistim, kar izhaja iz reda oblasti, reda

zakona in reda spoznanja. Pride do nekakšnega prepleta političnega z ekonomskim, pravnim in kulturnim. Prav ta pojav je značilen za totalitarizem. (Lefort 1999: 69-70)

Moderna demokracija ni edini režim, ki je zmožen zaznamovati razmik med simbolnim in realnim s pomočjo pojma oblasti, ki se ga nihče, ne vladar, ne majhno število ljudi, ne sme polastiti. Zasluga demokracije je potemtakem v tem, da družbo ponovno sooča s preizkušnjo njene vzpostavitve. Tam, kjer vznikne prazno mesto, ni možna nobena povezava med oblastjo, zakonom in vednostjo, in ravno tako ni mogoča nobena izjava, ki bi izrekala njihov temelj. (Lefort 1999: 142)

Demokracija oblikuje skupnost čisto nove vrste, ki se ne more nepreklicno zapreti v svoje meje, ampak se odpira obzorjem nepredstavljuje človeškosti. (Lefort 1999: 201)

Raymond Aron (Lefort 1999: 231) opredeli demokracijo kot pluralistični ustavni red, totalitarizem pa kot režim monopolistične partije. Pokazati hoče, da se demokracija razlikuje po tem, da je pripravljena sprejeti tekmovalnost in jo uskladiti s pravili. Brezplodno bi bilo graditi svobodo na njenem lastnem načelu, saj bi to pomenilo izbirati med filozofskimi koncepcijami, ki so vse vprašljive. Zasluga demokracije je, da se prilagaja diferencirani in konfliktni družbi in da ustvarja pogoje mirne konkurenčnosti med skupinami, ki se borijo za oblast. V skladu s tem pa omogoča tudi pogoje za mirno urejanje konfliktov v družbi. Aron skuša poudariti, da je demokracija nepopolna, da vsebuje oligarhije, da popušča demagogiji strank, da jo nenehno ogrožata anarhija in tiranija, vendar sodi, da gre za nepopolnost na dejstveni ravni. (Lefort 1999: 231)

Demokracično izkušnjo označuje predvsem to, da se postavi neko vprašanje, da se tukaj in zdaj, v nekem območju dejanja ali misli poišče odgovor nanj in da se to vprašanje in ta odgovor odtegneta izrazljivemu skupnemu imenovalcu. (Lefort 1999: 233)

Vse zahodne demokracije danes se soočajo s skupnim problemom – z dolgoročno, večinoma nenačrtovano težnjo k rahli skupnosti med seboj povezanih držav, katerih nedemokratske strukture odločanja so večplastne, kvazinadnacionalne in opremljene z različnimi mehanizmi za oblastno urejanje in izkrivljanje informacij in mnenj med njihovimi državljani. Simptomi te dolgoročne težnje so že dokaj očitni. Pretok mnenj med državljani zavira administrativna uporaba zastarelih oblastnih pravic in novih tehnik upravljanja z uradnimi informacijami. Ovirata ga tudi zatekanje k zaupnosti in prikrivanju ter ponavljajoče se sklicevanje na načelo suverenosti države »nacionalne varnosti«. (Keane 1991: 91)

V zahodnih državah je predstaviški sistem potreben korenitih izboljšav. Zajele so ga različne nedemokratske težnje, kot sta zaton zakonodaj in naraščanje tajnih vojaških in policijskih agencij ter drugih oblik državne cenzure. Zahodna demokracija je omejena in pod pritiskom kopičenja

družbene moči v civilni družbi. Velika večina državljanov nima besede pri velikih odločitvah o investicijah v gospodarstvu, proizvodnji, ekonomski rasti in vplivih na okolje. Cerkev, družina, obrtna združenja, mediji in mnoge druge institucije civilne družbe niso dovolj demokratične. To narekuje potrebo po prečiščenju in razširitvi demokracije s širjenjem področij, kjer lahko državljanji živijo v skladu z minimalnimi demokratičnimi zahtevami. (Keane 1991: 155-156)

Vera v temeljna načela se je danes porušila, in zato demokracije ni več mogoče razumeti kot samoumevno zaželen splet proceduralnih norm. Demokracija zdaj prestaja globoko krizo legitimnosti. (Keane 1991: 157)

Očitna je globoka navezanost tržnega liberalizma na stare predstave o suverenosti. Oprijema se jezika svobodnega trga in močne države, negativne svobode in politične discipline. V tem pogledu je projekt v protislovju s samim seboj. Kot ljubimca, ki potrebujeta drug drugega, vendar pa drug z drugim ne moreta živeti v miru. Ključna poanta je v tem, da tržni liberalizem ni sposoben udejaniti »libertalnih« vrednot, ki jih zagovarja. Ujel se je v lastno past svobode izbire, prav zato morajo njegovi kritiki bolj odpreti oči. Kritiko tržnega liberalizma morajo zaostri in jo narediti bolj privlačno za javnost s poudarkom, da trg ne uspeva zagotoviti odkritega izražanja in predstavljanja mnenj, in predvsem da je tržni liberalizem zaljubljen v skrivnostno in »nevidno« državno oblast, ki prav tako nasprotuje svobodi komuniciranja med množtvom državljanov. (Keane 1991: 108)

2.2. Tipi demokracije

Dahl (1997: 86) opredeljuje sodobno demokracijo kot poliarhijo v smislu mnogovladja razpršenih družbenih oblasti, ki temelji na participaciji državljanov, enakosti posameznih glasov in spoštovanju ter izvajanju legitimno izražene večinske volje. Dahl navaja kot glavne insitucionalne karakteristike poliarhije:

1. izvoljenost funkcionarjev (ki odločajo o ključnih političnih zadevah),
2. svobodne in poštene volitve (ki so neprisilne in relativno pogoste),
3. inkluzivna volilna pravica (nanaša se na praktično vse odrasle),
4. pravica kandidirati za politične funkcije (tudi to se nanaša na praktično vse odrasle, čeprav je starostna meja za določeno funkcijo lahko višja kot tista pri volilni pravici),
5. svoboda izražanja (pravica državljanov, da se izrekajo o političnih zadevah, ne da bi bili za to sankcionirani),
6. alternativne informacije (predpostavlja različnost virov informacij),
7. avtonomija asociacij (pravica do ustanavljanja različnih, od države neodvisnih organizacij in združenj). (Dahl 1989: 221)

Poliarhija v smislu demokracije zahodnega tipa je edina institucionalna ureditev, obstoječa v moderni politični praksi, ki se ji je uspelo v določeni meri približati idealu »vladavine ljudstva« in kjer sta svoboda in (politična) enakost neprimerno večji kot v ostalih političnih sistemih.

Oblike razlikovanja pojmovanja demokracije (Tomšič 2002: 16-25):

- a. antično vs. moderno pojmovanje, pri čemer gre za razlikovanje, temelječe na zgodovinskem kontekstu in s tem povezanimi sociokulturnimi dejavniki. Sega v čas antičnih Aten², čeprav je mogoče najti določene predmetne elemente oz. zametke demokratičnih institucij tudi v drugih prostorih in časovnih obdobjih – kot so antični Rim, mestne republike srednjeveške Italije, švicarski kantoni in celo severna Evropa za časa Vikingov – pa je nedvomno atenska demokracija tista, ki je imela največji vpliv na moderno politično misel in ki je v zavesti modernega človeka, živečega v demokratični družbi, zasidrana kot predhodnica obstoječe ureditve. Vendar obstajajo med antično in moderno demokracijo številne razlike.

Najvidnejša je razlika v obsegu države in številčnosti njenega prebivalstva. Atene v 5. stoletju pr. n. št., ko se je demokracija uveljavila, so bile mestna država, ki je štela od 250.000 do 300.000 prebivalcev. Takšen obseg ji je omogočal neposredno demokracijo, v kateri so pri odločanju o ključnih zadevah sodelovali vsi odrasli moški državljani. Za razliko od antičnih mestnih držav pa v okviru modernih nacionalnih držav demokracija v smislu odločanja vseh državljanov zaradi bistveno večjega teritorija in številčnosti populacije ni izvedljiva, posledica česar je potreba po drugačnem – reprezentativnem – načinu udejanjanja demokracije.

Naslednja pomembna razlika je strukturno-institucionalne narave. V antični družbi je bila stopnja funkcionalne diferenciranosti bistveno manjša, kot je to v moderni zahodni družbi, zato je bila manjša tudi diverzifikacija, specializacija in sofisticiranost družbenih institucij.

Tudi sam antični koncept demokracije, se pravi ideje in vrednote, ki so se nanj navezovale, se je v bistvenih točkah razlikoval od tistega, kar opredeljuje demokracijo v

² Kot pravi Finley (v Tomšič 2002: 17), so bili Grki prvi, ki so sistematično razmišljali o politiki, ki so opazovali, komentirali in končno formulirali politične teorije. Edina grška demokracija, ki jo lahko podrobneje preučujemo, je atenska demokracija v 5. in 4. stoletju pr. n. št., ki je bila iz dobrih in zadostnih razlogov tudi intelektualno najplodnejša. V kolikor je branje zgodovine igralo kakšno vlogo pri nastanku in razvoju modernih demokratičnih teorij, so v 18. stoletju brali prav grške spise, ki jih je spodbudila atenska izkušnja.

modernej dobi. Predvsem se je razlikovalo pojmovanje človekove svobode³ kot elementa, ki se ga običajno pojmuje za tisto diferenciacijo, ki loči demokracijo od različnih nedemokratskih oblik vladavine. V splošnem lahko rečemo, da je bila antična (atenska) svoboda predvsem kolektivni fenomen in je pomenila sodelovanje v procesu sprejemanja odločitev, ne pa posredovanje neodtujljivih pravic. Demokracija ni bila percipirana kot nekaj univerzalnega, ampak je bila vezana izključno na politično skupnost mestne države, se pravi na polis. Državljanstvo, ki je bilo pogoj za posameznikovo vključenost v polis, tako ni veljalo za pravico, ampak za privilegij. Za razliko od tega je svoboda, kot jo poznamo v moderni družbi, pojem, ki se veže predvsem na posameznika. Takšno pojmovanje ima svoje korenine v liberalni in razsvetljski tradiciji, ki šteje posameznika za bitje, ki se rodi svobodno in ki mu je svoboda eden glavnih atributov.

Lahko rečemo, da je razmerje med moderno svobodo in državo/oblastjo (se pravi politiko) ambivalentno. Po eni strani predstavlja država zaradi svoje moči potencialno grožnjo svobodi, zato sodita omejenost države v odnosu do posameznika in delitev oblasti med temeljne attribute moderne demokracije (gre za principe, ki jih antična demokracija ni poznala). Po drugi strani pa ravno s svojim institucionaliziranim monopolom moči preprečuje zlorabo svobode določenih posameznikov in skupin na račun drugih, s čimer predstavlja varuha obče družbene svobode.

Glavna razlika med antično in moderno obliko demokracije je v tem, da gre v prvem primeru za neposredno, ekskluzivno, šibko in institucionalizirano in neomejeno izvajanje demokratične oblasti, v drugem pa za posredno (predstavniško), inkluzivno, visoko institucionalizirano in omejeno oblast demokratičnega tipa.

b. idealno vs. realistično pojmovanje, kjer gre za razlikovanje znotraj modernega konteksta, ki temelji na različnih idejnih in teoretskih izhodiščih. Pojem demokracije, kot ga obravnava moderna zahodna misel, se veže na različne nivoje eksistenčne realnosti človeške družbe. Na eni strani namreč označuje določen družbeni ideal, na drugi strani pa se ga uporablja za poimenovanje konkretne politične formacije. Pogosto razumevanje

³ Isaiah Berlin (v Tomšič 2002: 19) je v svoji znani konceptualizaciji opredelil dva tipa oz. ravni človekove svobode: negativno in pozitivno. Prva se nanaša na možnost posameznika, da je gospodar svojega življenja, se pravi, da ga uravnava v skladu s svojimi željami in interesi, kar predpostavlja odsotnost omejevanja posameznikovih aktivnosti oz. poseganja vanje s strani države ali drugih kolektivitet. Druga pa je povezana s kolektivnim delovanjem ljudi in označuje predvsem možnost, da si ljudje oblikujejo oblast po svoji meri. Vendar je potrebno reči, da ni mogoče potegniti ostre ločnice med njima, poleg tega pa se medsebojno pogojujeta. V tem oziru negativna svoboda predstavlja osnovni pogoj sodobne demokracije, saj brez avtonomije posameznikov in možnosti njihovega samoorganiziranja o tej ne more biti govora. Vendar so po drugi strani za uspešen razvoj stabilne in kvalitetne demokracije potrebni mehanizmi, ki omogočajo učinkovito sodelovanje ljudi pri vodenju javnih zadev, tako da prevajajo želje in potrebe kar najširšega spektra družbe v območje javne oz. politične oblasti – pozitivne svobode.

demokracije v smislu družbenega stanja, kjer naj bi bili ljudje maksimalno svobodni in bi enakopravno sodelovali pri urejanju skupnih zadev, se pravi, kjer ne bi bilo privilegiranih posameznikov in skupin, ki bi te svoje privilegije udejanjali na račun drugih. Tovrstno pojmovanje je nadčasovno in nadzgodovinsko ter predstavlja nekakšen ideal popolno urejene družbe. Po drugi strani se ime demokracija uporablja za označevanje dejansko obstoječe politične ureditve⁴. Kot je bilo rečeno, se veže predvsem na kontekst zahodnih družb in je posledica dolgoletnega evolutivnega družbeno-zgodovinskega razvoja, ki so mu bile te družbe podvržene. Demokracijo, kot jo pozna Zahod in do koder se je širila v druge dele sveta, opredeljujejo karakteristike, po katerih se loči od ostalih oblik politične ureditve. Tu je mišljen predvsem sistem parlamentarnega predstavnštva, pogosto pa se jo povezuje tudi s tržnim tipom gospodarstva.

- c. minimalna vs. kvalitativna oz. razširjena opredelitev demokracije, kjer gre prav tako za razlikovanje znotraj modernega konteksta, ki temelji na različnih idejnih in teoretskih izhodiščih. Precejšen del teoretikov zagovarja minimalistično definicijo v smislu sistema, kjer lahko državljani svobodno izbirajo med različnimi političnimi akterji oz. elitami. Schumpeter (v Tomšič 2002: 22) opredeli demokracijo kot »institucionalni dogovor za sprejemanje političnih odločitev, na osnovi katerega pridobijo posamezniki moč odločanja prek enakopravnega tekmovanja za glasove ljudi. V ospredju je torej vprašanje obstoja institucionalnih mehanizmov, ki omogočajo svobodno politično tekmovanje – seveda z ustavno določenimi izjemami – in izbiro med različnimi alternativami. Tudi za Huntingtona (v Tomšič 2002: 22) predstavljajo svobodne, odprte in poštene volitve bistvo demokracije. Za večino minimalističnih opredelitev demokracije je tudi značilno, da pripisujejo ključno vlogo v političnem odločanju političnim elitam in razmerjem med njimi. Gre za to, da bi vsi posamezniki imeli enak dostop do moči oz. možnost za zasedbo položajev.

Takšen pristop ima normativne in analitične pomanjkljivosti. Premalo teže namenja participativni komponenti demokracije, saj sodelovanje državljanov v političnih procesih večinoma omejuje na volilno udeležbo. Z analitičnega vidika je glavna pomanjkljivost v njegovi površinskosti, saj bo orientiranosti na formalno oz. normativno raven politike pogosto zanemarja dogajanje »za kulisami«, se pravi procese, ki potekajo izven formalnih

⁴ Poleg demokracije kot politične ureditve obstajajo tudi nekatere nepolitične koncepcije demokracije, kot so ekonomska demokracija, industrijska demokracija, lokalna demokracija itd., ki se jih lahko pojmuje kot dopolnilo politične demokracije ali pa – v primeru ekonomske demokracije, kot so jo razumeli nekateri marksisti – kot nadomestek zanjo. Vendar nedvomno drži, da je politična demokracija osnovni pogoj uveljavljanja kakršnihkoli demokratičnih projektov. (Tomšič 2002: 20-21)

institucionalnih kanalov, vendar pogosto pomembno ali celo odločilno vplivajo na politične odločitve (gre za legalne aktivnosti, denimo različne oblike lobiranja, kot tudi za dejavnosti, ki so v nasprotju z deklariranimi sistemskimi normami ali so celo kriminalne narave).

Obstaja tudi »širše«, se pravi bolj kvalitativno naravnano pojmovanje demokracije, ki upošteva pogoje, potrebne za njeno uspešno funkcioniranje. Pri tem gre za splošne družbene (socio-ekonomske in kulturne) in politično-institucionalne pogoje, ki omogočajo vzpostavitev in stabilizacijo demokracije.

Tako že Dahlov (Tomšič 2002: 23) klasični koncept poliarhije presega minimalistično osredotočenost na zgolj formalne politične dejavnike, saj poleg običajnih »institucionalnih zagotovil« predpostavlja še druge »nepolitične« pogoje, kot sta obstoj avtonomnih neodvisnih institucij civilne družbe in alternativnih virov informacij.

Poleg tega nekateri avtorji ponujajo pomen institucionalnih dejavnikov, brez katerih kakovostno delovanje demokratičnega sistema ni mogoče. Gre za obstoj različnih posredniških institucij in nadzornih mehanizmov. Med političnimi teoretiki in raziskovalci namreč narašča zavest, da sodobna demokracija »zahteva oblast, ki ne le da je odgovorna svojim državljanom ampak je tudi podvržena omejitvam in nadzoru drugih javnih institucij. Poleg omejevanja »od spodaj« mora biti država torej podvržena »samooomejevanju«. Pri tem gre za koncept javne odgovornosti nosilcev političnih funkcij, tako v smislu njihovega odgovarjanja za svoja dejanja za to pristojnim institucijam nadzora pa tudi širši javnosti kot tudi v smislu možnosti sankcioniranja njihovih ravnanj. Tako je po O'Donellu (v Tomšič 2002: 24) za uspešno delovanje demokracije poleg vertikalne dimenzije odgovornosti, ki se nanaša na odgovornost političnih predstavnikov do državljanov – predvsem v volilnih postopkih in procesih, potrebna tudi njena horizontalna dimenzija, ki pomeni vzajemni nadzor med različnimi vejami oblasti, pogoj za to pa je obstoj specializiranih in avtonomnih institucij, predvsem neodvisnega sodstva. Pogosto se v povezavi s kakovostjo demokracije upošteva tudi druge dejavnike, povezane predvsem z materialnim položajem in ekonomskim statusom ljudi. Ne samo med marksistično navdahnjenimi avtorji se je namreč uveljavilo prepričanje, da prevelika ekonomska in socialna neenakost ne prispeva k razvoju demokracije. Tako se izpostavlja potrebo po obstoju različnih mehanizmov za zagotavljanje družbene blaginje in posledično zmanjševanje družbene neenakosti.

Tipi obstoječih demokracij:

Minimalističnost označevalnih kriterijev implicira obstoj razlik med »realnimi demokracijami«. V svoji klasifikaciji tako Diamond razlikuje med tremi vrstami demokratičnih ureditev (Tomšič 2002: 25-27):

a. liberalna demokracija – se ujema s konceptom poliarhije. Pri klasifikaciji Diamond (Tomšič 2002: 26) poleg klasičnih Dahlovih elementov poliarhije navaja še tri pogoje:

1. obstoj mehanizmov horizontalne odgovornosti nosilcev oblasti, ki omejujejo oblast izvršilne oblasti in pomenijo zaščito konstitucionalizma, legalnosti in deliberativnosti;
2. odsotnost »rezerviranih« področij pristojnosti, nad katerimi bi imele oblast skupine, ki niso podvržene nadzoru izvoljenih predstavnikov;
3. sistematično skrb za vzdrževanje in razvoj političnega in družavlanskega pluralizma individualnih in skupinskih svoboščin, tako da se tekmujoči interesi in vrednote lahko izražajo skozi stalno odvijajoče se procese artikulacije in reprezentacije, ne le na volitvah.

Gre torej za ureditev, kjer so spoštovane temeljne človekove pravice in politične svoboščine, kjer je politično delovanje svobodno in odprto in obstaja določen nadzor nad vladajočo elito.

b. volilna demokracija – za katero je značilno, da so elementi, povezani z demokratičnim volilnim procesom, relativno dobro uveljavljeni, vendar pa obstajajo določene resne pomanjkljivosti glede drugih vidikov demokratičnosti, predvsem glede varovanja pravic in svoboščin ljudi. Običajno gre za preganjanje določenih družbenih skupin, razširjenost zlorab represivnih organov v obliki nelegalnih aretacij, mučenja, umorov ... Poleg tega imamo opraviti tudi s pomanjkanjem odgovornosti izvoljenih političnih predstavnikov. To je sicer pogosto v veliki meri posledica različnih objektivnih okoliščin, predvsem oboroženih konfliktov ali celo vojn, vendar pa k temu pomembno prispeva tudi odsotnost učinkovitega nadzora nad nosilci oblasti.

c. pseudodemokracija – o njej govorimo, ko sicer obstajajo določeni demokratični atributi, kot je obstoj političnih strank in večstrankarskih volitev, vendar pa je dominacija ene politične stranke ali grupacije tako močna (gre za izrazito koncentracijo različnih resursov – represivnih, finančnih, medijskih), da je volilni izid tako rekoč vnaprej določen, tako da je politični pluralizem zelo omejen, formalna demokracija pa deluje bolj kot fasada dejanskega avtoritarizma. V tem primeru je težko govoriti o izpolnjevanju celo minimalnih demokratičnih kriterijev.

2.3. Demokracija v Ameriki

Normalni ameriški sistem ni statičen sistem. Razvijal se je in preživel od aristokracije do množične demokracije, prek suženjstva, državljanske vojne, neodločne in nelagodne sprave med Severom in Jugom, zatiranja črncev in njihovega počasnega osvobajanja; prek dveh velikih vojn svetovnega obsega, mobilizacije, široko razprostranjene vojaške dejavnosti in vrnitve k

negotovemu miru; prek številnih obdobj ekonomske nestabilnosti in ene dolgotrajne depresije z množično brezposelnostjo, s »počitnicami« na farmah, pohodi veteranov, solzivcem in celo krogami; prek dveh obdobj poveljnega cinizma, demagoških izpadov, napadov na tradicionalne svoboščine in prek tavajočega, nerodnega, pogosto divjega poskusa, da bi obvladali probleme podtalnega delovanja, strahu in državljske napetosti.

Tega čudnega hibrida, normalnega ameriškega političnega sistema, verjetno ne gre izvažati drugam. Toda dokler so družbeni pogoji za demokracijo v tej državi v temeljih neokrnjeni, se zdi, da je to razmeroma učinkovit sistem za utrjevanje strinjanja, spodbujanje zmernosti in vzdrževanje družbenega miru med nemirnimi in neskromnimi ljudmi, ki upravljajo to velikansko, močno, raznoliko in neverjetno kompleksno družbo. Nikakor ni zanemarljiv prispevek, ki so ga Američani dali umetnosti vladanja – in sicer veji, ki je od vseh umetnosti politike najtežavnejša: umetnosti demokratičnega vladanja. (Dahl 1997: 155)

Ameriško demokracijo Lijphart opredeli (1984: 33-36):

1. Koncentracija izvršilne moči: ZDA so brez dvoma večinske v koncentraciji izvršne moči v rokah predsednika, ki je vodja ene od dveh glavnih strank in običajno izbira člane svojega kabineta iz svoje stranke.
2. Ločitev moči: ena najbolj poznanih v primerjalni perspektivi je nenavadna značilnost ameriške demokracije – formalna in striktna ločitev izvršilne in zakonodajne moči.
3. Uravnovešena dvodomnost: predstavniški dom in senat sta primera zakonodajnih teles z dejansko enako močjo.
4. Dvostrankarski sistem: pomembna značilnost ameriške demokracije je dvostrankarski sistem demokratov in republikancev. Na nacionalni ravni se ameriški stranki odlikujeta v ohlapni koaliciji z izjemno različnimi interesi.
5. Heterogene politične stranke s podobnimi programi: en od razlogov za pomanjkanje enotnosti in kohezije ameriških političnih strank je, da je njihova družbena baza dokaj heterogena, vendar te razlike niso bile prevedene v ostro različne strankarske programe. Demokrati so tradicionalno stranka delavcev in manjšin. V primerjavi z večino drugih držav omenjeni dimenziji ameriškega strankarskega sistema nista izjemno vidni.
6. Večinski sistem volitev: tipična ameriška elektoralna metoda je večinski enočlanski okrožni sistem.
7. Federalizem: ZDA imajo zvezen oz. federalen sistem preprostega teritorialnega tipa, ki je med drugim omogočil tudi zagotovitev visoke stopnje avtonomije Jugu v ameriški pluralni družbi.

8. Napisana ustava in manjšinski veto: Ameriška napisana ustava je lahko izboljšana prek okornih procesov, ki vključujejo dve uspešno kvalificirani večini. Drug primer manjšinskega veta v ameriški politiki je obstrukcionist v senatu.

V predsedniškem sistemu, kot je v Ameriki, je predsednik izvoljen za ustavno predpisano dobo in v normalnih okoliščinah ne more biti prisiljen k odstopu z zakonodajnim glasovanjem nezaupanja, čeprav je mogoče odstraniti predsednika zaradi kriminalnega dejanja s procesom javnega impeachmenta. (Lijphart 1984: 68) Predsednik sprejema politične odločitve in ustvarja zakonodajo, je samozvani govorec nacionalne večine, medtem ko je moč Kongresa vse bolj moč veta – veto, ki se enako pogosto uporablja ali ne uporablja v korist skupin, katerih privilegije ogroža predsedniška politika. (Dahl 1997: 147)

Predsedniški sistem rešuje problem izvršilne stabilnosti s predsednikovo neodvisnostjo od zakonodaje, ki mu stalen rok dolžnosti in z legitimiziranjem njegove oblasti prek splošnih volitev. Obenem omenjena neodvisnost med izvrševalno močjo in zakonodajo ustvarja potencial resnih razhajanj in mrtve točke med njima, ki ne moreta biti rešena z odstranitvijo predsednika in imenovanje novega v skladu s preferencami zakonodajne večine v parlamentarni obliki vlade. (Lijphart 1984: 76)

Ustava podeljuje izvrševalno moč predsedniku in hkrati zagotavlja izvolitev podpredsednika, ki nasledí predsedništvo v primeru smrti, odstopa ali nesposobnosti predsednika. Medtem ko ustava določa v nekaterih podrobnostih dolžnosti in moč predsednika, pa ne delegira nobenih posebnih izvrševalnih moči podpredsedniku ali članom predsedniškega kabineta ali drugim zveznim funkcionarjem. (1990: 52)

Metoda izvolitve predsednika je posebna in značilna za ameriški sistem. Ameriški sistem volitev ime precej posebnosti, največja pa je zagotovo elektorski sistem izbire predsednika. Razlog za takšen posredni način volitev je tudi v federalni obliki ZDA, hkrati pa zgodnji ameriški oblastniki niso povsem verjeli v popolno in čisto demokracijo.⁵ Čeprav se imena kandidatov pojavijo na glasovanju, tehnično državljani vsake države predsednika (in podpredsednika) ne volijo direktno, temveč izberejo predvolilen seznam predsedniških elektorjev, enakovreden številu senatorjev in predstavnikov, ki jih ima vsaka država v kongresu. Kandidat z največjim številom glasov v vsaki državi dobi vse elektorske glasove v državi. Elektorji vseh 50 držav in predel Kolumbije – skupaj 538 ljudi – sestavlja elektorsko akademijo. Glede na pogoje ustave se akademija nikoli ne sestane kot telo, temveč se elektorji kmalu po izvolitvi zberejo v glavnih mestih držav in glasujejo v

⁵ V ameriški zgodovini se je sicer nekajkrat že zgodilo, da posamezni izvoljeni elektorji niso podprli predsedniškega kandidata, za katerega so dobili glasove na volitvah, a to doslej še nikoli ni bilo usodno, poleg tega pa največji stranki vselej skušata na kandidatne liste postaviti ljudi, ki jima najbolj zaupata.

omenjenih državah. Da bi kandidat uspel v predsedniški bitki, mora prejeti 270 glasov. Ustava določa, da če noben kandidat nima večine, odloča predstavniški dom (house of representatives) z vsemi člani iz države, ki glasuje kot enota. V tem primeru je vsaki državi in predelu Kolumbije odmerjen en sam glas. (1990: 55) Gre za neke vrste večinski sistem, saj v vsaki zvezni državi stranka, ki dobi večino glasov, pobere vsa elektorska mesta. S sedanjim volilnim sistemom vse države nimajo enake vrednosti⁶, saj je v nekaterih že vnaprej jasno, kateri kandidat bo zmagal, medtem ko gre v drugih vselej na tesno. Značilnost ZDA je tudi v tem, da nimajo ene centralne volilne komisije, pač pa je teh zelo veliko in vsaka sama izbere način, na katerega bodo volivci oddali svoj glas. Poleg tega ameriški volivci na volitvah vselej odločajo o več stvareh hkrati in sicer poleg predsedniških volitev opravijo še volitve v predstavniški dom, nekatere države tudi v senat, opravijo tudi lokalne volitve ter se o marsičem odločajo tudi na referendumih. Tako se morajo na en sam volilni dan odločiti tudi o dvajsetih različnih vprašanjih, kar je zapleteno tudi za volilne komisije. Razlike med državami so glede načina volitev zelo različne. Nekatere še vedno uporabljajo papirne glasovnice, ki pa jih nato štejejo mehansko, v nekaterih pa so že uvedli tudi elektronski sistem glasovanja.

Predsedniška doba 4 let, ki sledi novembrskim volitvam, se začne 20. januarja. Predsednik začne s svojimi uradnimi dolžnostmi z inavguracijskim slovesom, ki se tradicionalno odvija na stopnicah ameriškega parlamenta, kjer se zbere kongres. Predsednik javno izreče službeno zaprisego, ki jo tradicionalno vodi glavni sodnik Združenih držav. Besede so predpisane v 2. členu ustave. (I do solemnly swear (or affirm) that I will faithfully execute the office of President of the United States, and will to the best of my ability, preserve, protect and defend the Constitution of the United States.) Slovesnosti z zaprisego navadno sledi nastopni nagovor, v katerem predsednik izpostavi politike in načrte njegove administracije. (1990: 55-56)

V demokratični deželi, kot so Združene države, poslanec skoraj nikoli nima trajnega vpliva na svoje volilce. Naj je volilno telo še tako majhno, se zaradi demokratične nestabilnosti njegova podoba neprestano spreminja. Zato se mora nenehno potegovati zanje. Poslanec ni nikoli prepričan glede svojih volilcev, in če ga zapustijo, postane v hipu nemočen. Njegov položaj namreč ni tako visok, da bi ga mogli opaziti tisti, ki mu niso blizu; in ker državljani živijo v popolni neodvisnosti, ne more upati, da ga bodo njegovi prijatelji ali vlada preprosto vsilili kakšnemu volilnemu telesu, ki ga ne pozna. Vse kali njegovega uspeha so torej v okrožju, ki ga zastopa; če se hoče dvigniti na čelo ljudstva in vplivati na usodo sveta, mora izrasti iz tega dela zemlje. (Tocqueville 1996: 96)

⁶ Kar je tudi odraz tega, da na primer Bush Klifornije pred volitvami ni obiskal niti enkrat, medtem ko je bil v Ohio kar štirinajstkrat.

Pogosto je v splošnem interesu stranke, da poslanec iz njenih vrst nikoli ne govori o pomembnih zadevah, na katere se ne spozna, da bolj malo govori o tistih drobnih zadevah, ki bi lahko ovirale velike; in najpogosteje, da je povsem tiho. Molk je najkoristnejša usluga, ki jo lahko slab govornik naredi za javno stvar. (Tocqueville 1996: 96)

Tako je za volilce že vnaprej gotovo, da bo njihov izbrani poslanec govornik; da bo, če bo mogel, preprosto govoril; in da si bo v primeru, če se bo moral omejevati, v svoje redke govore prizadeval vključiti pretres vseh državnih zadev, skupaj s prikazom vseh malih tegob, nad katerimi se pritožujejo oni sami: če že ne more govoriti pogosto, bo na ta način lahko vsaj na vsakem koraku pokazal, kaj zna, in namesto da bi nenehno dolgovezil, se bo vsake toliko časa povzel na strnjen način in s tem podal bleščec in popoln oris svojih volilcev in samega sebe. Pod tem pogojem mu obljubijo svoje naslednje glasove⁷. (Tocqueville 1996: 97)

Za Združene države je v političnem življenju poznana tudi vsemogočnost večine na mišljenje. Večinsko mnenje se je doslej oblikovalo predvsem v vladnih zadevah, ob političnih vprašanjih; toda ameriški zakoni so takšni, da bo, ne glede na to, katero smer že večina ubere, njena vsemogočnost enako občutna. Tako njene meje ne predstavlja le njena lastna volja in ne ustava dežele. Ne moremo zaobiti dejstva, da so se Američani prepustili smeri, ki je skupna demokratičnim nacijam. Toda naj si kdo misli, kar hoče, v demokracijah večini in moči, ki jo ta predstavlja, vedno pritiče groba sila. In čim zakoni v najmanjši meri strežejo tej težnji, namesto da bi ji nasprotovali, je skoraj nemogoče predvideti meje tiraniji. Večina človeka prižene do tega, da se zaustavi kljub temu, kar bi hotel sicer; z nenehnim siljenjem k poslušnosti mu na koncu prežene celo samo željo biti svoboden, delovati iz sebe. (Gaber 1997: 105)

Javnost ima pri demokratičnih ljudstvih izjemno moč, ki je tako velika, da si česa takega pri aristokratskih narodih ni bilo mogoče niti predstavljati. Ona ne prepričuje, temveč svoja prepričanja vsiljuje in jih vtira v duše z nekakšnim brezmejnim pritiskom duha vseh na um vsakega posebej. V Združenih državah večina ponuja posameznikom cel kup že izgotovljenih mnenj in jih na ta način odveže dolžnostim, da bi si oblikovali lastna. (Tocqueville 1996: 22)

Veljava večine v Ameriki ne bo propadla zato, ker ji manjka moči, ampak ker ji manjka modrosti. Vlada je centralizirana na tak način, da je večina, ki vlada, vsemogočna. Ne manjka ji fizične sile, temveč moralne. (Gaber in drugi 1997: 116)

⁷ Politik ni oseba, ki poskusi vodo, nato pa reče, da verjame v to ali ono. Politična figura ima le nekatere interese in določeno število podpornikov. To pomeni, da politik pride pred vas, potem pa pove, kar so mu naročili. Povedal bo natanko to, za kar verjame, da ga bo še naprej držalo v sedlu. Dokler je izvoljen, bo delal, kar terjajo od njega. In politiki delajo natanko to, kar reflektira oblast. Razprave, v katerih sodelujejo, niso nič drugega kot operacije, ki jih izza odra nadzorujejo managerji. Ljudstvo ima pri tem le eno nalogo: izvoliti morajo ceremonialne figure. (Rutar 2003: 120)

Tudi v politiki, podobno kot v filozofiji in religiji, razum demokratičnih narodov nadvse rad sprejme enostavne in splošne ideje. Zamotani sistemi ga odbijajo in rad si predstavlja veliko nacijo, znotraj katerega se vsi državljani prlegajo enemu samemu modelu in jih vodi ena sama oblast. (Tocqueville 1996: 289)

Američani so prepričani, da mora družbena oblast v vsaki državi izhajati neposredno iz ljudstva; ko pa je ta oblast enkrat vzpostavljena, ji takorekoč ne vidijo meja; mirno dopustijo, da ima pravico narediti karkoli. (Tocqueville 1996: 290) Ljudje, ki živijo v demokratičnih deželah, so individualistično usmerjeni in se zato le z velikim naporom odtrgajo od svojih osebnih zadev in se posvetijo skupnim; njihovo naravno nagnjenje je, da skrb zanje prepustijo edinemu vidnemu in stalnemu predstavniku skupinskih interesov, to je državi. Ne le da po naravi nimajo nagnjenja, da bi se ukvarjali z javnimi zadevami, ampak jim za to pogosto primanjkuje časa. Zasebno življenje je v demokratičnih časih tako živahno, razgibano, polno želja in dela, da ljudem ne ostaja skoraj nič več moči in prostega časa za politično življenje. (Tocqueville 1996: 292)

Ker cel kup ljudi hkrati gleda na množico različnih stvari z istega posebnega stališča, se obseg osrednje oblasti neopazno širi na vse strani, čeprav si vsakdo izmed njih želi, da bi jo omejil. Tako demokratična vlada večja svoje pristojnosti že samo zaradi tega, ker traja. Čas dela zanjo; vsa naključja ji koristijo; strasti posameznikov ji nevede pomagajo, in rečemo lahko, da je toliko bolj centralizirana, kolikor starejša je demokratična družba. (Tocqueville 1996: 293)

Vsaka osrednja oblast, ki upošteva naravne instinkte, ima enakost rada in jo podpira; kajti enakost izjemno olajša delovanje takšne oblasti, jo širi in utrjuje. Prav tako lahko rečemo, da vsaka osrednja oblast ljubi enovitost; enovitost ji prihrani podroben pregled neskončnega števila malenkosti, s katerimi bi se morala ukvarjati, če bi bilo potrebno postavljati pravilo ljudem, namesto da vse ljudi brez razlike podredi istemu pravilu. Tako ima vlada rada to, kar imajo radi državljani, in po naravi sovraži tisto, kar sovražijo oni. Ta skladnost občutkov, ki pri demokratičnih nacijah tako posameznika kot suverena ves čas usmerja proti istim mislim, med njima vzpostavi nekakšno skrivno in stalno naklonjenost. Vladi so zaradi njenih nagnjenj odpuščene njene napake, ne glede na vse skrajnosti in zmote jo zaupanje javnosti le redko zapusti in si ga znova pridobi, kakor hitro ga pokliče. Demokratična ljudstva pogosto sovražijo nosilce osrednje oblasti, toda samo oblast imajo vedno radi. To pomeni, da enakost ljudem vzbuja predstavo enotne, enovite in močne vlade in jim razvija nagnjenje do nje. Sedanje nacije torej težijo k vladi te vrste. Proti njej jih vodi naravni nagib njihovega duha in srca, in če se ne zadržijo, bodo gotovo prispele k njej. V demokratičnih stoletjih bodo osebna neodvisnost in lokalne svoboščine vedno nekaj umetnega. Naravna vlada bo centralizacija. (Tocqueville 1996: 294)

Tocqueville (1996: 311) je med bivanjem v Združenih državah opazil, da bi lahko demokratično družbeno stanje, podobno tistemu, ki ga imajo Američani, izjemno olajšalo vzpostavitev despotizma. Ob povratku v Evropo pa je videl, da si je večina evropskih vladarjev že pomagala z idejami, občutki in potrebami, ki nastajajo v tem družbenem stanju, in z njimi razširila obseg svoje oblasti. To ga je privedlo do prepričanja, da bodo krščanski narodi nekoč lahko podvrženi podobnemu zatiranju, kot je včasih vladalo pri nekaterih antičnih ljudstvih.

Demokratične vlade bi v nekaterih trenutkih velike razgretosti in velike nevarnosti utegnile postati nasilne in okrutne; toda takšne krize bodo kratkotrajne. Ko pomislim na male strasti današnjih ljudi, na mirnost njihovih nravi, obseg njihovega znanja, čistost njihove vere, blagost njihove morale, na njihove delavne in urejene navade, na zadržanost, ki jo kažejo tako v slabostih kot v vrlinah, se ne bojim, da bi v svojih voditeljih našli tirane, ampak prej skrbnike. Mislim torej, da zatiranje, ki grozi demokratičnim ljudstvom, ne bo podobno ničemur, kar je bilo videti doslej; naši sodobniki njegove podobe ne bodo našli v svojih spominih. (Tocqueville 1996: 312)

Nujno in zaželeno je, da je osrednja oblast, ki vodi demokratično ljudstvo, dejavna in močna. Iz nje ne smemo narediti šibke in ravnodušne oblasti, temveč ji je zgolj potrebno preprečiti, da bi zlorabila svojo dejavnost in moč. (Tocqueville 1996: 317)

Nadzor nad kapitalom je vir, trdna podlaga, živa skala oblasti v Ameriki. O tem ne more biti nobenega dvoma. John Jay je nekoč dejal: »ljudje, ki so lastniki države, morajo z njo tudi upravljati.« In tako tudi je. Obstaja cela vrsta mehanizmov, ki to omogoča: dostop do informacij, pritiski, lobiranje, gradnja platform. Če bi vlada skrenila z linije, bi jo takoj ustavili: s prekinitvijo investiranja, z odlivom kapitala ... V ZDA pa to v resnici sploh ni problem, kajti korporacije tako močno vplivajo na vlado, da ta sploh nikoli ne skrene z linije. V drugih državah je seveda nekoliko drugače, toda v osnovi je kapital, ki je v lasti zasebnikov, tisti, ki nadzoruje delovanje držav. Ko politiki ali drugi ljudje govorijo o »nacionalnem interesu«, ste lahko prepričani, da hočejo, da bi se dobro počutili, ker naj bi bil »nacionalni interes« dober tudi za vas. A v resnici ni tako: »nacionalni interes« je interes elit, ki imajo v rokah kapital. In obrnjeno: šele »posebni interesi« so dobri za populacijo kot celoto. (Rutar 2003: 90)

Naše sodobnike neprestano mučita dve sovražni strasti: čutijo potrebo po tem, da jih nekdo vodi, in željo po tem, da ostanejo svobodni. Ker ne morejo zatreti niti enega niti drugega od teh nasprotnih vzgibov, poskušajo obenem zadovoljiti oba. Zamisljijo si enotno, skrbniško, vsemogočno oblast, ki pa jo izvolijo državljani. Povezujejo centralizacijo in suverenost ljudstva.

To jih malo pomiri. Prenašajo skrbništvo, ker se tolažijo, da so si skrbnike izbrali sami. Vsak posameznik pusti, da ga priklenejo, ker vidi, da verige ne drži človek ne razred, temveč ljudstvo samo. V takšnem sistemu se državljani za trenutek odresejo odvisnosti, da bi določili svojega gospodarja, in potem se vrnejo vanjo. (Tocqueville 1996: 313-314)

Za demokratična ljudstva je zelo naravna in zelo nevarna tudi ta težnja, da rada spregledajo osebne pravice in jih ne spoštujejo. (Tocqueville 1996: 320)

Pravi prijatelji svobode in človeške veličine morajo torej še zlasti v demokratičnih časih, v katerih živimo, ostati v stalni in budni pripravljenosti, da družbeni oblasti preprečijo, da ne bi posebnih pravic nekaterih posameznikov prehitro žrtvovala izvedbi svojih splošnih načrtov. Noben državljan ni tako obrobjen, da bi ga lahko brez nevarnosti prepustili zatiranju, in nobena osebna pravica tako nepomembna, da bi jo lahko nekaznovano prepustili samovolji. (Tocqueville 1996: 320)

Družbeni oblasti določiti široke, vendar vidne stalne meje; posameznikom dati določene pravice in jim zagotoviti nesporno uživanje teh pravic; slehernemu ohraniti tisto malo neodvisnosti, moči, izvirnosti, kar jih še ima; ga postaviti ob bok družbi in ga podpirati nasproti njej: to je po mojem mnenju prvi cilj zakonodajalca v dobi, v katero vstopamo. Videti je, da si današnji suvereni prizadevajo le zato, da bi z ljudmi naredili velike stvari. Rad bi, da bi malo bolj mislili na to, da bi iz njih naredili velike ljudi; da bi manjšo veljavo pripisovali delu in večjo delavcu in da bi se ves čas zavedali, da nacija ne more ostati dolgo močna, ko je vsak posameznik šibak, in da še niso iznašli takšnega družbenega stanja niti takšnih političnih povezav, ki bi iz plahih in pomehkuženih državljanov naredile odločno ljudstvo. (Tocqueville 1996: 322)

Ljudje, ki živijo v demokratičnih stoletjih v katere vstopamo, imajo po naravi čut za neodvisnost. Po naravi težko prenašajo pravila; moti jih že sama trajnost ureditve, ki so jo izbrali. Oblast imajo radi; vendar so nagnjeni k temu, da prezirajo in sovražijo tistega, ki jo izvaja, in se že zaradi svojem majhnosti in gibljivosti zlahka izvijejo iz njegovih rok. Ti instinkti bod vedno prisotni, ker izhajajo iz družbenega stanja, ki se ne bo spremenilo. Za dolgo bodo onemogočali nastanek kakršnega koli despotizma in bodo dajali nova orožja vsakemu novemu rodu, ki se bo pripravljen bojevati za svobodo ljudi. (Tocqueville 1996: 323)

Tisto kar Tocqueville (1996: 251) najbolj očita demokratičnim vladavinam, kakršno so vzpostavili v Združenih državah, ni, kot trdijo mnogi v Evropi, njena šibkost, temveč ravno njena nezaustavljiva moč. In tisto, kar ga v Ameriki najbolj odbija, ni izjemna svoboda, ki vlada v njej, temveč prešibko jamstvo proti tiraniji.

Ljudem se pač ne upira oblast ali pokorščina kot taka, opira se jim oblast, ki jo imajo za nelegitimno, in pokornost oblasti, ki jo imajo za uzurpatorsko in zatiralsko. (Tocqueville 1996: 15)

Če so nekoč vladarji nasilje takorekoč materializirali, so ga dananšnje demokratične republike poduhovile in ga tako prilagodile človeški volji, ki jo hočejo obrzdati. Pod absolutno vladavino enega samega je despotizem, da bi prišel do duše, surovo udarjal po telesu; a duša je udarcem ubežala in se zmagovito dvignila nad telo. V demokratičnih republikah pa tiranija ne ubira teh poti; telo pusti pri miru in gre naravnost proti duši. Gospodar nič več ne govori: Mislili boste tako kot jaz ali pa boste umrli.« Temveč: »Ni vam treba misliti tako kot jaz; vaše življenje, imetje, vse vam ostaja; a od danes ste med nami tujec. Ohranili boste pravice, ki vam pripadajo v tej državi, vendar vam ne bodo koristile; kajti tudi če se boste potegovali za glasove sodržavljanov, vam jih ne bodo naklonili, in četudi boste prosili le njihovega spoštovanja, se bodo še zmeraj delali, da vam ga odrekajo. Ostali boste med ljudmi, a pravice človeškega rodu boste izgubili. Ko se boste približali drugim, bodo pred vami zbežali kot pred gobavcem; in celo tisti, ki verjamejo v vašo nedolžnost, celo ti vas bodo zapustili, saj bodo drugače bežali tudi pred njimi. Pojdite v miru, puščam vam življenje, toda življenje, ki vam ga puščam, je slabše od smrti.« (Tocqueville 1996: 254)

Tako se v Ameriki noben pisatelj ne glede na svoj sloves ne more izmuzniti obvezi, da laska svojim sodržavljanom. Tako večina živi v neprestanem čaščenju same sebe; Američanom lahko nekatere resnice pišepnejo na uho zgolj tujci ali izkušnje. Saj jih najmilejši očitek prizadane, najmanjša neprijetna resnica jih užali; hvaliti je treba vse od načina njihove govorice do najtrdnejših vrlin. Če Amerika še ni imela velikih pisateljev, nam razlogov za to ni potrebno iskati drugje: ni literarnega genija brez svobode duha, in v Ameriki svobode duha ni. V Ameriki je tako uporaba oblasti brez dvoma dobra, vendar je poudarek v sami naravi oblasti. Ta nezaustavljiva oblast je stalno dejstvo, njena dobra uporaba pa le naključje. (Tocqueville 1996: 255)

3. OPREDELITEV VLADANJA

3.1. Demokracija in vladanje

Pogoji za zadovoljivo delovanje demokracije po Schumpetrovem mnenju (v Held 1992: 170):

1. velika sposobnost politikov
2. potek tekmovanja med rivalskimi voditelji (in strankami) na sorazmerno omejenem področju političnih vprašanj, ki jih omejuje konsenz o splošni smeri nacionalne politike, o tistem, kar tvori razumen parlamentarni program, in o splošnih ustavnih zadevah

3. obstoj dobro izurjene neodvisne birokracije, »ki ima ugleden položaj in tradicijo« in ki naj pomaga politikom pri vseh vidikih oblikovanja politike in pri administraciji
4. obstoj »demokratskega samonadzorovanja« oz. širokega soglasja o nezaželenosti denimo mešanja ustreznih vlog volilcev in politikov, o nezaželenosti pretirane kritike oblasti glede vseh vprašanj ter o nazaželenosti nenapovedljivega in nasilnega vedenja
5. obstoj kulture, ki je sposobna tolerirati različnost mnenj.

Razcep med svobodo in družbeno vezjo, ki je po Kelsnu (Šumič Riha 1996: 29) konstitutiven za demokracijo, določa tudi način konstitucije vodij. Med demokratično ideologijo svobode in realnostjo družbenih vezi je po Kelsnu natanko enak odnos kot med moralno iluzijo svobodne volje in kavzalno determiniranostjo volje. In tako kot je v psihoanalizi ključno vprašanje, kako se konstituira volja po dominaciji. Ker ta volja ne more biti niti v demokraciji volja celotnega ljudstva, se po Kelsnu lahko konstituira le z izoblikovanjem zakonodajnega telesa, to je, z izbiro vodij. Za demokracijo specifičen postopek izbire vodij izmed množice vladanih pa so volitve, ki so na nek način utelešenje paradoksa demokracije oz. razkoraka med ideologijo in realnostjo. Iz perspektive demokratične ideologije se volitve kažejo kot prenos oziroma delegacija volje volilca na izvoljenega. A to po Kelsnu ravno ni mogoče oziroma je »logična nezmožnost«. Zahtevati prenos, delegiranje volje pomeni zahtevati nemogoče, saj volje že po definiciji ni mogoče delegirati, kajti »tisti, ki delegira, abdicira«. Volje zato tudi ni mogoče zastopati, reprezentirati, kot je poudarjal že Rousseau. Toda paradoks demokracije in volitev vodij je v tem, da moramo na neki način verjeti v to »logično nezmožnost,« saj je edino tako mogoče ohraniti fikcijo svobode: »ker volja, zato da bi bila svobodna, ne sme biti tudi sama določena, je nujno, da vodilno voljo izvoljenih razumemo kot voljo samih volilcev. Od tod izvira tudi fikcija identitete med volilci in izvoljenimi.«

V čem je paradoks volitev v demokraciji ali, rajši, kako deluje fikcija svobodne volje v dejanskih volitvah? Paradoks volitev je v tem, da preobrne hierarhijo ustvarjalca in ustvarjenega oziroma paradoks je v tem, da je, kot pravi Kelsen (v Šumič Riha 1996: 29), »organ, ki so ga ustvarile volitve, višji od organa, to se pravi norme, ki jih bo postavil, obvezovala volilce.« In prav v tem, »da vladani določijo svojega vodjo, to se pravi, subjekti-podložniki norm avtoriteto, ki te norme ustvarja, je treba iskati razloge za nastanek fikcije o delegirani volji.«

V demokraciji vodjo proizvede sam postopek izbire vodje oziroma podeljevanje mandata. Zato je v demokraciji načeloma vsakdo lahko vodja. Zato je temeljno vprašanje demokracije vprašanje politične forme, to je postopka, s pomočjo katerega bo »ljudstvo postavilo pravila, po katerih se bo ravnalo. In prav s pomočjo primata forme demokracija reši svoj temeljni problem, namreč

protislovje med načelom svobode, ki zahteva, da ni vodij, in zahtevami objektivnega družbenega reda, katerega pogoj možnosti je obstoj vodje. Po Kelsnu se to protislovje v demokraciji reši tako, da se načelo svobode preobrne v načelo enkosti, po katerem lahko vsakdo postane vodja. (Šumič Riha 1996: 30-31)

Po Kelsnu (v Šumič Riha 1996: 32) demokracija ne more temeljiti ne na svobodi, ki onemogoča, da bi se družbena vez vzpostavila, ne na militantni resnici, ki družbeno vez razkroji, pač pa zgolj in samo na formi, natančneje, na verovanju v formo.

V nasprotju s Schmittom in drugimi kritiki parlamentarizma, ki hočejo razkrinkati nelegitimnost parlamentarne demokracije in pokazati, da je s svojim predstavniškim sistemom prej ovira kakor sredstvo za realizacijo ljudske suverenosti, in da je zato treba iskati nove forme politične konstitucije onstran parlamentarne demokracije, bliže neposredni demokraciji in ljudski suverenosti, pa Kelsen zatrjuje, da se ne bi razkrojile le institucije parlamentarne demokracije, marveč bi se zrušila tudi sama demokracija v hipu, ko bi nehali verjeti v njeno »totemsko masko«. Za Kelsna torej suverenost ljudstva ni že kar sama na sebi temelj in opora demokracije, marveč lahko to funkcijo opravlja le kot »totemska maska«, to je kot fikcija, ki zakrije brezopornost demokracije. Suverenost ljudstva je potemtakem že mašilo za »prazno mesto oblasti«, če povzamemo Lefortov izraz, je mit, ki zakrije odsotnost suverena. Zato bi lahko rekli, da je po Kelsnu demokracija mogoča le za ceno fetiškega »saj vem, pa vendar«. (v Šumič Riha 1996: 32-33)

Po Millu (v Held 1992: 102) ustvarita svoboda in demokracija možnost »človeške odličnosti«. Svoboda mišljenja, razpravljanja in delovanja je nujni pogoj za razvoj neodvisnosti duha in avtonomije sodbe; je odločilna za oblikovanje človeškega razuma ali racionalnosti. Kultiviranje razuma pa spodbuja in ohranja svobodo. Predstavniško vladanje je bistveno za zaščito in okrepitev svobode in razuma. Sistem predstavniške demokracije napravi vlado odgovorno državljanom in ustvari pametnejše državljane, ki so sposobni slediti javnemu interesu. Je torej tako sredstvo za razvijanje samoidentitete, individualnosti in družbene razlike – pluralistične družbe – kot cilj sam po sebi, neka bistveno demokratična ureditev.

Nobenega naravnega ali od boga danega okvira ni, ki bi urejal politično življenje. Naloga politike je, da ustvari red v svetu. Machiavelli (v Held 1992: 52) je pojmoval politiko kot boj za doseganje, uporabo in ohranjanje oblasti.

Demokracija pomeni, da imajo ljudje priložnost sprejema ali zavračanja ljudi, ki naj bi jim vladali. (Held 1992: 161) Participacija v političnem življenju ni nujna le za zaščito individualnih interesov, temveč tudi za oblikovanje informativnega, zaupanja vrednega in razvijajočega se državljanstva;

politično vključevanje je bistveno za »najvišjo in harmonično« širitev individualnih zmožnosti. (Held 1992: 103)

V demokraciji tako ne more biti pravega vodstva, voditelji so odvisni od naklonjenosti ljudi in bodo v skladu s tem delovali tako, da bodo ohranili svojo lastno priljubljenost in svoje položaje. Zahteve po svobodi in politični enakosti niso združljive z ohranjanjem avtoritete, reda in stabilnosti. Ko posamezniki lahko počnejo, kar se jim zljubi, in zahtevajo enake pravice ne glede na svoje sposobnosti in prispevke, bo kratkoročen rezultat tega privlačna drugačna družba. V dolgoročnem smislu pa je učinek tega razvajanje želje in premisivnost, ki spodkopava spoštovanje politične in moralne avtoritete. (Held 1992: 39)

»Resničen krmar« označuje manjšino, oskrbljeno s potrebno večino in strokovnim znanjem, ki najbolj prepričljivo trdi, da bi legitimno vladala. Kajti ljudje (posadka) upravljajo svoje zadeve nagonsko, čustveno in s predsodki. Nimajo niti izkustva niti znanja za pravilno krmarjenje oz. politično sodbo. (Held 1992: 39)

Vsi vpleteni trdijo, da predstavljajo interese skupnosti, vendar vsi dejansko predstavljajo zgolj sebe in sebično slo po oblasti. Platon misli, da bodo tisti, ki imajo sredstva, bodisi zaradi bogastva, bodisi zaradi položaja avtoritete, neogibno doživeli napad; spopad med bogatimi in revnimi pa bo postal še posebno pereč. V takih okoliščinah, trdi Platon, je razpad demokracije verjeten. »Vsako pretiravanje lahko proizvede nasilno reakcijo. Pretirana svoboda se tako praviloma izteče v svoje nasprotje – hlapčevstvo.« (Held 1992: 40)

Ker se demokracija pogreza v razprtije in spopade, je videti, da izbranci ljudstva ponujajo jasnost vizije in trdno usmeritev ter obljublajo, da bodo zadušili vso opozicijo. Opcija, da bi tirana podprli po lastni izbiri, postaja zapeljiva. Ko pa tirani enkrat imajo državno oblast, imajo navado, da jo zadržijo samo zase. (Held 1992: 40)

Če skupnost lahko uživa svobodo, kot je Machiavelli (v Held 1992: 53-54) upal, da bodo to v prihodnje počela združena Italija, je verjetno, da bo napredovala. Ohranitev svobode je bila kajpada odvisna še od česa drugega kot samo od mešane ustave, namreč od »večne budnosti«. Svobodi na eni strani vedno grozijo posebni interesi strank in na drugi strani rivalske države. Medtem ko je za ohranjanje svobode bistvena mešana ustava, je najboljši način za spoprijem z izzivi rivalskih držav, da jih obvladamo, preden one obvladajo nas. Ekspanzivna politika je torej nujni prvi pogoj za ohranitev kolektivne svobode – uporaba sile je integralni del ohranjanja svobode. Politika državne moči in neizprosno uresničevanje oblasti imata prednost pred posameznikovimi interesi in zasebno moralo. (Held 1992: 53-54)

V Leviathanu (1651) je Hobbes (v Held 1992: 55) portretiral človeška bitja kot globoko sebična, ki vselej iščejo »intenzivnejšo naslado« in močan položaj, s katerega zavarujejo svoje cilje. Položaj

človeka definirajo spoprijemi interesov in boj za oblast. Hobbes je poudaril »splošno nagnjenost vsega človeštva, nenehno in nespokojno željo po oblasti in spet oblasti, ki preneha s smrtjo«. Iz Hobbove (v Held 1992: 67) tradicije je politika utemeljena na sebičnosti. Ključ za razumevanje človeških bitij je teza, da ljudje delujejo, da bi zadovoljili željo in se izognili bolečini. Glavna motivacija človeških bitij je izpolnjevanje njihovih želja, maksimizacija zadovoljstva ali koristi in minimalizacija trpljenja. Interesi posameznikov so vselej v nasprotju drug z drugim, kajti »veliki vodilni zakon človeške narave« je, kot je mislil Hobbes (v Held 1992: 71-72), podrejanje »oseb in lastnosti človeških bitij našim užitkom«. Superiornost človeških bitij nad »živalsko tvorbo« je v njihovi razumski zmožnosti, v tem, da si nabirajo vednost iz izkustva in da živijo krepostno življenje. (Held 1992: 85)

Millovi (v Held 1992: 94) nazori o večanju vladne oblasti:

1. Moderni aparat vladanja se širi z vsako dodatno funkcijo
2. Ker se vladanje širi, si vedno več »dejavnih in ambicioznih« ljudi prizadeva, da bi postali povezani in/ali odvisni od vladanja.
3. Večje ko je število ljudi, ki jih imenuje in plačuje vlada, in večji ko je centralni nadzor funkcij in osebja, večja je grožnja svobodi.
4. Bolj učinkovit in bolj znanstven ko postaja administrativni stroj, več svobode je ogrožene.
5. Če se administrativna oblast nenehno širi, bodo državljani zaradi pomanjkanja praktične izkušnje in informacije vse slabše informirani in nezmožni preverjati to oblast in jo nadzorovati.
6. Nobenih iniciativ v političnih zadevah ne bi jemali resno, celo če bi izvirale iz javnega pritiska, razen če bi bile združljive z »interesom birokracije«.
7. »Odvisnost« vseh od državne birokracije bi bila celo popolnejša in bi zajela celo same člane birokracije. Rutina organizacijskega življenja nadomešča »oblast in dejavnosti« samih posameznikov; v takih okoliščinah se začneta dušiti ustvarjalna duševna dejavnost in možna naprednost vladajočega telesa.

Po Dahlu (v Held 1992: 185) gre za to, da se teorija demokracije ukvarja s postopki, s katerimi navadni državljani uveljavijo relativno visoko stopnjo nadzora nad voditelji. Po njegovem mnenju empirično raziskovanje pokaže, da se nadzor lahko ohrani, če področje delovanja politikov omejujeta dva temeljna mehanizma: regularne volitve in politično rivalstvo med strankami, skupinami in posamezniki.

Pomembno je upoštevati tudi komplementarnost liberalističnega dvoma v politično oblast (power) in marksističnega dvoma v ekonomsko moč (power). (Held 1992: 259) Kot je dejal Miliband (v Held 1992: 198) so tisti, ki imajo v lasti proizvodna sredstva in jih nadzorujejo, odločilni v politiki. Množični mediji so v precejšnji meri prilagojeni zahtevam oglaševalske industrije in njenemu neizprosному gonu po povečanju porabe. Kot je menil Marcuse (v Held 1992: 217), je produkt tega »napačna zavest« - stanje zavesti, v katerem ljudje ne razmišljajo več in ne vedo, kakšni so njihovi dejanski interesi. Kult bogastva in potrošništva oblikuje vedenjske vzorce, kot so prilagodljivost, pasivnost in pokorščina.

3.2. Vladanje in moč

Dober vladar si mora izmisliti tak način vladanja, da mu bo omogočal, da bodo njegovi državljani vedno potrebovali državo in njega; potlej mu bodo vselej zvesti. (Machiavelli 1966: 30) Vladar si mora želeti, da ga imajo državljani radi in da se ga bojijo. A ker težko to dvojje združiti, je bolje, da se te bojijo. (Machiavelli 1966: 44) Vsakdo ve, kako hvalevredno je, če vladar drži besedo in živi neoporečno in brez zvijačnosti. Vendar nam izkušnje naših dni kažejo, da so storili velike stvari prav tisti vladarji, ko so se zelo malo menili za dano besedo in so znali predvsem slepariti ljudi, saj so navsezadnje posekali tiste, ki so se opirali na poštenost. (Machiavelli 1966: 46) Ker je za vladarja nuno, da zna uporabljati živalski način boja, mora med živalmi posnemati lisico in leva, kajti lev se ne uprni zank, lisica pa ne volkov. Biti mora lisjak, da ne spregleda pasti, in lev, da preplaši volkove. (Machiavelli 1966: 46) Potemtakem previden gospod ne more biti mož beseda, kadar mu je to v škodo ali če so odpadli razlogi, zaradi katerih je besedo dal. Ko bi bili ljudje povsem dobri, ta nauk ne bi bil dober; ker pa so malo prida in ker ti ne bodo držali besede, je tudi ti njim nikar. (Machiavelli 1966: 46)

Ni torej treba, da bi vladar v resnici imel vse zgoraj opisane lastnosti, da bi imel moč nad svojimi državljani, vendar pa je vsekakor treba, da se zdi, ko da jih ima. Še več, če jih ima in se po njih vselej ravna, so celo škodljive, če pa je samo videti, da jih ima, pa so koristne. Tako je, na primer, potrebno, da je videti milosrčen, zvest, priljuden, odkrit, veren, in da tudi je takšen, vendar pa mora biti vedno, kadar je potreba, pripravljen, da se mora in zna spremeniti. Vedeti moramo, da vladar, posebno tisti, ki je komaj zavladal, ne mora spoštovati vseh tistih reči, zavoljo katerih veljajo ljudje za dobre, ker je, da se obdrži na oblasti, pogosto prisiljen delati proti zvestobi, proti milosrčnosti, proti človečnosti, proti veri. Zato je potrebno, da se je njegov duh pripravljen obračati tako, kakor narekujejo vetrovi sreče in menjava stvari; in ne sme zanemariti dobrega, če mora, vendar mora v sili znati zabresti tudi v hudo. (Machiavelli 1966: 47)

Vladar si mora torej na moč prizadevati, da mu nikoli ne uide z jezika kaj takega, kar ne bi bilo polno petih zgoraj opisanih dobrih lastnosti, in naj bo, če ga gledaš in poslušáš, videti sama milosrčnost, sama zvestoba, sama odkritost, sama vernost. Posebno to zadnjo lastnost mora vsaj navidez imeti. Ljudje na splošno sodijo bolj po videzu kakor po tistem, kar je otipljivo; vidi namreč lahko vsakdo, občuti pa le malokateri. Vsakdo vidi, kako vladar izgleda, malokdo pa čuti, kaj v resnici je. Ti maloštevilni pa si ne upajo nastopiti proti mnenju večine, saj za njimi stoji in brani veličast države in pri dejanjih vseh ljudi, posebno pa vladarjev, za katere ni pritožnega sodišča, se gleda na namen. Vladar naj torej stori tako, da bo zmagal in obdržal državo; sredstva bodo vselej veljala kot častna in vsi jih bodo hvalili. Preprosto ljudstvo namreč vselej ujameš na tisto, kar se zdi, in na srečen izid zadeve; na svetu so tako ali tako sami prostaki, za manjšino pa ni mesta, kadar se ima večina na kaj opreti. Neki zdajšnji vladar, ki ga ni dobro imenovati, nikoli ne pridiga o ničemer drugem kot o miru in zvestobi, pa še malo ne mara prvega ne druge; in mir in zvestoba, če bi se po njima ravnal, bi ga že večkrat spravila bodisi ob ugled, bodisi ob državo. (Machiavelli 1966: 47-48)

Nič ne prinese vladarju toliko spoštovanja kot znamenita dela in dokazi izrednih zaslug. (Machiavelli 1966: 58) Vladar se mora dalje kazati kot človek, ki ceni sposobnost, s tem da daje zavetje talentiranim ljudem in izkazuje čast tistim, ki se odlikujejo v kaki umetnosti. Državljanec mora spodbujati, da lahko mirno opravljajo svoje delo, tako v trgovini kot v poljedelstvu in na vseh drugih področjih človekove dejavnosti. Vladar mora skrbeti, da poveča bogastvo in ugled svojega mesta ali svoje države. Poleg tega mora v primernem letnem času poskrbeti, da ljudstvo zamoti s svečanostmi in predstavami. (Machiavelli 1966: 60)

»Sloves, v resnici politično preživetje večine voditeljev,« je pisal Henry Kissinger (v Finley 1999: 30), »je odvisen od njihove zmožnosti, da uresničijo svoje cilje, kakorkoli so do njih že prišli. To, ali so ti cilji zaželeni, je razmeroma manj odločilno.« Voditelji »kažejo skoraj obvezno željo, da bi se izognili celo začasnemu umiku.« Dolgoročne interese zanemarjajo »zato, ker prihodnost nima svojega volilnega telesa.« Nadalje, ta nova interesna skupina prihaja iz vrst pravnikov in poslovnežev, le težko razumemo dejstvo, da so pri vodenju stranke in v javnih službah – vsaj na mestni ravni – še konec devetnajstega stoletja sodelovali ne le uradniki, temveč tudi navadni delavci.

3.3. Politika in pojem moči

S politiko je tesno povezan pojem moči, ki jo sistemska teorija šteje za temeljni komunikacijski medij področja politike. Čeprav moč kot sredstvo, ki »omogoča sprejemanje in izvajanje

zavezujočih odločitev«, lahko najdemo na vseh področjih organiziranega človekovega življenja, pa ima v politiki – zaradi opisanega položaja in funkcij – osrednje mesto. Tudi v tem primeru gre za zelo kompleksen fenomen, ki zadeva tako medosebne odnose (mikro-nivo) kot odnose na nivoju družbe (makro-nivo). Weber (v Tomšič 2002: 11) je v svoji klasični definiciji opredelil moč kot »zmožnost uresničevati svojo voljo navkljub odporu, neodvisno od tega, na čem temelji ta zmožnost«. Izvajanje moči je lahko neformalno ali pa predpostavlja za to specializirane institucije. Tudi Dahl (v Tomšič 2002: 11) je v svoji znani raziskavi strukture moči v mestu New Haven opredelil moč na podoben način, kot razmerje, kjer A spodbudi B, da ravna na način, na katerega ne bi, če ne bi bilo pritiska s strani A.

Bachrach in Baratz (v Tomšič 2002: 11) pa ugotavljata, da se politična moč manifestira ne le v odločanju v zadevah, ampak tudi v odločanju o tem, o katerih stvareh se bo odločalo, se pravi o nadzoru nad »dnevnim redom«. Na ta način predstavlja moč tudi zmožnost preprečitve odločanja.

Zato bi bilo mogoče moč opredeliti širše, kot »zmožnost obvladovanja aktivnosti, prepričanj, želja in življenjskih priložnosti drugih, na osnovi posedovanja ustreznih resursov oz. razpolaganja z njimi«. Ti resursi pa so lahko različni, od mehanizmov direktne prisile do materialnih in simbolnih resursov. (Tomšič 2002: 11)

Za razliko od omenjenih opredelitev moči, ki se nanašajo predvsem na individualno ali skupinsko raven v smislu uveljavljanja individualnih ali skupinskih interesov na račun drugih, s čimer implicirajo, da je moč omejena dobrina v smislu »igre z ničelno vsoto« (kjer lahko nekdo pridobi le na račun izgube nekoga drugega), pa funkcionalistični pristop razume moč kot sistemsko karakteristiko, ki je, kot je bilo omenjeno, vezana na politični (pod)sistem, in ki jo je mogoče ob optimalnem delovanju sistema povečati, kar prispeva k uspešnosti v funkcioniranju družbenega sistema kot celote. (Tomšič 2002: 11-12)

Za koncept moči je značilna njegova večplastnost. Tako Lukes (v Tomšič 2002: 12) opredeli tri ravni izvajanja moči:

1. javno, ki se nanaša na formalne kanale odločanja in vidno politično delovanje;
2. prikrito, ki se izvaja prek zakulisnega delovanja posameznikov in skupin, ki posedujejo določene ključne resurse;
3. strukturno, ki izhaja iz razmerij med posameznimi skupinami in segmenti družbe ter je povezana s splošnim družbeno-zgodovinskim kontekstom, kar pomeni, da označuje tiste dejavnike, ki niso odvisni od individualnega ravnanja posameznikov in jih je na kratki rok težko spremeniti. Pri tem gre za povezanost in prepletenost med različnimi aspekti moči, ki jo posedujejo in izvajajo različni politično relevantni akterji.

Birch (v Tomšič 2002: 13) razlikuje med štirimi tipi moči:

1. politična prisila, ki je opredeljena kot nadzor nad državljani s strani nosilcev oblasti z uporabo sredstev prisile;
2. politična oblast (political authority), ki pomeni legitimno pravico pooblaščenih oseb ali institucije, da sprejema in izvršuje odločitve v zakonsko določenem okviru;
3. politični vpliv, se pravi neposredno ali posredno vplivanje na odločitve nosilcev oblastnih funkcij;
4. politična manipulacija, ki pomeni oblikovanje političnih stališč, vrednot in obnašanja drugih, ne da bi se tega zavedali.

Opisani koncept moči vodi v bližino še enega ključnega pojma, ki opredeljuje družbene odnose, do pojma vpliva. Vpliv se prav tako nanaša na zmožnost posameznikov ali skupin, da dosežejo tisto, kar je v skladu z njihovimi namerami, manifestira pa se kot »doseganje želenih rezultatov skozi procese odločanja«. Čeprav nekateri teoretiki (denimo Parsons) dokaj jasno razlikujejo med močjo in vplivom, pa sta v praksi zelo prepletena, tako da je težko potegniti ostro mejo med njima. Nekateri – denimo Birch (v Tomšič 2002: 12-13) – celo štejejo vpliv za enega od načinov izvajanja politične moči. Razlika je v tem, da se pojem vpliva običajno uporablja za označevanje tistih praks, ki potekajo preko neformalnih kanalov (denimo razni pritiski, lobiranje ...), medtem ko poteka izvajanje moči v politiki ponavadi s pomočjo formalnih mehanizmov (prek zakonodaje, različnih represivnih institucij). (Tomšič 2002: 12-13)

3.4. Elite – pomemben element demokracije

Značilni in najdragocenejši element demokracije je oblikovanje politične elite v tekmovalnem boju za glasove večinoma pasivnega volilnega telesa. Ta navidezni silogizem potegne za sabo »napačno ideološko potezo«, poskus vnovičnega opisa dane in prima facie nezaželene situacije v smislu njenega legitimiranja. (Finley 1999: 16)

Demokratska metoda je tista institucionalna ureditev za doseganje političnih odločitev, v kateri posamezniki dobijo moč odločanja v tekmovalnem boju za ljudske glasove. Schumpeter je moč odločanja razumel dobesedno: »odločajo voditelji političnih strank, ne pa »ljudstvo.« (Finley 1999: 24) Protagoras (v Finley 1999: 26) je razvil teorijo, po kateri imajo vsi ljudje *politike techne*, sposobnost političnega presojanja, brez česar ne more biti nobene civilizirane družbe.

Atene torej nudijo dragoceno študijo primera, kako sta politično vodstvo in ljudska udeležba uspela daljše časovno obdobje shajati drug ob drugem brez bodisi apatije in nevednosti, ki jo

odkrivajo raziskovalci javnega mnenja, ali ekstremističnih ničnih mor, ki strašijo teoretike elitizma. (Finley 1999: 29)

V splošnem se s pojmom elite opredeljuje tiste posameznike in skupine, ki tvorijo »vrh družbe«, bodisi kot posamezniki in skupine, ki v strukturnem smislu (glede na družbeno stratifikacijo) tvorijo zgornje sloje družbe oz. posameznih njenih delov, ali pa so to tisti, ki se nahajajo na ključnih oblastnih pozicijah in imajo v svojih rokah skoncentrirano glavnino družbene moči. Sartori (v Tomšič 2002: 97) govori o dveh principih opredeljevanja »vladajoče manjšine«. Prvi (arithmetic principle) šteje za vladajočo elito tisto skupino posameznikov, ki se nahajajo na vrhu družbene piramide moči; drugi (meritocratic principle) pa trdi, da so na vrhu oz. posedujejo določene kvalitete. To dvojno pojmovanje se pojavi že pri utemeljitelju sociološke teorije elit Vilfredu Paretu (v Tomšič 2002: 97), ki sicer v splošnem – izhajajoč iz dejstva neenakomerne opremljenosti posameznikov z različnimi resursi – definira elito v smislu tistih posameznikov, ki so najsposobnejši na posameznih področjih. Vendar znotraj same elite razlikuje med t. i. vladajočo elito, ki združuje tiste posameznike, ki (direktno ali indirektno) participirajo pri izvajanju oblasti, in ostalo elito, ki pri tem ni udeležena. Pri obravnavi elit in elitnosti imamo torej opraviti z dvema pojmovanjema oz. kriterijema, na eni s kriterijem posedovanja moči, se pravi zmožnosti obvladovanja družbe, na drugi strani pa s kriterijem odličnosti v smislu posedovanja vrhunskih znanj in talentov. (Tomšič 2002: 96-97)

3.5. Oblike nadzora in tiranije

Sofist Trasimachos (v Finley 1999: 62) je menil, da v politiki gleda pravi vladar na svoje podložnike natanko tako kot na ovce in dan in noč misli le na svojo korist, ki jo lahko izvleče iz njih.

Zavedati se je treba, da politike motivira tudi sebičnost, zavist, pohlep, ambicije, a vseeno ostati racionalen. (Tulis 1987: 152)

Dopustiti moramo možnost, da bo katerakoli dana interesna skupina opustila demokratične postopke zaradi prepričanja, da svojih ciljev ne bo mogla doseči po demokratični poti. (Finley 1999: 74)

Samuel Huntington (Tomšič 2002: 25) pravi, da je demokratična oblast lahko »neučinkovita, korumpirana, kratkovidna, neodgovorna, obvladovana s strani posebnih interesov in nezmožna sprejemanja politik za doseganje javnih koristi. Takšne lastnosti naredijo oblast nezaželeno, ne pa nedemokratično. Vendar bi lahko k temu dodali, da je zaradi omenjenih lastnosti takšna demokracija manj kakovostna ali da se v manjši meri približa demokratičnim standardom oz. kriterijem idealne demokracije. (Tomšič 2002: 25)

Ključna razlika je razlika med možem, ki vodi in pri tem nima v mislih ničesar poleg dobrobiti države, in možem, ki mu je zaradi lastnega interesa najvažnejši njegov položaj in ga sili, da se dobrika ljudem. (Finley 1999: 36)

Od Aristofana do Aristotela se napad na demagoge vselej zvede na eno osrednje vprašanje: v čigavem interesu vodi voditelj? Ta formulacija vprašanja vključuje tri podmene. Prva pravi, da ljudje niso enaki ne po svoji moralni vrednosti in zmožnosti in ne po svojem družbenem in ekonomskem statusu. Druga pravi, da se vsaka skupnost deli v frakcije, od katerih sta najosnovnejši bogataši in plemenitaši na eni strani ter revni na drugi, in vsaka ima svoje lastnosti, potenciale in interese. Tretja podmene pravi, da je odbro urejena in dobro vodena tista država, ki preseže frakcionalštvo in služi kot instrument za dobro življenje. (Finley 1999: 36)

Grški politični pisci, ne glede na medsebojna nestrinjanja vsi vztrajajo na tem, da mora biti država zunaj razrednih ali drugih frakcijskih interesov. Njeni cilji in usmeritve so moralni, brezčasni in univerzalni, doseže pa jih lahko – pravilneje, lahko jih poskuša doseči ali se jim približati – le z izobraževanjem, moralnim ravnanjem (zlasti tistih na oblasti), moralno ustrezno zakonodajo in izbiro pravih voditeljev. S tem seveda ni zanikan pojav razredov in interesov kot empiričnega dejstva. Zanikano pa je, da je mogoče izbiro političnih ciljev legitimno povezovati s temi razredi in interesi ali da je mogoče blaginjo države povečati le z ignoriranjem (če ne zatiranjem) zasebnih interesov. (Finley 1999: 37)

V Državi je Platon (v Finley 1999: 37-38) menil, da je treba vso moč skoncentrirati v rokah majhnega, izbranega, ustrezno izobrazenega razreda, ki naj bo s kar najradikalnejšimi ukrepi osvobojen vseh posebnih interesov: odreči se mora tako privatni lastnini kot tudi družini. Le v takih razmerah se lahko ti možje vedejo kot popolni moralni dejavniki, ki vodijo državo k njenim pravih ciljem brez možnosti, da se vmeša kakršen koli osebni interes.

Monarhija postane tiranija, ko posameznik vlada v svojem lastnem interesu namesto v interesu celotne države; podobno aristokracija postane oligarhija in *politeia* postane demokracija (ali, v jeziku Polibija, demokracija postane vladavina drhali). (Finley 1999: 38)

Po vseh pragmatičnih merilih so bile Atene v teh dveh stoletjih najmočnejša grška država z močnim občutkom za skupnost, s trdnostjo in odpornostjo, prekaljeno – celo ob njenih imperialnih ambicijah – s humanostjo in smislom za enakost in odgovornost, ki je bila za tiste čase (kot tudi za marsikatero druge) dokaj nenavadna. Atenci so iznašli tudi strukturo in mehanizem demokracije, ko so tipali za nečim brez precedensa, ko niso imeli nobene opore razen svojega lastnega pojmovanja svobode, svoje solidarnosti v skupnosti, svoje pripravljenosti za raziskovanje (ali vsaj za sprejemanje posledic raziskovanja) in svoje močno razprostranjene

politične izkušnje. Mnoge zasluge za atenske dosežke moramo pripisati političnemu vodstvu države. (Finley 1999: 52-53)

Hipotezi Dahla (1997: 14) brez zunanjih omejitev bo manjšina posameznikov tiranizirala večino in brez zunanjih omejitev bo večina posameznikov tiranizirala manjšino. Ali z drugimi besedami, če imajo vso oblast mnogi, bodo zatirali manjšino. Če imajo vso oblast nekateri, bodo zatirali večino. Aksiomi, ki so po svoji naravi Hobbesovski, se glasijo takole: ljudje so sredstvo lastnih želja – če imajo možnost, svojemu interesu sledijo do njegove zadovoljitve. Ena takih želja je težnja obvladati soljudi. Oblast nad drugimi je posebej pomembna, ker ima ob neposredni zadovoljivi tudi veliko instrumentalno vrednost za ugoditev velikemu številu želja, ki so od nje odvisne.

Razmisliti moramo o izpirjenosti človekove narave, prevladujoči želji po oblasti, ki je v prsih vsakogar – razmisliti torej o skušnjavi, pred katero se znajdejo vladarji, in o neomejenem zaupanju, ki jim ga izkazuje ta sistem. Dve strasti močno vplivata na razmerja med ljudmi. To sta ambicioznost in pohlep; ljubezen do moči in ljubezen do denarja. Ljudje imajo radi oblast. Iz narave človeka izhaja, da bodo tisti, ki imajo v svojih rokah moč vedno, če je le mogoče, težili k temu, da jo povečajo. (Dahl 1997: 15)

Za obstoj netiranske republike sta potrebna vsaj dva pogoja: 1. Izogniti se je treba združitvi vseh vej oblasti, zakonodajne, izvršilne in sodne, v istih rokah – tako v enih rokah, v rokah manjšega števila, kot tudi mnogih rokah; pogoj velja ne glede na to, ali je oblast dedna, samozvana ali izvoljena. 2. Potreben je nadzor frakcij, da ne bi delovale v nasprotju s pravicami drugih državljanov ali v nasprotju s trajnimi in skupnimi interesi skupnosti. (Dahl 1997: 18)

Tovrstni despotizem – »željo po neomejeni oblasti« - je moč ukrotiti, tako kot v Združenih državah Amerike, s pomočjo naslednjih mehanizmov:

- s širitvijo državljanskih pravic;
- tajnim glasovanjem;
- rednimi volitvami.

Še zlasti pomembna je svoboda tiska, saj brez nje volitev ni mogoče imeti za svobodno in uspešno izražanje volje volilcev. (Keane 1991: 29)

Pogoste splošne volitve ne zagotavljajo zadostnega zunanjšega varovala pred nevarnostjo tiranije. (Dahl 1997: 19) »Zunanji nadzor« vsakega posameznika je sestavljen iz uporabe nagrad in kazni oziroma pričakovanja, da bodo uporabljene s strani nekoga, ki ni posameznik sam. (Dahl 1997: 37)

Najbolj pristna je demokracija, ki nosi to ime predvsem zaradi v njej prevladujoče enakosti: to je tisto, kar v tej državi narekuje zakon – da revni niso nič bolj podrejeni kot bogati; prav tako vrhovna oblast ne sme biti v rokah nikogar med njimi, oboji naj si jo delijo. Kajti če sta svoboda in enakost, kot nekateri predpostavljajo, bistvo demokracije, mora biti vsak del oblasti vsem enako dostopen; ker je ljudstvo v večini in ker je tisto, o čemer glasujejo, zakon, sklepamo, da je ta država demokratična. (Dahl 1997: 39)

Liberalistična zahteva po absolutni enakosti, predstava o demokraciji, ki bi zajemala celotno človeštvo, po Schmittu (Šumič Riha 1996: 185) ne more biti temelj za nobeno politično formo, iz dveh razlogov: prvič zato ne, ker take absolutne enakosti ni nikjer in je tudi ne more biti, dokler države »ločujejo svoje državljane od drugih ljudi in znajo politično odvisno, a iz nekaterih razlogov politično nezaželeno populacijo zadrževati na določeni distanci;« drugič zato ne, ker bi bila absolutna enakost, enakost brez nujnega korelata neenakosti, enakost brez substance in zato razvrednotena enakost. To bi namreč pomenilo vzeti enakosti specifični smisel, ki ga ima kot politična enakost, ekonomska enakost ... Skratka kot enakost na določenem področju, kajti v sferi političnega se ljudje ne soočajo kot abstraktni ljudje, temveč kot politično zainteresirani in politično determinirani ljudje, kot državljani, vladajoči ali vladani, politični zavezniki ali nasprotniki, torej vsekakor v političnih kategorijah.

Vzroke za krizo te politične forme je zato treba iskati v »nenaturni« zmesi političnega in antipolitičnega vidika oziroma v nasprotju med liberalnim in individualizmom, ki ga podpira liberalni patos, in demokratičnim državnim občutkom, ki ga vodijo bistveno politični ideali. Stoletje zgodovinskega zavezništva in skupnega boja proti monarhičnemu absolutizmu je zadržalo spoznanje tega nasprotja. Danes pa se vse bolj razkriva in nobena kozmopolitska retorika ga ne more več zadržati. To je nasprotje liberalne zavesti posameznika in demokratične homogenosti, ki je globoko in nepremostljivo. (Šumič Riha 1996: 186)

3.6. Voditelji in privrženci

Morda najbolj znano in gotovo najbolj razvpito »odkritje« raziskovanja sodobnega javnega mnenja je brezbriznost in nevednost večine volilcev v zahodnih demokracijah. Ne morejo zapopasti problemov, ki jih tudi sicer večinoma ne zanimajo; mnogi ne vedo, kaj je Skupni trg, ali celo, kaj so Združeni narod; mnogi ne poznajo imen svojih predstavnikov ali ne vedo, kdo se poteguje za katero funkcijo. (Finley 1999: 11)

Ena Schumpetrovih (v Finley 1999: 12) kritičnih tez je, da definira demokracijo kot dobro oblikovano metodo za tvorbo močne, avtoritarne vladavine. Sama definicija demokracije ne

vključuje nobenih idealov. Sama po sebi ne implicira nobenega pojma državljske odgovornosti ali široke politične participacije ali kakršne koli ideje o smotrih človeka. Svoboda in enakost, ki sta v nekdanjih definicijah demokracije npogrešljivi, se Schumpetru ne zdita integralna dela take definicije, ne glede na to, kakšno vrednost imata kot ideala. (Finley 1999: 12)

Platon in Lipset (v Finley 1999: 13) se sicer strinjata, da je ljudska iniciativa pri političnih odločitvah pogubna – da je »government of the people, by the people, and for the people« naivna ideologija – pa razhajanje, ki se kaže v razliki med tema dvema vrstama strokovnjakov, izraža dva temeljno različna pogleda na politične cilje, različna pogleda na smotre, ki naj bi jim služila država. Platon je v celoti nasprotoval ljudski vladavini; Lipset ji je naklonjen ob pogoju, da je v mešanici več »vladavine« (za razliko od tiranije ali anarhije) kot »ljudske«, in posebej ob pogoju, da ne gre za ljudsko udeležbo v klasičnem smislu. »Apatija« se torej spremeni v politično dobro, v vrlino, ki v tistih redkih trenutkih, ko ljudi povabijo, da izbirajo med tekmujočimi skupinami strokovnjakov, na skrivnosten način preseže samo sebe (in politično nevednost, na kateri temelji). (Finley 1999: 13)

Resnično politična družba, v kateri je glavna tehnika razpravljanje in debatiranje, je družba polna tveganj. Neizogibno je, da se bo debata od časa do časa prestavila od taktike k temeljnim vprašanjem, da bo prišlo do nasprotovanja, radikalnega nasprotovanja ne le trenutnim političnim usmeritvam tistih, ki imajo vladajočo moč, temveč tudi temeljnim načelom. To ni le neizogibno, je zaželeno. Prav tako je nujno, da se bodo tiste interesne skupine, ki preferirajo status quo, upirale nasprotovanju, med drugim tudi s sklicevanjem na tradicionalna, globoko vkoreninjena prepričanja, mite in vrednote ter s stavljenjem na strah (ali celo s spodbujanjem strahu). Nevarnosti so dobro znane; procesi zaradi brezboštva so le ena pojavna oblika. »Cena svobode je večna opreznost.« Ni dvoma, a kot vsi truizmi tudi ta nudi le malo praktičnih napotil. Opreznost pred kom? En odgovor je, kot smo videli, da našo obrambo zasnujemo na javni apatiji, na politiku kot junaku. To je način ohranjanja svobode z njeno kastracijo, da je več upanja v vrnitvi h klasičnemu konceptu vladanja kot trajnemu prizadevanju za izobrazbo množic. Še vedno bo prihajalo do napak, tragedij, procesov zaradi brezboštva, a morebiti bo prišlo tudi do vrnitve iz široko razprostrte odtujenosti k resničnemu smislu za skupnost. (Finley 1999: 91-92) Svoboda političnega komentiranja se spreminja skupaj z naravo režima. (Finley 1999: 98)

3.7. Volilna participacija

Čeprav je jasno, da je volilna participacija pomemben atribut demokratičnosti politike, pa je vprašanje, kako »visoka« mora biti. Nekatere etablirane demokracije (predvsem ZDA) so namreč znane po relativno nizki volilni udeležbi, drugod pa je volilna udeležba tradicionalno visoka. Pri

tem je treba povedati, da je volilna udeležba (vsaj na državni ravni) v nekaterih demokratičnih državah obvezna, kar vsekakor vpliva na (višji) nivo volilne udeležbe. Razlikuje se tudi pogostost volitev, saj je teh v državah s federativno ureditvijo praviloma več, kar vpliva na (nižjo) povprečno udeležbo. Poleg tega pa so motivi državljanov za udeležbo na volitvah različni, kar pomeni, da ne gre le za željo po osebni sodelovanju v politiki, ampak igrajo marsikje pomembno vlogo tudi drugačni, bolj tradicionalni motivi, npr. občutek dolžnosti itd. (Tomšič 2002: 42)

Sodelovanje na volitvah ni edina oblika politične participacije v moderni demokraciji – čeprav je najpogostejša in tudi najpomembnejša. Obstajajo namreč tudi druge oblike sodelovanja ljudi v procesih političnega odločanja. V prvi vrsti gre za sodelovanje v politično relevantnih organizacijah, pa naj si gre za politične stranke kot nosilne akterje političnega življenja, ali pa za bolj nekonvencionalne skupine, kot so različna družbena gibanja, ad-hoc združenja (ustanovljena za reševanje določena konkretnega družbenega problema), »protestne« organizacije itd. Aktivni vidik tovrstne participacije predstavlja prakticanje določenih politično motiviranih aktivnosti (denimo politična agitacija) in udeležba pri različnih javnih manifestacijah (demonstracije, stavke, peticije). Lahko rečemo, da so to kompleksnejše oblike politične participacije, saj zahtevajo od državljanov več osebne zavzetosti in angažiranosti. (Tomšič 2002: 43)

Tovrstne oblike politične participacije praviloma predstavljajo koristno dopolnitev formalnih političnih procesov. Gre predvsem za razvijanje t.i. državljske kompetence, ki pomeni sposobnost državljanov, da igrajo aktivno vlogo nasproti oblastnim institucijam v smislu participacije v političnem odločanju in nadzora nad ravnanjem oblastnikov. Sodelovanje v različnih javno angažiranih organizacijah omogoča državljanom oblikovanje tistih stališč in veščin, ki so potrebni za uspešno upravljanje oz. vodenje politike. To se nanaša predvsem na sposobnost argumentiranega političnega komuniciranja (tako v smislu prepričevanja svojih sodržavljanov oz. pripadnikov lokalne skupnosti kot v smislu zagovarjanja stališč in predlogov pred organi oblasti) ter različne organizacijske veščine, potrebne za izvedbo določenega političnega projekta. Poleg tega javni angažma državljanov prispeva h krepitvi občutka pripadnosti skupnosti in s tem občutljivosti za vprašanja občega dobrega, kar povečuje socialno kohezivnost kot pomembno komponento integracijo družbe. (Tomšič 2002: 43)

Tako Dahl (v Tomšič 2002: 44) v svojih kasnejših delih opozarja, da koncentracija moči na določenih področjih – predvsem ekonomskem – postavlja določene posameznike in skupine v privilegiran položaj, kar negativno vpliva na kakovost demokratičnega odločanja. Zato se ukvarja z možnostjo aplikacije demokratičnih principov na procese odločanja v gospodarskih korporacijah. Teorija asociativizma pa zagovarja razširitev participacije in demokratičnih

principov odločanja na večino področij človekovega življenja, kot so gospodarstvo, socialno varstvo, izobraževanje itd., saj naj bi le na ta način prišlo do optimalnega delovanja omenjenih družbenih področij. (Tomšič 2002: 44)

Po Huntingtonovem prepričanju (v Tomšič 2002: 45) pretirana politična participacija v primeru šibkosti političnih institucij lahko privede do politične nestabilnosti. Berelson in sodelavci (v Tomšič 2002: 45) pa so celo trdili, da je določena stopnja politične apatije pozitivna za politično stabilnost in za uspešno delovanje demokracije, saj naj bi bili ekstremni politični interesi povezani s političnim ekstremizmom, ki je nekompatibilen z demokracijo, medtem ko naj bi zmerno izraženi interesi omogočali politične kompromise. Vsekakor drži, da ni vsaka politična participacija zaželena z demokratičnega vidika. To lahko vsekakor rečemo za participacijo pri tistih organizacijah in aktivnosti, ki si prizadevajo za uveljavitev protidemokratičnih političnih ciljev, praviloma na nedemokratičen način oz. z nedemokratičnimi sredstvi. Zato je potrebno razlikovati med tovrstnimi nelegitimnimi oblikami participacije in tistimi, ki pristajajo oz. spoštujejo demokratični normativni red – sledenje v modernih družbah vsekakor prevladujejo. Med te sodijo tudi tiste oblike politične participacije, ki ne potekajo prek ustaljenih političnih kanalov (se pravi skozi institucije sistema), vendar njihova »vsebina in oblika« nista v neskladju z demokratičnimi normami⁸. (Tomšič 2002: 45)

Potrebno je poudariti, da politična participacija državljanov sama po sebi še ne zagotavlja demokratičnosti politične ureditve. Da bi imela svoj smisel, je potreben obstoj političnih alternativ, se pravi različnih političnih opcij, med katerimi lahko državljanji izbirajo. Brez tega predstavlja sodelovanje ljudi v procesih odločanja zgolj fasado, ki prekriva dejansko nedemokratično prakso določenega režima, oz. ritual za potrjevanje njegove legitimitete. (Tomšič 2002: 45)

Apatija javnosti in politična nevednost sta danes ključni dejstvi, ki jima ni mogoče ugovarjati; odločitve sprejemajo politični voditelji, ne pa glasovanje ljudstva, ki ima v najboljšem primeru le občasno moč veta na že sprejete odločitve. Vprašanje je, ali je v sodobnih razmerah taka situacija nujna ali zaželena ali pa je treba izumiti nove oblike ljudske udeležbe – v atenskem duhu, čeprav ne z atensko vsebino. (Finley 1999: 31)

Potreben je politični pluralizem, katerega osrednjo značilnost predstavlja njegova kompetitivnost, se pravi možnost tekmovanja različnih političnih akterjev, posledica česar je obstoj političnih alternativ. (Tomšič 2002: 46) Pri kompetitivnosti gre za tisto dimenzijo demokratičnosti, ki jo je Dahl (v Tomšič 2002: 46) imenoval liberalizacija. Po mnenju demokratičnih realistov in elitistov,

⁸ Tako je protest na javnem mestu – denimo pred parlamentom ali vlado – zoper določeno odločitev državnih organov nekonvencionalna oblika participacije, vendar pa je z demokratičnega stališča nedvomno legitimna). (Tomšič 2002: 45)

se pravi zagovornikov minimalnega pojmovanja demokracije, temelj le-te prav v politični kompeticiji. Po Sartorijevem mnenju (v Tomšič 2002: 47) leži bistvo demokracije v interakcijah med posamezniki in skupinami v družbi oz., z vidika vladavine, v principu tekmovanja za oblastne pozicije, saj »ne glede na to, kako oligarhično je organizirana posamezna manjšina, če se jo opazuje od znotraj, je rezultat tekmovanja med njimi na koncu – demokracija«. Tisto, kar šteje, torej ni sodelovanja ljudi pri odločanju, ampak možnost izbira med različnimi političnimi alternativami. (Tomšič 2002: 46-47)

Sposobnost politične artikulacije se nanaša na enakopravnost političnih skupin pri svojem javnem delovanju, denimo pri populariziranju svojih političnih programov in stališč o najpomembnejših družbenih vprašanjih, kjer naj nobena politična skupina ne bi imela privilegiranega položaja. Tu igrajo ključno vlogo institucije in mehanizmi informiranja javnosti, se pravi medijski prostor, saj je od njihove odprtosti in dostopnosti različnim političnim opcijam v veliki meri odvisna dejanska kompetitivnost političnega sistema. Pri tem je še posebej pomembno vzdrževanje ravnovesja med vladajočimi in opozicijskimi skupinami glede »mnenjske pokritosti«, saj vselej obstaja nevarnost, da bo vladajoča politična opcija resurse, ki so ji na voljo za izvajanje oblasti, uporabila za samopromocijo. Tovrstna prednost vladajočih strank je že zlasti evidentna v času pred volitvami, tj. med prevolilno kampanjo. Tedaj namreč vladajoči politiki še posebej intenzivno uporabljajo različne medijske dogodke državnega pomena (denimo odpiranje cest in drugih objektov, slavnostni govori na različnih praznovanjih) za krepitev lastne medijske podobe. (Tomšič 2002: 47)

Rečemo lahko, da sta participacija in kompeticija dva temeljna elementa demokratične družbe, ki pa lahko nastopata neodvisno drug od drugega. (Tomšič 2002: 48)

Pri razumevanju delovanja demokratičnih družb v zadnjem stoletju in pol ne moremo interpretirati nobenih razvojnih procesov in gotovo nobenega od novejših razvojnih procesov v empirični politični vedi tako, kot da zmanjšujejo kritično vlogo volitev pri maksimiranju politične enakosti in suverenosti ljudstva. (Dahl 1997: 131)

Zaradi volilne mašinerije je izid lahko dejansko nasproten izraženim preferencam relativne večine volilcev. Na primer, kandidat, ki ga je preferiralo največje število volilcev, na treh nacionalnih volitvah v Združenih državah ni postal predsednik. Ob strani pustimo tudi dejstvo, da v primeru, da se za položaj poteguje več kandidatov od dveh, zmagoviti kandidat lahko ima relativno večino, ne pa tudi absolutne večine glasov; in ponavadi ni mogoče reči, kakšen bi bil izid, če bi izvedli izločilne volitve med dvema kandidatom z največjim številom glasov. Tako je imel zmagoviti kandidat na devetih ameriških predsedniških volitvah relativno večino, ne pa tudi absolutne večine glasov. V dvanajstih primerih – kar je več kot tretjina predsedniških volitev po Jacksonu –

zmagoviti kandidat ni prestavljal prve izbire večine volilcev. Na nobenih konkretnih volitvah skoraj nikdar ne moremo zagotovo vedeti, kakšen bi bil izid, če bi volili tudi nekateri od tistih ali vsi tisti, ki niso. Malo je razlogov za domnevo, da bi bil izid enak. Neudeležba na volitvah pogosto bolj prikrajša eno stran kot drugo; na primer ko je udeležba na volitvah inverzno povezana z dohodkom, izobrazbo in drugimi sorodnimi dejavniki, je pri tesni delitvi mnenja verjetneje, da bo izgubil kandidat revnih in neizobraženih – tudi kadar predstavlja prvo izbiro vseh odraslih ali tistih z volilno pravico – kot kandidat izobraženih in premožnih. Pri ocenjevanju pomena volitev kot pokazatelja prvih izbir se moramo zavedati, da zelo mnogo volilcev v resnici ne dojame izbire med kandidatom A in kandidatom B; mnogi dojamejo le možnost, da volijo za enega od kandidatov ali pa sploh ne volijo. V nekem vzorcu volilcev na volitvah leta 1948 je 73 odstotkov volilcev dejalo, da v času kampanje nikdar niso pomislili na to, da bi volili drugega kandidata; v drugem vzorcu na volitvah leta 1952 je to število doseglo 78 odstotkov. To kaže na zgornjo mejo; podatki ne govorijo o tem, koliko od teh je menilo, da je neudeležba na volitvah alternativa glasovanju za njihovega kandidata. (Dahl 1997: 132-135)

3.8. Predsedniške moči v Ameriki

Moč ni preprosto le lastnost, ki jo nekdo poseduje, kot na primer modre oči ali inteligentnost, temveč je raje dokazan fenomen. Predsednik ima moč, saj javnost pričakuje, da jo ima, oziroma v določenih primerih to celo zahteva. (Mullen 1976: 110)

V Združenih državah so prvi občutki o političnem sistemu izjemno pozitivni in topli, še posebej občutki do predsednika, policaja, zastave in svobode. Že otroci predsednika vidijo kot politično osebo, ki mu pripisujejo osebne lastnosti: da ima rad druge ljudi, da je iskren, prijazen, dober človek in zelo izobražen. Celó če ga primerjajo z lastnim očetom, pogosto predsednika označujejo bolje. To idealiziranje in predstava o njem sčasoma z leti nekoliko zbledi. Otroci tako spoznajo položaj vlade pri sprejemanju zakonov in vlogo kongresa v tem procesu. (Mullen 1976: 112-113)

Urad predsednika je postal simbol naroda in ne glede na to, kdo ga zaseda v določenem obdobju, ljudje verjamejo, da si zasluži veliko spoštovanje. To ne pomeni, da javnost nekritično sprejema vsakega trenutnega predsednika, vendar gre za zgodnjo idealiziranje vloge, ki vpliva tudi na njihovo prepričanje v to, koliko moči naj bi predsednik imel. (Mullen 1976: 115)

Predsednik ne služi le lastni stranki, temveč v širšem smislu služi tudi kot simbol narodne enotnosti. Predstavlja Združene države kot narod. Ne le, da predsednik govori v imenu Amerike v odnosih z drugimi državami in pri sprejemanju ministrov in kraljev, temveč se udeleži tudi prvega baseballa v sezoni, razglasi žetveni praznik hvaležnosti (Thanksgiving), prižge nacionalno

božično drevo, pozdravi astronave, ki se vrnejo z lune, položi vence na grobove ameriških vojnih žrtev. Čeprav se vsi ne strinjajo z njim, ga še vedno vidijo kot ameriškega predsednika, ki si zasluži podporo. Nenazadnje pa predsednik služi tudi kot simbol stabilnosti in napovedovanja. Če vsi državljani ne razumejo kompleksnosti politike, gospodarstva in mednarodnih odnosov, želijo imeti vsaj občutek, da nekdo skrbi za te zadeve. (Mullen 1976: 116)

Uporaba termina »lojalnost« nakazuje, kakšna vrsta zaupne vezi povezuje predsednika z njegovim ljudstvom, kar bi lahko primerjali z odnosom očeta do njegovih otrok. (Mullen 1976: 121)

Vse vrednote torej niso zafiksirane v otroštvu, saj tudi odrasli nadaljujejo svoje učenje in primerjanje svojih prepričanj z realnostjo, ki so jo občutili, ter na podlagi tega tudi spremenijo svoje poglede. Ko v Združenih državah oseba zapusti šolo, večino svojega znanja in informacij nabira iz množičnih medijev. Velika količina novic o nacionalnem političnem sistemu, ki doseže oči in ušesa povprečnega državljanca, se nanaša na predsednika. Zato je za Američane pomembno, da vedo, kakšni so pogledi njihovega predsednika na: inflacijo in gospodarstvo, uveljavljanja državljanskih pravic, omejitev glede orožja, socialne programe in podobno.

Nenhna izpostavljenost predsedniških kandidatov medijem je lahko glavni razmislek bodočih kandidatov v izbirnem procesu. Kdo med nami si zares zasluži, da je njegovo zasebno življenje nadzirano do najmanjše podrobnosti s strani sovražnih novinarjev? Vendar ta izpostavljenost je lahko razumljena tudi kot pozitivna odlika ameriškega sistema, saj pomeni, da Američani vedo ogromno o svojem predsedniku. Ta transparentnost tudi pomeni, da je celotna zasebna zgodovina kandidata na voljo, da se jo zgrabi. Uspešna predsedniška kandidatura v osnovi zahteva 3 značilnosti:

- politično tarčo
- jasno sporočilo
- pozitiven življenjepis.

Politična odobritev, denar in ugodne raziskave javnega mnenja lahko sprva pripomorejo, vendar sporočilo je tisto, ki sloni na kandidatu, da ga prepozna in opredeli, življenjepis pa je izven njegovega nadzora, ko se tekma začne. Kandidat mora biti srednjih let (ustava prepoveduje mlajšim od 35 let, da bi postali predsedniki). Vendar življenje se vsekakor ne začne pri 40-ih, v smislu, kaj bo medije zanimalo o kandidatu. Celotna zgodovina kandidata iz osebnost so stvar zanimanja javnosti in ameriških novinarjev. Clintonove težave glede izvenzakonske afere, drog in izmikanje vojaščini, ki so se pojavile leta 1992, bi se lahko bile popolnoma irelevantne, lahko pa postanejo pomemben podatek o karakterju predsednika. Politika se vseeno lahko razvija sčasoma,

tako sta se na primer oba Al Gore in George W. Bush lahko večinoma izognila preiskovanju glede domnevnega blatenja glede marihuane in kokaina. (Singh 2003: 121)

Predsednik poseduje pomembne neformalne vire (profesionalno ekipo, strankarske privržence, edinstven položaj v odnosu do medijev, mednarodne kontakte, nastop na radiu, televiziji in internetu), ki mu omogočajo nagovarjanje naroda in sveta. (Singh 2003: 130)

3.9. Predsedniški uspeh

Ocenjevati, kako uspešen je bil nek predsednik, je izjemno težko. Vsekakor moramo najprej imeti primerne kriterije, ki jih je Singh (2003: 135-138) opredelil takole:

- doseganje zakonodajnih prioritet – pred volitvami namreč kandidat navadno obljublja spremembe v določenih politikah, če bo izvoljen. Ko pa prevzame funkcijo predsednika, pa je odvisno predvsem od njegovih sposobnosti, če uspe s svojimi predlogi prepričati tudi druge – še posebej člane kongresa – da jih podprejo. Zato so en najimpresivnejših vidikov predsednikovanja ravno prioritete, ki jih postavi predsednik v smeri sprejemanja novih zakonov.
- ponovna izvolitev – glede na to, da imajo predsedniki na voljo dva mandata v Beli hiši, je to zelo velik udarec, če po prvem mandatu ne bi bili ponovno izvoljeni.
- ljudsko/narodno odobravanje (splošno odobravanje, priljubljenost) – to se lahko zdi kot zelo meglen cilj, vendar pa je lahko ključnega pomena pri doseganju raznih predsednikovih načrtov.
- dosežki na področju zunanje politike – noben predsednik ne more zanemariti politike na področju mednarodnih odnosov. Pri čemer si nekateri prizadevajo predvsem za zagotavljanje miru, spet drugi pa uporabljajo ameriško moč za doseganje raznih sporazumov, promocijo demokracije in podobno.
- gospodarski uspeh – čeprav predsedniki ne morejo direktno nadzirati nacionalnega in mednarodnega gospodarstva, vseeno Američani sodijo, kako uspejo zagotoviti gospodarski razvoj v času njihovega mandata.
- uporaba veta – ker predsednik lahko vloži veto na predloge zakonov, je to tudi eden od »negativnih« oročij predsednika, ki vpliva na njegov ugled.

Schlesinger (v Mullen 1976: 29) pa je predlagal, da je predsednik prepoznan kot uspešen, če je za seboj pustil kakšen pečat zaradi pomembnega razvoja v narodovi zgodovini, preobrat po zakonu, ki je pripeljal do novih pojmovanj v ameriški usodi. To pomeni, da so raje kot na preteklost igrali na prihodnost ter so bili tako pred časom. Tako so se odlikovali po spretnem političnem manevriranju in vodenju, spretni so bili v umetnosti trgovanja s podeljevanjem in odvzemanjem

prednosti. Nenazadnje so bili najboljši predsedniki tisti, ki so bili močni predsedniki in so povečevali izvršilno vejo na račun drugih vej v vladi.

Noben predsednik v zgodovini ni bil bolj obrekovan v času njegovega predsednikovanja kot je bil Lincoln. Tisti, ki so ga poznali, njegove tajnice, so zapisale, da je bil zelo globoko prizadet glede tega, kar je bilo o njem napisano ali povedano. Vendar po drugi strani je imel veliko moč in karakter, da bi to pokazal, temveč je vedno zavzel močan in drzen položaj, ne glede na to, kako nepravilne ali škodljive so bile kritike. (Mullen 1976: 29-30)

Clinton Rossiter (v Mullen 1976: 30) pa je analiziral več kot sto predsedniški biografij in tako ugotovil, da bi morali biti kriteriji za velike predsednike vključevati:

- a) Čas v katerem je predsednik deloval. Da bi si ga zapomnili kot velikega predsednika je moral služiti v časih vojn, socialnih prevratov, nemirov ali kriz.
- b) Iznajdljivost in pogum, s katerim je predsednik nosil svoje odgovornosti. Biti mora vodja kongresa in ljudi. Biti mora odločen in bister ter imeti srečo, da so njegove odločitve spoznane kot prave skozi zgodovino.
- c) Njegova filozofija predsedniške moči. Slediti mora smernicam teorije Teddy Roosevelta, da naredi, kar mora biti narejeno, raje kot da le upošteva kaj pravijo zakoni, da lahko stori. Če ga v njegovem času nimajo za diktatorja, ima malo možnosti, da ga bodo prihodnje generacije imele za velikega.
- d) Tehnične sposobnosti v organizaciji in administraciji. Čas je pokazal, da se od predsednika zahteva ta lastnost, saj je obseg in kompleksnost sodobne vlade takšna, da neučinkovit vodja ne bo uspešen pri upravljanju osebja, kabineta in birokracije.
- e) Kakovost njegovih pomočnikov. Velik del urada je postal institucionaliziran in veliko breme je padlo na predsednika, da mora delegirati znatno količino pooblastil in moči na njegove pomočnike. Od njih je odvisen tudi na področju tehničnih, političnih nasvetov. Zato morajo biti najboljši v državi.
- f) Imeti mora karakteristike toplega, poštenega, sočutnega, duhovitega, močnega človeka. Biti mora takšna oseba, ki ustvarja legende o samem sebi.
- g) Njegov vpliv na predsedništvo. Okrepti mora urad in postaviti mora takšne prioritete, da bodo lahko prihodnji močni predsedniki gradili na njih v njihovih kriznih časih.
- h) Njegov vpliv na zgodovino. Veliki predsedniki so inspirirali in simbolizirali ter popeljali državo prek časov stresnih izboljšanj in jih poznamo po tem, da so koristili pravim interesom Američanov.

Emmet John Hughes (v Mullen 1976: 31) še dodaja, da morajo veliki predsedniki imeti nagnjenje do dejanj ter nenehno potrebo po tem, da so v središču političnega vrtinca. Le aktivizem in pragmatizem ne zagotavljata zgodovinske časti. Te odlike morajo biti v službi humanosti, predsednik, ki želi uspeti, mora prakticirati moralno vodenje.

Primerjava predsednikov Eisenhower, Kennedy in George W. Bush po šestih kategorijah, ki vplivajo na njihovo javno izvrševanje predsedniških nalog: (Singh 2003: 139-140)

Kognitivni stil (Cognitive Style): Ike in JFK sta imela impresivno znanje, za razliko razvpitega intelektualno nebrižnega Busha. Kot se prilega vojaškemu strategu, je imel Ike dar za poenostavljanje kompleksnih zadev v njihove osnove in njihovo vmeščanje v širši kontekst – dragocena sposobnost, ko je zgradil nacionalno varnostno politiko v času hladne vojne. Kennedyjevo razmišljanje je bilo po naravi taktično. Hitri bralec, ki je absorbiral ogromne količine informacij in lahko obvladal posebne zadeve. JFK je bil pozoren na teorijo in je obračal pojavljajoče se dogodke v njihovih lastnih načinih, namesto da bi jih asimilirali v splošen okvir. Bush, čeprav množično zasmehovan, je pokazal previdno sposobnost preučiti konkurenčen nasvet, podajati pretehtane javne izjave in opravljati zadnje odločevalsko pooblastilo.

Emocionalna inteligenca (Emotional intelligence): Nekateri predsedniki so bili mojstri svojih duš, ki so produktivno kanalizirali svoje občutke v vodenje. Drugi so bili sužnji svojih čustev, ki so jim spodkopala javno delovanje⁹. Ne Ike-u, JFK-u ne Bush-u čustva niso prizanesla, saj je bil Kennedy kompulzivni ženskar¹⁰, kar bi domnevno spodkopalo njegovo predsedovanje, če ne bi bilo nenadoma prekinjeno zaradi umora. Bush uspeva združevati usmeritev na ključne prioritete z neformalnostjo in vzdrževanjem relativno »normalnega« življenjskega stila, z vključevanjem časa za počitek in sproščanje.

Politična spretnost (Political skill): V času njegovega predsedovanja je bil Ike zmotno spoznan kot politični naivnež izključen iz njegove sredine v uradu. Zdaj pa je spoznan kot politična izkušena oseba, ki je izbrala opravljanje vpliva preko posrednikov, da bi zagotovila široko dvostrankarsko javno podporo. JFK je bil bolj običajen praktik umetnosti mogočega. Vedno je bil pripravljen igrati politično težko igro, ko je v letu 1962 uporabil zvezno vladno protikoncernsko moč, da je premagal industrijo jekla, da je obrnila cenovno povečanje. Bush ne le, da je prepričal kongres za uzakonitev njegovih dveh glavnih prioritete – zmanjšanje davkov in reformo izobraževanja – v prvem letu vladanja ter uspel skupaj povezati vojno proti terorizmu in ekonomsko varnost v

⁹ Nixon je deloval proti pravim in zaznamim sovražnikom tako, da je to na koncu uničilo njegovo predsedovanje; Clintonova afera z Moniko Lewinsky je bila resna napaka obsodbe.

¹⁰ Obkrožal ni le Marilyn Monroe, ampak tudi ženske z vezami v organiziranem kriminalu.

domovini. Podcenjevanje njegovih političnih sposobnosti od njegovih političnih nasprotnikov je pogosto delovalo njemu v prid.

Politična vizija (Policy vision): Tudi politično najbolj izkušen predsednik lahko zgreši pot, če so njegovi cilji napačni, kot je bilo v primeru LBJ v letu 1965, ko je začel vojaško vpletenost v Vietnamu, ne da bi ob tem postavil jasne cilje in morebitne zahteve po četah. Ena Ikovih velikih prednosti je bila njegova politična vizija. Strinjal se je, da bo kandidiral za predsednika brez interesa, da bi postavil nacionalno varnostno politiko na čvrsto podlago, uravnoteženjem dolgoročne vojaške učinkovitosti s potrebo vzdrževati močno gospodarstvo. Zaradi njegove široke javne podpore in ugleda vojaškega vodje se je lahko uprl zahtevam grabežljivcev v obeh strankah za masivno vojaško porabo in oblikovanju nacionalnega varnostnega programa, da bi premagal Ruse. Kljub vzvišeni retoriki Kennedyjevih javnih nagovorov, je bil tipičen pragmatik. S pomanjkanjem splošne predstave glede ravnanja z Rusko grožnjo, je nepazljivo razburil osebje v Kermlju z jačanjem orožja in retoriko, ki so jo razumeli kot bojovito. Čeprav bi sam imel zagotovo raje, da ne bi bilo tako, je Bush odreagirjal na 11. september kot bi poznal namen, ki je označil njegovo predsedovanje.

Organizacijske sposobnosti (Organizational capacity): Nobena ameriška vrhovna izvršilna oseba ni imela bolj bogatega zaledja v organizaciji kot arhitekt začetka velike ofenzive in združene zmage v Evropi. Ike je organiziral nacionalno varnostni svet, da je povečal izpostavljenost znanju in raznolikim predlogom. Kennedy je zavrgel Ikov proces nacionalnega varnostnega sveta ne da bi cenil njegovo korist, saj ga je videl kot nespametno sredstvo vojaških procedur v svetu politike. Preden je odslužil 100 dni je Kennedy pristal na nesrečen poskus napada na Kubo. Naknadno je polepšal njegov odločitveni postopek, vendar je v zadnjem mesecu njegovega življenja njegovo moštvo za nacionalno varnost odobrilo prevrat v južnem Vietnamu, ki je destabiliziral režim. Svojemu nasledniku LBJ je zapustil še bolj nevaren jugovzhodno azijski problem, ki ga je Kennedy nasledil od Ika. Bush je zbral izkušeno in zrelo moštvo¹¹, čeprav si je zagotovil, da je zadnja odločitev o mednarodni politiki vedno njegova.

Javno komuniciranje (Public communication): Ike, Kennedy in Bush so dosegli najvišjo stopnjo podpore od 11 vrhovnih izvrševalnih oseb, ki so bili predmet rednih javnih glasovanj. Popularnost priljubljenega Ika je bila odraz njegovega vojnega ugleda, privlačne osebnosti in trdnega vodenja in ne njegovih javnih govorov. Kennedyjeva popularnost je bila odraz njegove retorične odličnosti in njegovih ostrih in duhovitih nastopov v njegovih rednih televizijskih konferencah. Le FDR, Reagan in Clinton so imeli primerljiv dar. Vendar Kennedy je bil pomanjkljivo pozoren na sporočilo, ki ga je podal v govorih. Prevzetna retorika glede plačila kakršnekoli cene in

¹¹ Cheney in Rumsfeld sta služila že v Fordovi administraciji sredi 70-ih-

prenašanja kakršnegakoli bremena, da bi ohranil svobodo, ki je tako dobro delovala doma je bila slab vzorec Nikiti Khrushchevu, ki je stopnjevala hladno vojno v potencialno smrtonosno stopnjo v Kubansko krizo oktobra 1962. Busheve odobravajoče ocene so dosegle rekordno višino po 11. septembru, kar je v 80-90 odstotkih obdržal še nekaj časa v naslednjih mesecih. Kot Truman v letih 1945-1953 je uspel obrniti njegovo pomanjkanje besedne spretnosti v prednost, kot dokaz njegove iskrenosti in resnosti v času krize.

Primer klasifikacije sposobnosti ameriških predsednikov (Singh 2003: 141):

Med odlične je uvrstil predsednike:

Lincoln, Washington, F.D. Roosevelt

Med skoraj odlične:

Jefferson, Jackson, T. Roosevelt, Wilson, Truman, Polk

Med nadpovprečne:

Eisenhower, John Adams, Kennedy, Cleveland, L.B. Johnson, Monroe, McKinley

Med povprečne:

Madison, John Quincy Adams, Harrison, Clinton, Van Buren, Taft, Hayes, George H. W. Bush, Reagan, Arthur, Carter, Ford

Med podpovprečne:

Taylor, Coolidge, Fillmore, Tyler

Med neuspešne:

Pierce, Grant, Hoover, Nixon, Andrew Johnson, Buchanan, Harding

3.10. Status predsednika ZDA

V Združenih državah Amerike kot predsedniški zvezni državi, kjer predsednik države opravlja tako funkcijo predsednika države kot predsednika vlade, je vloga predsednika večja kot v evropskih parlamentarnih demokracijah. Izvršna oblast v rokah enega samega človeka je utemeljena tudi v Ustavi. Njen drugi člen¹² pravi, da je izvršna oblast dodeljena predsedniku¹³. (Kos, Ferfila 2002: 391)

¹² Article II: »The executive Power shall be vested in a President of the United States of America.....« (The Constitution of the United States of America (1999: 19). V podobnem duhu je tudi predsednikova prisega: »I do solemnly swear that I will faithfully execute the office of the President of the United States, and will, to the best of my ability, preserve, protect, and defend the Constitution of the United States.« (Kos, Ferfila 2002: 391)

¹³ Da bi lahko predsednik opravljal izvršilno funkcijo, mora imeti čim bolj neodvisen položaj od zakonodajalca, so razmišljali snovalci ustave, in gradili na naslednjih načelih:

- predsednika ne voli kongres.
- predsednikova moč je utemeljena v ustavi in ne v pravicah, ki bi jih predsedniku določal Kongres.
- kongres ne more odstaviti predsednika – edini način njegove odstavitve je z javno obtožbo oziroma procesom »impeachment«.

Ameriška ustava daje predsedniku izjemno veliko moč, saj mu podeljuje pet najpomembnejših vlog v državi. Predsednik združuje funkcije:

- predsednika države,
- predsednika vlade,
- vrhovnega poveljnika,
- vrhovnega diplomata,
- glavnega poosebljanja prioritet države. (Kos, Ferfila 2002: 392)

Poleg teh ustavnih funkcij opravlja še sklop vlog, ki niso predpisane v ustavi:

- je vodja stranke,
- zaščitnik miru,
- glavni manager blaginje ameriškega naroda,
- svetovni vodja in
- najpomembnejši glas ameriškega naroda (Kos, Ferfila 2002: 392).

Če poleg funkcij, ki so mu dodeljene, pogledamo še delo, ki ga opravlja, lahko po Thomasu Croninu (v Kos, Ferfila 2002: 392-393) definiramo naslednja glavna področja dela predsednika:

- predsedovanje kot simbol: predsednik mora vzbujati upanje, zaupanje, nacionalni pomen;
- določanje nacionalnih prioritet in oblikovanje programov, ki bodo deležni javne pozornosti in s katerimi se bo začel ukvarjati Kongres;
- krizni management;
- uresničevanje in vrednotenje programov;
- splošni pregled nad delom vlade, ker je predsednik odgovoren za njeno delo.

Ameriški predsednik ima tako dva izrazito močna položaja: institucionalnega in simbolnega. Je najpomembnejša politična oseba – ne samo v formalnem smislu, ampak tudi v dejanskem. Predsedniško mesto je eden od temeljev ameriškega političnega sistema, predsednik pa najbolj očiten simbol ameriškega naroda. V času množičnih medijev se predsednika dosti bolj vrednoti na osnovi sloga vodenja in popularnosti, ne pa toliko na osnovi njegovega znanja in uspešnosti dela. (Kos, Ferfila 2002: 393)

Zaradi simbolne funkcije ameriškega predsednika, ki se brez pomoči množičnih medijev, zlasti televizije, ne bi razvila do takšnega obsega, je institut predsednika postal nacionalni politični simbol. Nacionalni politični simboli pa predstavljajo pomembno vez med državljani in družbenim redom in hkrati vzpodbujajo k določeni vrsti obnašanja oziroma ravnanja. Zato izjemna identifikacija ameriških državljanov s svojim predsednikom kot najpomembnejšim simbolom države ne preseneča. (Kos, Ferfila 2002: 393)

-
- predsednik ne more biti član Kongresa. (Kos, Ferfila 2002: 392)

Urad predsednika Združenih držav je en namočnejših na svetu. Kot pravi ustava, mora predsednik skrbeti, da so zakoni dosledno izvajani. Za izvršitev te dolžnosti, mora vladati nad izvrševalno vejo federalne vlade – ogromna organizacija, ki šteje več milijonov ljudi – in imeti pomembno zakonodajno in sodno moč:

a) Zakonodajna moč:

Kljub ustavnim predpisom, da naj bo vsa zakonodajna moč podeljena v kongresu, ima predsednik kot glavni oblikovalec javne politike glavno zakonodajno vlogo. Predsednik lahko vložijo veto na katerikoli zakonski osnutek, ki ga poda kongres in razen če dve tretjini v vsakem domu glasujeta za ovržbo veta, zakonski osnutek ne postane zakon. Večina zakonodaje, s katero se ukvarja kongres, je zasnovana na podlagi pobude izvršilne veje. V letnih in posebnih sporočilih kongresu lahko predsednik predlaga zakonodajo, za katero meni, da je nujna. Če kongres predloge odloži brez odziva, ima predsednik moč, da ga spravi v tek kot posebno obravnavo. Na drugi strani pa predsednik lahko vpliva na javno mnenje in tako vpliva na potek zakonodaje v kongresu. Da bi izboljšali delovne odnose s kongresom, so predsedniki v preteklih letih ustanovili Congressional Liaison Office v Beli hiši. Predsedniška pomoč gre v korak s vsemi pomembnimi zakonodajnimi aktivnostmi in poskuša prepričati senatorje in predstavnike obeh strank, da bi podpirale politike administracije.

b) Sodna moč:

Med predsednikovo ustavno moč sodi tudi imenovanje pomembnih javnih uslužbencev; predsedniško nominiranje zveznih sodnikov, vključno s člani Vrhovnega sodišča, je predmet potrditve s strani senata. Naslednja značilna moč je podeliti vso ali pogojno oprostitev vsakega, ki je obsojen kršitve zveznega zakona – razen v primeru impeachmenta. Oprostitevna moč je prišla do moči za skrajševanje zapornih pogojev in zniževanja globe.

c) Izvršilna moč:

Znotraj same izvršilne moči ima predsednik široko moč upravljanja nacionalnih zadev in delovanja zvezne vlade. Predsednik lahko izdaja pravila, ureditev in navodila, imenovana izvršilna ureditev, ki ima povezovalno moč do zakonodaje zveznega delovanja. Kot glavni poveljnik oboroženih sil v ZDA lahko predsednik vpokliče tudi v zvezno služenje državne enote Nacionalne garde. V času vojne ali nacionalne nevarnosti lahko kongres predsedniku podeli še širšo možnost za upravljanje nacionalnega gospodarstva in zavarovanje varnosti Združenih držav. Predsednik izbira vodje vseh izvršilnih oddelkov in agencij, skupaj s stotine drugimi visokimi stopnjami zveznih uradnikov. Velika večina zveznih delavcev je izbrana

preko sistema državnega urada, v katerem imenovanje in promocija temeljita na sposobnostih in izkušnjah.

d) Moč na področju zunanjih zadev:

Glede na ustavo je predsednik zvezni uradnik, primarno odgovoren za odnose Združenih držav s tujimi narodi. Predsednik tako imenuje veleposlanike, ministre in svetovalce – kar mora potrditi tudi senat – in sprejema tuje veleposlanike in druge javne uradnike. Z zunanjim ministrom predsednik vodi vse uradne kontakte s tujimi vlada. Občasno lahko predsednik osebno sodeluje v konferencah, na katerih se predstojniki držav srečajo za direktno posvetovanje. Preko ministrstva za zunanje zadeve je predsednik odgovoren za zaščito Američanov v tujini in za tuje narode v Združenih državah. Predsednik se odloči, če bo priznal nove narode in nove vlade ter se pogaja o pogodbah z drugimi narodi, ki so zavezujoče za Združene države, ko so odobrene z dvema tretjinama v senatu. Predsednik se lahko tudi pogaja o »izvršilnih sporazumih« s tujimi močmi, ki niso predmet potrditve s strani senata.

(1990: 56-58)

Viri predsedniške moči

- a) Zakonodajno čiščenje – saj so številni predsednikovi cilji odvisni od tega ali zakonodaja omogoča njihovo izpolnitev. Predsednik pa ima po ustavi tudi možnost veta.
- b) Proračun – bitka za upravljanje in razporejanje denarja, ki ga ima vlada na voljo, je še posebej pomembno vprašanje za tistega, ki ima v rokah moč.
- c) Impoundment - zaseg plačila – politično in proračunsko orodje.
- d) Fond za nepredvidene izdatke (Contingency funds), reprogramiranje, transferji in konsolidiranje – vlaganje denarja kot glavnice – odrejanje priprave in predložitev proračuna ter zadržanje določenih skladov niso edina orodja, kjer predsednik nadzoruje njihovo porabo.
- e) Veto – predsedniku omogoča, da oblikuje zakonodajo.
- f) Pokroviteljstvo – izročanje pokroviteljstva glede na željo zakonodajalcev je eno najstarejših orodij, ki je lahko pomemben vzvod ambicioznega predsednika. Pokroviteljstvo vključuje vsa neomejena pooblastila, ki so predsedniku na voljo, tudi da podeli protekcijo.
- g) Zakonodajna zveza in nadzor nad informacijami (Legislative liaison and control of information) – zakonodajno razmerje postane močno izvršilno orodje pri oskrbovanju informacij zakonodajnemu zboru, ki služi kot osnova za poznavanje, ki ga bo imel kongres.

- h) Tajnost in razvrščanje – možnost uporabe oznak »Zaupno«, »Skrivnost«, ki omogočajo skrivanje dokumentov pred kongresom pod pretvezo, da tudi v demokraciji določene zadeve morajo ostati skrivnost za varnost in dobro domovine.
- i) Pravica izvršilne moči – kongres ne more brez informacije preiskovati izvrševanje njihovih zakonov.
- j) Moč v nepričakovanih ali kriznih situacijah – že davno se je pokazalo, da je tudi v demokraciji včasih potrebno, da se vladi podeli posebno moč, da bi obvarovala družbo kot celoto.
- k) Vojna – predsednika ustava pooblašča, da je tudi vrhovni poveljnik, da lahko vojsko popelje v boj.

Ameriška vlada je »ločen sistem«: sistem ločenih institucij, ki si delijo moč. (Singh 2003: 29)

Ameriška politika se pogosto odvija v zelo personaliziranem smislu: največkrat glede na to, kdo je v določenem obdobju predsednik. Vodja najmočnejšega naroda na svetu – predsednik Amerike – poseduje edinstveno politično legitimnost govoriti ameriškemu narodu in v njegovem imenu. (Singh 2003: 3) Predsednik je edina figura v ameriški vladi, voljena s strani volivcev (national constituency) za določen 4-letni mandat. (Singh 2003: 29)

Moč, ki jo ima na voljo predsednik, da bi dosegal neomejeno dobro, pomeni, da če se le-ta znajde v napačnih rokah, je lahko uporabljena za doseganje neomejenega zla. (Mullen 1976: 5-6)

Drugi člen ustave, ki se glasi: »The executive power shall be vested in a President of the United States of Amerika«, omogoča predsedniku, da postane vrhovni poveljnik vojske in mornarice ter domobrancev (militia), ko pride do vpoklica vojske Združenih držav. Daje mu moč, da zahteva za mnenje od vseh izvršilnih oddelkov, dovoljenje za pomilostitev in odpustitev (razen v primeru impeachmenta); ter da sklepa dogovore z svetovalci senata. Nadalje drugi člen podeljuje predsedniku tudi moč, da nominira in na posvetovanja s senatom imenuje veleposlanike, ostale ministre, konzule, sodnike na Vrhovnem sodišču in druge uradnike v Združenih državah. Sprejema veleposlanike in druge ministre ter pooblašča vse vojaške oficirje. Kongresu mora posredovati letno obračunsko poročilo narodu (state of the Union) in predlagati določene ukrepe, sklicuje izredne seje, odloži oba domova, če se o določeni zadevi ne strinjata, vloga lako veto na določene predloge zakonov, ki jih vloži kongres, če se ne strinja. Nenazadnje mora predsednik skrbeti, da so zakoni dosledno izvajani in upoštevani. (Mullen 1976: 9)

Niso le mediji zainteresirani za predsednika, temveč je tudi predsednik zainteresiran za medije. Odnos med njimi je simbiotičen. Mediji predsednika uporabijo kot glavni vir novic in zanimivih zgodb, predsednik pa uporabi medije, da doseže ljudi in poskuša oblikovati njihovo javno mnenje kot vir podpore njegove administracije. (Mullen 1976: 126-127)

Vsaka administracija sprva začne z obljubo o odprtosti. In kljub tem dobrim namenom se pogosto ne izkaže tako. En razlog je v tem, kaj mediji razumejo kot novice – navadno so to konflikti, kontroverznosti, škandali ali pritožbe. Tako odprtost pogosto privede do tega, da javnost vidi zadeve, ki mečejo na administracijo slabo luč. Mediji namreč raje kot o uspehih poročajo o zadevah, ki gredo narobe. Kar je na drugi strani tudi nujno, da je javnost obveščena in da vlada ustrezn odgovarja za svoje napake. Čeprav z vidika politikov to ni pošteno. (Mullen 1976: 139)

Neupravičeno »odtekanje« informacij ali pogledov iz administracije je povzročilo številne frustracije večini predhodnih predsednikov. Takšno odtekanje informacij pokvari ugled in povzroči številne neprijetnosti predsedniku. (Mullen 1976: 140)

3.11. Predsedniška moč G.W. Busha

Tako pred kot po 11. septembru 2001 je predsednik Bush pokazal velik domet moči, ki jih predsednik lahko uporabi za vpliv na politiko (policy) od okoljstvene do vojne. Med temi močmi lahko omenimo (Singh 2003: 132):

Vrhovni poveljnik (Commander-in-Chief): Bush je osebno ukazal ameriškim vojaškim silam odhod v bitko v Afganistan in vpoklical rezerve oboroženih sil. Čeprav je izjavil, da je bila Amerika v vojni proti terorizmu, ni počakal na kongresno vojno izjavo. Kongres je namesto tega predal sklep, da prepušča pooblastilo predsedniku in podpira njegove aktivnosti.

Vojaška sodišča (Military tribunals): Predsednik je izrekel ustanovitev sodišč za domnevne teroriste, ki jih bodo nadzirali vojaški funkcionarji. Upravljanje sodišč in priporočila so pripadla ministru za obrambo, vendar je Bush imel zadnje pooblastilo nad obsodbami, vključno s smrtnimi kaznimi. Prav tako je odobral odločitev o razglasitvi osumljenih ujetnikov Al Qaeda in Talibanov v Guantanamo Bay na Kubi kot pripornikov, raje kot vojnih ujetnikov.

Izvršilna odredba oz. predsedniški ukaz (Executive orders): Bush je preklical oz. razveljavil številne izvršilne odredbe iz časa Clintona; ukazal je prepoved ameriškega premoženja za katerokoli osebo ali institucijo, ki je osumljena zagotavljanja finančne pomoči Al Qaedi, kot njeni neposredni podpornici; prepovedal je zvezno investiranje v državne obveznice za katerekoli raziskave za nove zarodne celične oblike; vsilil nove procesne zahteve za izdajo listin o predhodnih predsednikih, vključno z njegovim očetom; in oblikoval predsedniški svet o bioetiki.

Predsedniška navodila (Presidential instructions): Predsednik je uvodoma omejil tajna vojna navodila na visoke člane kongresa in preimenoval ministrstvo za pravosodje na čast bivšega državnega tožilca Roberta Kennedyja.

Uredbe, ukrepi (Regulations): Bush je obrnil Clintonovo okoljsko politiko s popuščanjem pravil, ki vplivajo na razvojnike, z zmanjševanjem standardov za varčevanje z energijo za izdelovalce klim, z dovoljevanjem graditve več cest in električnih vodov v nacionalnih gozdovih, z odlaganjem prepovedi za mobilne sani v nacionalnih parkih in z olajševanjem omejitev v rudarstvu na javnem posestvu.

Tajnost (Secrecy): Bush je zanikal zahteve kongresnega komiteja in urada General Accounting Office glede informacij o energetske politiki in posvetovanjih z industrijo ter odločitvah o okoljski politiki. Prav tako je zanikal zahtevo po dokumentih za pravosodno ministrstvo in zaprosil izvršilno pravico nad podpadom energetskega podjetja Enron.

Osebe (Staff): Bush je v Beli hiši ustvaril ministrstva, temelječa na zvestobi in zaupanju ter državni pobudi, kot tudi Ministrstvo za domovinsko varnost. Prvotno je zavrnil idejo o Ministrstvu za domovinsko varnost, ki bi bil predmet kongresnega nadzora, ter predlagal takšno ministrstvo kongresu v juniju 2002.

Imenovanja (Appointments): Bush je preprečil senatu dokaz (okrepitev) z namestitvijo desetih sodnih in izvršilnih novozaposlenih na mestih, ko je 107. kongres ni zasedal.

4. POLITIČNO INFORMIRANJE V DEMOKRACIJI

4.1. Komunikacijska sfera v demokraciji

Vse od antične Grčije naprej je pojmovanje demokracije med drugim temeljilo vsaj na štirih predpostavkah, ki so povezane s komunikacijsko sfero: da so državljani dobro obveščeni; da jih zanimajo politična vprašanja; da so enaki v pravicah do mišljenja, javnega izražanja, združevanja in odločanja; ter da so vse odločitve podvržene javni razpravi. Seveda je tudi res, da te predpostavke doslej še v nobeni družbi niso bile v celoti izpolnjene in da je bilo sodelovanje državljanov v zadevah demokracije vedno omejevano zaradi neenake porazdelitve komunikativne kompetence, neformalnih in nejavnih komunikacijskih kanalov ter neenakosti državljanov glede dostopa do komunikacijskih medijev. Te omejitve praviloma reducirajo javno razpravljanje na javno legitimiranje dominantnih mnenj v družbi, ki jih ustvarjajo elite politične in ekonomske moči, in ki zmanjšujejo možnosti državljanov, da bi prišli do relevantnih informacij in omogočili drugim državljanom dostop do njih. Prav dejstvo, da še nobena družba ni okusila demokratičnega

modela komuniciranja v polnem pomenu, kot je zapisal Raymond Williams, pa daje krila razpravljanju o poteh, po katerih bi človeška družba do njega lahko prišla. (Keane 1991: 6)

To najbrž ni naključje, kajti tisk in množični mediji sploh niso (videti) le temelj demokracije, ampak tudi temeljni argument zoper neposredno demokracijo, ker zlahka manipulirajo z individualnimi potrebami, željami in izbirami, kar kažejo številne raziskave učinkov – zlasti propagandnega – komuniciranja. (Keane 1991: 7)

V razsežnih družbah se ne da zaobiti predstavniških mehanizmov na področju komunikacij, tako da nekateri nujno komunicirajo na račun drugih, pa četudi le določen čas. V javnosti obstaja vez med družbo in njeno vlado. Vendar pa mediji ne morejo nikoli delovati kot gola transmisija mnenj, kot da bi bili komaj kaj več kot nedolžna sredstva za usmerjanje informacijskih tokov skozi polja družbene in politične moči. Bolj točna bi bila analogija med svobodnim tiskom in mehanizmi predstavniške vlade. »Predstavniki naroda«, je v *Encyclopédie* (1751-1772) zapisal Paul Henrich Dietrich, baron Holbach, »so izvoljeni državljani, ki so v omejenem vladanju dolžni govoriti v imenu družbe, zastopati njene interese.« Zgodnjemoderni tisk je imel podobno vlogo (čeprav brez izvolitve). »Izkušnja nam kaže, da v državah, ki same sebi laskajo, da uživajo največjo svobodo, tisti, ki so zadolženi, da predstavljajo interese ljudi, te interese le preveč pogosto izdajo in izročijo svoje volilce pohlepu tistih, ki jih želijo oropati. Ljudstvo ima prav, da svojim predstavnikom ne zaupa in da skuša omejiti njihovo moč.« Zgodnji zagovorniki svobodnega tiska so to dognanje redko usmerili sami nase. Spregledali so možnost, da bi svobodni tisk, ki je zakoreninjen v civilni družbi, lahko stalno napačno predstavljal svoje državljane. (Keane 1991: 51)

4.2. Mediji in demokracija

Osrednja ideja demokracije leži v načelu, da naj bi običajni državljan vsaj do neke mere poznal in nadzoroval aktivnosti svoje vlade. Predpogoj za dejavnejše politično delovanje pa so dobre informacije o vladi in politiki nasploh. In tu nastopijo mediji, saj brez njih skorj ne more potekati politično informiranje. Nevarnost za demokracijo pa lahko predstavlja oblika in vsebina političnega informiranja – če je preveč razdrobljena, nepopolna, napačno izbrana in zavajajoča. Lahko trdimo, da v sodobni družbi demokracije ne bi bilo brez masovnih medijev. Učinkovitost demokracije je zato v dobršni meri odvisna od uspešnosti medijev pri opravljanju svoje vloge. (Ferfila 2000: 903)

Demokracija torej zahteva informirane državljane. Njihova sposobnost, da z demokratičnimi sredstvi dosegajo razumne odgovore, se lahko razvija samo, kadar imajo enak in odprt dostop do različnih virov menj. Ideja ima korenine v zgodnjemodernem obdobju, npr. v delih Jamsa

Madisona: »Vladavina ljudstva vlada brez znanja ali sredstev za pridobivanje le-tega, je le prolog k farsu ali tragediji ali morda k obojemu. Znanje bo vedno vladalo neznanju; in ljudje, ki želijo biti sami svoji gospodarji, se morajo oborožiti z močjo, ki jo daje znanje.« (Keane 1991: 99-161)

Demokratski postopki včasih dovoljujejo, da večina odloča o stvareh, ki je sploh ne zanimajo, omogočajo pa tudi manjšinam, da izzovejo te blaženo ignorantske večine in jih spametujejo. Omogočajo enim državljanom, da povedo drugim tisto, česar le-ti nočejo slišati. Demokratski postopki omogočajo državljanom, da dvakrat premislijo in rečejo ne. Povečujejo celo njihovo zavest o tem, da obstaja hierarhija odločitev ter da so lahko določene odločitve, ko so enkrat uresničene, ireverzibilne. Zato so demokratski postopki najprimernejši za javno spremljanje in nadzorovanje (in včasih tudi za zapiranje) kompleksnih in tesno povezanih organizacij z visoko stopnjo tveganja. (Keane 1991: 162-163)

Demokratski postopki zvišujejo raven fleksibilnosti in reverzibilnosti – ali »biorazgradljivosti« – odločanja. Vabijo k debati. Ustvarjajo nezadovoljstvo z obstoječimi razmerami in celo spravljajo državljanke celo v bes. (Keane 1991: 163)

Demokracija in javni mediji so neprekosljivo zdravilo za takšne tehnokratske zmote. Dvigajo raven in kakovost »obveščanja o tveganju«, tako da zagotavljajo odprt pretok mnenj, ocen tveganja in nasprotovanj v vseh smereh med posameznimi državljanji, akademski eksperti, uradniki, interesnimi skupinami in družbenimi gibanji. Demokratski postopki lahko v povezavi z javnimi mediji sprožijo in zagotovijo odgovoren proces, v katerem državljanji, strokovnjaki in politiki spoznavajo, ocenjujejo ter obravnavajo verjetnost tveganja in njegove možne posledice. (Keane 1991: 165)

Javni mediji in demokratski postopki so tudi življenjsko pomembna metoda nadzorovanja strokovnjakov, ki si prizadevajo določiti sprejemljive meje tveganja s tehničnimi analizami verjetnosti – ali pa preprosto tako, da se vračajo k otročjemu solipsizmu, namreč, da vse za kar ne verjamemo, da škoduje, nikakor ne more škodovati. Demokracija in javni mediji so reflektivno sredstvo za nadzorovanje izvajanja oblasti. So neprekosljive metode za omejevanje brezmejne arogance in nespameti tistih, ki jo izrabljajo. V nasprotju s konservativci, ki slepo zaupajo neavanturistični poštenosti posvečenih izbrancev, so najboljši prijatelji praktičen modrosti. Demokracija in javni mediji predstavljajo neprimerljivo sredstvo za zgodnja svarila. Pomagajo pri določanju in seznanjanju javnosti s tveganji, ki jih ni vredno prevzeti. Blažijo neodgovorne pobude, da bi pluli po neznanih morjih in tvegali, da se izgubimo ali nasedemo. Zagotavljajo, da nečesa, kar je znano kot dobro, ne more kar tako zamenjati nekaj neznatnega boljšega. (Keane 1991: 165-166)

Popolnoma demokratičen sistem komuniciranja bi lahko povzročil informacijsko prezasičenost. Ljudi bi lahko preplavilo zastražujoče število gumbov in elektronskih naprav, množica alternativnih radijskih in televizijskih programov, stotine revij in tednikov, tisoči letakov, elektronskih obvestil in besedil ter milijoni knjig. Svet se je spremenil v gigantski ekran za opazovanje. Publiciteta služi kot apologija za publiciteto. Informacije niso več vezane na dogodke, ampak postajajo same po sebi zanimiv dogodek. Državljeni so zakopani v množico prestav, ki se prosto širijo; svet je tako zasičen z občutkom hiperrealnosti, da državljani izgubijo sposobnost vedenja, kaj si želijo. Postajajo shizofreniki: dojemljivi za vse in v stalnem čudenju. Reducirani so na »množice«, ki so (v najboljšem primeru) sposobne reagirati le kot trmasti otroci z »da« in »ne«. Moč množičnih komunikacijskih medijev, da oblikujejo naše življenje, je omejena; kljub njihovi globoki manipulativnosti jim je usojeno, da ostajajo sredstva komuniciranja in kontroverz. (Keane 1991: 167-168)

Poleg tega se mnogi državljani vsaj ohlapno zavedajo, da se mediji lotevajo sestavljanja in pripovedovanja zgodb s pomočjo zaloge znanja v receptih, institucionalnih rutin in tehničnih trikov, ki segajo od različnih scenarijev do novičarskih kategorij, kot so »senzacije« in »drugorazredni uvodniki«. Zato ne preseneča močna težnja državljanov, da pozorno spremljajo sporočila in zgodbe, s katerimi se že identificirajo. Dojemajo v glavnem tiste značilnosti dvoumnih in zapletenih zgodb, ki ustrezajo njihovim okusom. Pri oblikovanju svojega mnenja o svetu se radi opirajo na zaupne prijatelje in sorodnike. (Keane 1991: 170) Informacijski viharji so neizogibna značilnost demokratičnih družb. (Keane 1991: 172)

Prednost demokracije je, da ljudem zagotavlja pravico do izražanja stališč o kakovosti teh odločitev (in do spreminjanja le-teh). Demokracija je vladavina javnosti, ki izraža svoja stališča v javnosti. (Keane 1991: 173)

Z vladnega zornega kota so mediji nekakšen zvočnik in ojačevalec njihovih komunikacij z javnostjo, še posebej njihovega prepričevanja volivcev. Preprosto se prek medijev pogovarjajo tudi posamezne vlade in politične institucije. Tako imajo mediji tudi vlogo pomembnih povzeav med političnimi igralci samimi. Ne smemo pa pozabiti, da so tudi mediji lahko politično obarvani, v službi posamezne politične usmeritve tako kot druge interesne skupine. Tedaj jih moramo ocenjevati kot eno od političnih institucij, ki skuša uresničiti svoje politične cilje. (Ferfila 2000: 905)

V zahodnih demokracijah si mediji lastijo pravico, da predstavljajo narod in podpirajo demokracijo in njihova javnost je tako začela te medijske vire obravnavati kot osnovo, na podlagi katere mislijo in delujejo v svetu. (Street 2001: 9)

Problematika javnosti je tesno povezana z vprašanjem strukturiranosti in delovanja sredstev javnega obveščanja, se pravi medijev. V zvezi z mediji je treba povedati, da gre za dejavnik, ki nekako presega mejo med področjem politike in ostalimi družbenimi področji. Mediji namreč predstavljajo mehanizem družbene komunikacije med akterji z različnih družbenih področij, pri čemer je še posebej pomembna njihova vloga mediatorja med državljani oz. civilno družbo na eni strani in oblastno-političnimi strukturami in njihovimi nosilci na drugi. Poleg funkcije izmenjave informacij, katere namen je izobraževanje tako državljanov kot tudi nosilcev oblasti, je pomembna tudi njihova funkcija nadzora nad oblastno elito (znana je primera o medijih kot »psih čuvajih«). Pri tem služijo po eni strani kot sredstvo prezentacije stališč, idej, kritik in predlogov, oblikovanih v sferi civilne družbe, po drugi pa te sami producirajo, s čimer nastopajo v vlogi kreatorja javnega mnenja. Tako lahko rečemo, da medijske institucije – časopisi, radijske in televizijske hiše – in njihovi protagonisti – uredniki novinarji in publicisti – posredno, a pogosto zelo pomembno vplivajo na potek in rezultate političnega procesa, s tem pa nastopajo kot element političnega prostora. Če se vrnemo k vprašanju nadzora: tako lahko denimo članek, v katerem so razkrite nepravilnosti ali celo nezakovitosti v delovanju določenega državnega organa, sproži postopek ugotavljanja odgovornosti in posledično sankcioniranja odgovornih¹⁴. (Tomšič 2002: 104-105)

Najpomembnejše funkcije po Ferfili (2000: 903-905), ki jih morajo mediji opravljati v vsaki demokratični družbi:

1. Nadzorovanje vladnega delovanja

Mediji naj bi bili sposobni in dolžni javnosti posredovati informacije o škodljivem oziroma neprimernem delovanju vlade in njenih uslužbencev. Državljeni lahko zahtevajo primernejše delovanje vlade samo, če poznajo tudi njene napake. Američani ponosno kažejo svoj prvi ustavni amandma, ki naj bi medijem zagotavljal kritiko vlade brez strahu pred cenzuro ali drugačnim preganjanjem, medtem ko je v avtoritarnih režimih značilna močna kontrola medijev.

2. Volilna izbira

Mediji naj bi politični javnosti predočili možnosti volilne izbire – zakaj se zavzemajo posamezne politične stranke in njihovi voditelji; bolj ali manj tudi osebne lastnosti politikov, še posebej pa njihovo znanje, izkušnje, stališča, ki jih imajo do pomembnih družbenih vprašanj. Brez takšnih informacij se volivci le težko opredelijo. Tudi v povezavi s to vlogo medijev obstoji kup nejasnosti in dvomov. Ali je za medije bolj pomembna strokovnost kandidata in njegovo

¹⁴ Od tod pogosto označevanje medijev kot četrte veje oblasti. (Tomšič 2002: 104-105)

utemeljeno razmišljanje o javnih politikah ali pa, kako dostopen in prijazen je z njimi; kako barvita je njegova preteklost; ali je kdaj napravil kakšno napako, zaradi katere ga je treba politično uničiti?

3. Dajanje informacij o javnih politikah

Množični mediji naj bi posredovali tudi čim več dejstev in idej o javnih politikah. Državljeni bi morali vedeti, kako uspešne so posamezne vladne oziroma javne politike, kakšne so alternative zanje. Vlada je dolžna upoštevati javno mnenje, le-to pa mora biti utemeljeno na ustreznem poznavanju problemov in politik za njihovo razreševanje. S tem v zvezi lahko vprašamo, koliko pravih, ključnih, vsebinskih informacij o vladnih politikah mediji res posredujejo volivcem? Ali so dovolj točne, preverjene z različnih zornih kotov, nepristranske? Ali jih levičarsko ali desničarsko usmerjena uredništva oziroma novinarji predelajo do te mere, da izgubijo vladno zamišljeno vsebino? Ali se pri njihovem medijskem ocenjevanju res nepristransko upošteva interese vseh družbenih skupin? Koliko deformira poročanje oziroma komentiranje diktat lastnikov medijskih hiš, njihovi interesi in politična usmerjenost?

Kakšen je končni rezultat delovanja medijev? Podobe sveta, klišeji, stereotipi, enostavne razlage, interpretacije tega, kar se dogaja vsak dan. Ljudje jih sprejemajo in s tem je zgodbe pravzaprav konec. Potem le še čakajo, da jim bodo postregli z novimi razlagami, z novimi podobami in z novimi interpretacijami. In mediji jim bodo z veseljem ustregli. Kdor bo hotel drugače, ga bodo izključili, marginalizirali, onemogočili, ustavili. Seveda obstajajo tudi drugi mediji, katerih osnovna naloga je še bolj preprosta: delati ljudi topoglave, neumne, zabite, omejene, zaspane, lene, neaktivne. Sem sodijo mediji, ki zase pravijo, da skrbijo za zabavo in sprostitve ljudi. Za kakih osemdeset odstotkov ljudi skušajo organizirati čim bolj preprosto in poceni zabavo. Glavna skrb ljudi naj bi bila zato čisto preprosta: gledati športne prenose in iti v skrbeh za »mamo, ki ima otroka s šestimi glavami«. Al pa kr neki. Važn je, d' piha in d' folk ne misl'. Drugo kratko malo ni pomembno. (Rutar 2003: 170)

4.3. Mediji in demokracija v ZDA

Mediji nedvomno spodbujajo demokracijo s tem, ko državljanom posredujejo politične informacije. Nevarnost za demokracijo pa lahko predstavlja oblika in vsebina političnega informiranja – če je preveč razdrobljena, nepopolna, napačno izbrana in zavajajoča. Lahko trdimo, da v sodobni družbi demokracije ne bi bilo brez masovnih medijev. V tem smislu je razvoj množičnih medijev v ZDA, vstop časopisvo, radia, televizije, računalnika v skoraj vsako gospodinjstvo pripomogel k demokratičnosti ameriške družbe. Brez njih običajni državljan ne bi

vedel, kaj se dogaja zunaj ameriških meja ali kaj naj si misli o ameriški zunanji politiki. Prav tako ne bi veliko vedeli o vladnih politikah v ZDA, vstop časopisov, radija, televizije, računalnika v skoraj vsako gospodinjstvo pripomogel k demokratičnosti ameriške družbe. Povprečni državljani si tako lahko mnogo lažje oblikujejo odnos do vladnih politik, presojujejo vladno delovanje in se odločajo med različnimi kandidati. Mediji prispevajo k politični enakopravnosti. Le če tudi državljani vedo, kaj se dogaja na področju notranje in zunanje politike, ne pa samo politični voditelji in različne interesne skupine, lahko smiselno sooblikujejo nekatere politične odločitve. Z razvojem interaktivnih medijev in medijskim objavljanjem javnomnenjskih raziskav postajajo povezave med državljani in politiki ter vladnimi službami vse bolj neposredne.

Po drugi strani pa imajo ameriški mediji oziroma vladne medijske politike številne pomanjkljivosti. Namesto da bi bili ameriški mediji predvsem informativni, analitični in tematsko usmerjeni, v njih prevladujejo epizodična, dramatična, razdrobljena in presonificirana poročila in zgodbe, ki ne dajejo dovolj tehtne vsebinske razlage. Nekateri opozarjajo na ideološko pristranost medijev in v skladu s svojo »barvo« kažejo na levičarsko liberalnost medijskih elit ali na konservativnost medijskih lastnikov in menedžerjev oziroma celotne medijske industrije. Spet drugi izpostavljajo patriotične in etnocentristične usmeritve ameriških medijev, ki podpirajo uradno zunanjo politiko do te mere, da objavljajo neresnične informacije, ki jih posredujejo vladni predstavniki. Če mediji večkrat objavljajo le enostranske in ali zavajajoče informacije o političnih zadevah, si ljudje lahko ustvarijo napačna mnenja in preference, kar seveda izkrivlja demokratični odgovor vlade. Vrsta primerov kaže na vprašljivo medijsko poročanje, pa tudi pristranost je težko meriti. Konec koncev bi si moral vsak ustvariti svoje mnenje, saj so npr. CNN, ameriške revije, pa tudi časopisi vse bolj dostopni (internet). Lahko se tudi vprašamo o učinkih stalnega medijskega poudarjanja škandalov ameriških politikov in vladne neučinkovitosti, v Sloveniji pa o kritikah parlamenta npr. Ali je politični cinizem kot rezultat takšnega medijskega pristopa samo koristen ali tudi škodljiv za demokracijo? Vsak posameznik si o vlogi medijev v demokraciji izoblikuje svoje mnenje v skladu s svojimi prepričanji, vrednostnimi usmeritvami, izkušnjami, političnimi vlogami in pričakovanji. Nekateri so neizmerno ogorčeni, če množični mediji v ZDA, Sloveniji ali kateri koli drugi državi s svojimi informativnimi oddajami ne uspejo dovolj analitično, vsebinsko in celovito pokriti političnega dogajanja; trdijo, da brez obširnih javnih razprav ni demokracije, kajti pomanjkanje dobrih informacij onemogoča državljanom imeti ustrezna politična stališča. Nasprotno od njih pa številni menijo, da državljani ne potrebujejo preveč političnih informacij (ki jih konec koncev večinoma tudi ne zanimajo pretirano), morajo le vedeti, kateri problemi obstojijo in kakšne politike za njihovo reševanje predlagajo politiki ali interesne skupine, ki jim zaupajo. Zato zadošča kratko in pregledno politično obveščanje, ki naj ne bi bilo

preveč pristransko in naj bi bilo opremljeno s komentarji glede različnih alternativ. (Ferfila 2000: 922-923)

Za ameriške medije sodijo, da imajo v primerjavi z drugimi državami širši prostor delovanja. Ostaja pa velik vprašaj pri vsebinskem prispevku ameriških medijev k politični kulturi državljanov. Kljub odsotnosti uradne cenzure (razen pri poročanju o varnostnih zadevah – primer ostra cenzura posnetkov zalivske vojne) in vladnega lastništva medijev, številni dejavniki preprečujejo vlogo ameriških medijev kot resnega kritika vladnega delovanja – vse od njihovega organiziranja in financiranja, rutinskega zbiranja informacij, vsebine in oblike poročanja (vse bolj senzacionalistične usmerjenosti na kriminal, spolnost, škandale). Napihovanje postranskih dogodkov, npr. procesa proti črnskemu športnemu in filmskemu zvezdniku O.J. Simpsonu, Clintonovega prešuštvovanja z Monico Lewinsky, verjetno ni povečalo vsebinsko in kritično noto ameriškega novinarstva, ampak bolj njegovo usmerjenost na plehke in dobičkonosne teme. (Ferfila 2000: 903-905)

4.3.1. Delovanje medijev v ZDA

4.3.1.1. Organiziranost

V primerjavi z večino drugih držav so skoraj vsi mediji v ZDA v zasebnih rokah. Ameriške televizijske in radijske družbe so ogromen posel, saj so npr. v sredini devetdesetih let imele 56 milijard dolarjev dohodka, kabelske in druge televizijske storitve so prinesle še dodatnih 28 milijard. Nekatere televizijske postaje in časopisi, še posebej manjši, so še vedno v lokalni lasti ali lasti družine družine ali skupine posameznikov. Večina velikih postaj in časopisov, kot tudi televizijska omrežja, pa so v lasti velikih medijskih korporacij, od katerih so nekatere le del velikih poslovnih združenj. (Ferfila 2000: 905)

Monopolizacija medijev še krepi že tako premočno izkrivljenost ameriške politike v smeri interesov in mnenj, kažejo na neobjektivnost obveščanja o dejavnostih med seboj konkurenčnih medijskih gigantov. (Ferfila 2000: 906)

4.3.1.2. Uniformnost in različnost

Ne glede na njihove lastnike in podjetniško sestavljenost, se večina časopisov in televizijskih postaj napaja pri istih virih informacij. Politolog Lance Benner (v Ferfila 2000: 906) je opozoril na zanimivo razklanost informacijskih tokov – medtem ko se raznolikost medijskih virov v ZDA povečuje, pa se viri novic in informacij vse bolj krčijo. Vse kar prihaja do občinstva po vse bolj številnih medijskih poteh izvira iz vse manjšega števila informacijskih izvorov. Praktično vsi glavni ameriški časopisi so naročeni na storitve Associated Pressa, ki tako posreduje veliko večino

domačih in mednarodnih novic. Enako velja za informativne oddaje na televizijskih omrežjih. Nacionalne in lokalne dnevno informativne organizacije so skoraj povsem odvisne od osrednjih dobaviteljev novic in posnetkov in vse manj in manj jih uporablja lastne novinarske ekipe.

Kljub opisani centralizaciji in homogenizaciji množičnih medijev v ZDA pa vseeno lahko vsak, ki ima posebne interese, najde tudi svojo usmerjeno medijsko sporočilo. Ljudje, še posebej zainteresirani za politiko, lahko dobijo različne revije, ki so blizu njihovemu vrednostnemu zornemu kotu – bodisi je to *Weekly Standard* ali *National Review* za bolj konservativne, *The Nation* za bolj liberalne, *Commentary* za neokonservativne, *Mother Jones* za prezirljive, *Rolling Stone* in na ducate drugih specializiranih revij z majhno naklado – vse do drobnih zapisov v *Factsheet* 5. Kabelski kanali in računalniške mreže raznovrstnost še povečajo – *World Wide Web* posreduje obilje informacij, ki jih ne kontrolirajo niti vlada niti korporacije. (Ferfila 2000: 906)

4.3.1.3. Profitni motiv

Medijskim korporacijam je tako kot drugim poslovnim igralcem temeljni cilj ustvarjanje dobička. Vsebine množičnih medijev morajo tako biti všečne velikemu delu javnosti, da jih poslušajo, gledajo, berejo oziroma kupujejo izdelke, ki jih mediji reklamirajo. Če je okus občinstva takšen, da ga zanima predvsem zabava, novice le v čim bolj skrčeni obliki, pa toliko bolj živahne in senzacionalistične, je to zakon za profitno usmerjene proizvajalce televizijskih in časopisnih vsebin.

4.3.1.4. Vpliv javnosti in demokracija

Dejstvo, da ima javnost ključno besedo pri določanju televizijskih in časopisnih vsebin lahko štejemo za močan demokratičen naboj. Ljudje tako lahko berejo, gledajo in poslušajo tisto, kar želijo, manjšina z bolj specializiranimi in posebnimi okusi pa se lahko usmeri na bolj vsebinsko zahtevne in njim prilagojene medije. Najdemo tudi kar nekaj ugovorov na zgornjo ugotovitev. Čeprav se ljudje nasploh bolj malo zanimajo za politiko in politične informacije, je morda vseeno koristno, če jim jih mediji vseeno skušajo na tak ali drugačen način posredovati – kar je resda pri vse večjem številu televizijskih in radijskih kanalov, časopisov in revij vse bolj težko. Državljeni bi morali imeti vsaj osnovno poznavanje javnih problemov, zadev, osebnosti, saj se brez tega ne morejo kolikor toliko racionalno politično obnašati. Poleg tega potrošniški vpliv oziroma suverenost javnosti nad mediji ni isko kot večinsko pravilo demokracije en človek, en glas. Mediji se zanimajo predvsem za tisti del občinstva, ki bo lahko kupil največ tistega, kar reklamirajo – za bogatejši del, za srednje in višje srednje družbene sloje. Povprečni državljan jim ni prav dosti mar. Enako velja za odziv medijev na proteste javnosti. Mediji se odzivajo predvsem na

nezadovoljstvo tistih, ki so najbolj glasni in najbolj organizirani, kar spet ni povprečni državljan. Najpomembneje pa je, da za oglaševalce in lastnike medijev ni nujno, da maksimizirajo obseg občinstva ali dohodka od oglaševanja pri vsaki oddaji oziroma reklami. V prid svojih drugih interesov, tako gospodarskih, političnih ali ideoloških, se lahko odpovejo delu dobička. Glavna oglaševalska korporacija na določenem televizijskem omrežju bo verjetno uspešna pri prepričevanju njegovih urednikov, naj ne bodo preostri pri poročanju o škodi na okolju, ki jo povzroča njena proizvodnja. Prav gotovo bo te kritičnosti še manj v primerih poročanja o poslovnih potezah lastnikov televizijskega omrežja ali politikov, ki jih nadzirajo. (Ferfila 2000: 905-908)

4.4. Svoboda komuniciranja – dostop do informacij v demokraciji

Enega od ključnih elementov demokratičnosti predstavlja svoboda komuniciranja, ki omogoča prost pretok informacij v obliki idej, mnenj in predlogov, ki zadevajo celoten spekter področij in vidikov družbenega življenja. V demokratični ureditvi naj bi namreč politično delovanje temeljilo na argumentiranem in civiliziranem dialogu med akterji političnega procesa. (Tomšič 2002: 104)

Politiko v demokraciji torej na nek način vzpostavlja »igra mnenj« (in ne več vojaška sila). Mnenja se namreč v zreli dobi moderne demokracije izdelujejo tako, kot so na njenih začetkih tiskali papiranti denar, da bi plačevali vojno. Politične stranke so menjski stroji v rokah vodstev. Po eni strani onemogočajo, da bi se mnenja svobodno artikulirala, in jim zapirajo pot v parlament. Po drugi strani same ustvarjajo mnenje in povzdignejo politično agitacijo v instrumentum regni: »Že samo s tem, da razglasiš svoje poglede, naj bodo iskreni ali ne, jih ustvarjaš pri drugih, še več, izraziš mnenja številnih ljudi, ki so sami brez njih in jih hlataje sprejemajo kot svoja lastna, prav taka, kot so jim ponujena.« Monopoliziranje pozicij za razglasanje mnenj, poenotenje in popreproščenje političnega jezika, cenena retorika govorniških odrov, ki prepričuje z udarjanjem najvišjih tonov, manifestiranje mnenj na prireditvah, zrežiranih za kulisami, vse to mori svobodo javne rzprave: »Zdaj je zatrt vsak poskus uveljavljanja svobode in neodvisnosti politične misli; kajti vsaka razlika med mnenji je udarec enotnosti stranke.« (Keane 1991: 182-183)

V demokratičnih družbah sta cilj in pomen »svobode tiska« in predstavniškega procesa vedno predmet razprav. Medtem pa je družba, ki sloni na denarju ali politični avtoriteti in v kateri ni nasprotij glede svobode izražanja in predstavljanja, gotovo družba, ki umira ali je že mrtva. (Keane 1991: 174)

Načelo svobode komuniciranja se lahko uporabi kot meč proti državni oblasti. Primer takšne prelomne pravde je pokazal, da je v vsaki demokraciji potrebna zakonodaja, ki uveljavlja pravico državljanov, da v medijih ugovarjajo svojim vladam. (Keane 1991: 121)

Ameriški prvi amandma (»Kongres ne sme sprejeti nobenega zakona (...), ki bi omejeval svobodo govora in tiska«) še vedno služi za prototip takšne zakonodaje. (Keane 1991: 119)

Keane (1991: 25-32) razlikuje štiri tipe argumentacije v prid svobodi tiska:

1. teološki – zagovarja svobodo tiska v imenu razuma, s katerim je človeka obdaril bog;
2. pravice posameznika – svoboda tiska je argumentacijsko povezana s pravicami posameznika;
3. utilitaristični – dokazuje, da svoboda tiska prispeva k največji možni sreči največjega števila vladanih;
4. neomejena javna razprava med državljani – kot najzaneslivejša pot do iskanja »Resnice«.

Noam Chomsky (v Rutar 2003: 9-10) je namreč trdno prepričan, da v sodobnem svetu prav intelektualci delujejo kot glavni poverjeniki pastoralne in znanstvene oblasti in kot predstavniki kulturne elite skrbijo za duhovno in materialno podrejenost večine ljudi. Živimo namreč v času, ko smo priče osupljivemu obratu v strukturi prebivalstva: danes je kar osemdeset odstotkov ljudi marginaliziranih oziroma odrezanih od vsake oblike odločanja, kar je vsekakor nekoliko paradokсно, medtem ko svetu vlada peščica najbogatejših – zlasti prek medijev, sistemov za indokrinacijo, kakršen je šolstvo, korporacij in potrošništva. Izraz za marginalizirane ljudi sicer ni od profesorja Chomskega (v Rutar 2003: 9-10), vendar je zelo na mestu: molčeča množica. Zanj dandanašnji vse bolj skrbijo gigantske korporacije, ki so bogatejše in močnejše celo od marsikaterih držav, njihov temeljni način delovanja pa je vojaške narave. Za korporacije tako imenovane tržne zakonitosti sploh ne veljajo, zato je zavajajoče trditi, da je globalna ekonomija, katere nosilke so prav mednarodne korporacije, tržne narave. Prav nenavaden molk velikega števila ljudi in vznemirljivo dejstvo, da se vse bolj posvečajo nepomembnim vsakdanjim zadevam, kot so moda, spektakli in porabništvo, je za profesorja Chomskega (v Rutar 2003: 9-10) zelo zgovoren, saj je tudi znak izginjanja javnih prostorov ter žive besede. Če ljudje glasno in javno ne razpravljajo o vsakdanjih zadevah, sploh ne moremo govoriti o demokraciji. Če ljudje ne morejo odločati o proizvodnji dobrin in njihovi distribuciji ter potrošnji, ne moremo govoriti, da sploh o čem pomembnem odločajo. Chomsky (v Rutar 2003: 9-10) seveda verjame v demokracijo in upornost ljudi, ki znajo uporabljati zdravi razum – brez upornosti zdravega razuma kratko malo ni mogoče govoriti o demokraciji.

Sodobna oblast se dogaja predvsem na ravni zavesti: danes mnogo bolj kot brutalni nadzor nad telesi šteje prefinjena oblast nad dušami ljudi; prav zaradi tega so tako pomembni intelektualci, ki imajo dostop do znanja – tega s pridom zlorabljajo za ohranjanje oblasti in lastnega družbenega

priviligeranega položaja. Ameriška oblast je po mnenju Chomskega (v Rutar 2003: 11) najbolj demokratična in obenem najbolj teroristična država na svetu.

Zastopniki družbene realnosti delujejo kot posredniki med družbenimi dejstvi in množicami, pravi Chomsky (v Rutar 2003: 31), kar pomeni, da branijo tudi interese posebnih, privilegiranih družbenih skupin.

Pogosto se dogaja, da javna občila za komentarje aktualnih družbenih dogajanj poprosijo prav akademike, ki potem na dolgo in široko govorijo. (Rutar 2003: 32)

Državni nadzor ni potreben in sploh ni učinkovit v primerjavi z ideološkim nadzorom, ki ga omogoča bolj kompleksen in decentraliziran, fragmentiran, razpršen sistem. Sistem, ki hoče biti zares uspešen v nadzoru ljudi, jih ne sme napasti z močjo, ampak s prijaznostjo, s pastoralo. (Rutar 2003: 34)

V ozadju so kajpak natančno določene predpostavke, ki so zares odločilne; vse drugo je le za okras. Propaganda je zares učinkovita šele takrat, ko ne trdi in svojih trditev ne postavlja na trdo, ampak bolj neopazno vriva, podtika, vtihotalja, nakazuje, namiguje, cika. Propaganda se vedno prikrade, če lahko tako rečemo, nikoli ne plane s truščem na glavna vrata. Propaganda tako postavlja meje mogočega. Kdor seže onkraj, je takoj videti kot nekdo, ki zagovarja nekaj nemogočega, nerealnega, nesmiselnega; in seveda trpi posledice lastne trmoglavosti. O tem se zlahka prepriča vsakdo, ki ima zdravo pamet in normalne oči. Bolj ko je razprava krepka, živa, enargična, lažje se bazične predpostavke, če so le dobro premišljene, vtihotapijo v misli ljudi. Tako so množična občila ljudem podtikala jasno idejo, da imajo ZDA vso pravico posredovati v Severni Koreji pa Vietnamu. Enako je danes, ko posreduje v Afganistanu. V treh desetletjih se ni nič spremenilo. Seveda v tej zgodbi vselej obstaja »dober namen«, obstaja pa tudi »racionalno jedro«. Nihče ne bo mogel racionalno ugovarjati, da se je proti teroristom treba bojovati, nihče ne bo mogel reči, da ZDA niso bilo napadene in da je 11. septembra umrlo 4000 nedolžnih ljudi. V ozadju je kajpak ideja, podmena, da so Američani vselej »dobri« in da delajo v dobro vseh. Iz korejske in vietnamske izkušnje pa bi se lahko naučili, da so vsekakor tudi zmotljivi. Imperialistična ideologija, kot jo imenuje Chomsky (v Rutar 2003: 35-36), danes pa dobiva nove razsežnosti v globalnem Imperiju, je vsekakor obsežna, prostrana, kolosalna, brezkončna.

Kot meni Chomsky (v Rutar 2003: 66) je bil Tretji rajh v primerjavi z ameriškim sistemom propagande naiven in reven, ker je sistem nadzora nad razmišljanjem ljudi, kot se je razvil v ZDA, mnogo bolj prekanjen kot v totalitarnih državah in kot tak verjetno tudi mnogo učinkovitejši. V totalitarnih državah so uradne propagandne agencije odprto in hrupno proizvajale uradne resnice. Človek je tam preprosto moral ubogati, kar so mu rekli, ali pa tvegati svojo glavo. V ameriškem sistemu je čisto drugače: možne so svobodne debate, razprave, vsakdo

lahko neovirano pripoveduje in širi svoja mnenja. Seveda pa ob tem le redki pomislijo in vedo, kako neverjetno spretno se v te razprave vgrajujejo predpostavke, domneve, ki utelešajo državno religijo. In kdor se ne strinja s tako privzetimi predpostavkami, ga drugi ljudje takoj in »spontano« prepoznajo kot »protiameriškega«, »neresnega«, »neodgovornega«, »emocionalnega« ... Takih ljudi potem seveda ne pošiljajo v koncentracijska taborišča, vendar kljub temu nimajo dostopa do javnosti. (Rutar 2003: 66)

Kakovost, količina in pristranskost političnega in drugega informiranja je odvisna od organizacije in tehnologije zbiranja in »proizvajanja« novic. Veliko je odvisno od tega, kjer so novinarji, s katerimi viri se pogovarjajo, kakšen slikovni material dobijo. (Ferfila 2000: 908)

Za pridobivanje domačih novic sta ključna Washington D. C., kjer ima sedež največ zveznih vladnih ustanov, in New York kot največje ameriško mestno in medijsko središče. Večina novinarjev, ki pokriva notranjepolitično področje, tako prebiva v teh dveh megalopolisih in novice, ki jih posredujejo, imajo zato močan washingtonsko-newyorški priokus. Glavne televizijske mreže in večina časopisov si praviloma ne morejo privoščiti, da bi lahko postavljali več novinarjev tudi v druga ameriška mesta. Zato se pogosto zgodi, da tudi pomembne informacije izven glavnih medijskih središč ne morejo priti nacionalna poročila. Najhitrejši in najučinkovitejši v objavljanju svežih novic so kanali, specializirani le za poročila (npr. CNN). Lahko jih takoj pokrijejo s svojimi novinarji ali nakupom lokalnih virov in tudi takoj vključijo v svoje 24-urne dnevno informativne oddaje. Nekaj največjih časopisnih hiš ima močne regionalne urade, večina pa natisne le novice, ki jim jih pošljejo tiskovne agencije. Tudi televizijski uredniki večinoma uporabljajo agencijske novice¹⁵. (Ferfila 2000: 908)

Le malo ameriških časopisov, z izjemo New York Timesa, si lahko privoščijo dopisnike v tujini. Ameriški mediji imajo svoje novinarje le v državah, ki so za Američane najbolj zanimive – tiste, ki pomembno vplivajo na ameriške interese ali s katerimi so ZDA tesneje gospodarsko ali kulturno povezane kot npr. Velika Britanija, Nemčija, Japonska, Izrael, Rusija in Kitajska. Poleg njih imajo še regionalne pisarne v Afriki in Latinski Ameriki. V številnih državah so povezani z lokalnimi novinarji, ki občasno napišejo kako poročilo, predvsem takrat, ko se v državi kaj pomembnega (običajno slabega) zgodi. V obdobju velikih (vojaških) ali pomembnih dogodkov mediji pošljejo tja začasne novinarske ekipe. Takrat je večji del medijev usmerjen pretežno na dogajanje v tem delčku sveta, ki praviloma v veliki meri izrine preostalo mednarodno dogajanje. (Ferfila 2000: 909)

¹⁵ Za kar 70 odstotkov predvajanih domačih filmskih zgodb so idejo dobili iz poslanega agencijskega gradiva. (Ferfila 2000: 908)

Večji del političnih novic temelji na izjavah državnih uslužbencev in politikov. To dejstvo pomembno vpliva na vlogo medijev v demokraciji. Časopisni ali televizijski novinar ima običajno eno ali več stalnih mest, kjer pridobiva informacije za svoje pisanje (parlament, policijska postaja – odvisno od področja, ki ga pokriva). Praviloma pa so to uradne vladne in politične ustanove, ki vsak dan sporočijo kaj novega (Bela hiša, Pentagon, Kongres, ameriška ambasada na tujem, zunanji minister). Velik del poročil izhaja v celoti ali v večjem delu od javnih uslužbencev oziroma politikov in njihovih ustanov. Raziskovalno novinarstvo je zgolj svetla in enkratna izjema, ker je drago, počasno in naporno. Večina novinarjev svoje zgodbe raje pobere hitro in poceni na novinarskih konferencah in iz izjav za tisk, ki jih posredujejo politične in druge ustanove. Ob tem se doda še kak komentar ali izjava drugega funkcionarja ali znanstvenika in članek je gotov¹⁶. (Ferfila, 2000: 909-910)

Odvisnost od uradnih virov je še posebej očitna pri ameriškem vojaškem posredovanju v tujini. Obrambno ministrstvo se zaveda, da bi nenadzorovan tok informacij lahko pomagal sovražniku oziroma spodkopal javno podporo za ameriško posredovanje (kot npr. v Vietnamu). Menedžment informacij s povsem določenimi cilji pridobivanja oziroma ohranjanja podpore ameriške javnosti, je bil še zlasti očitno v zalivski vojni. Ameriška javnost je na zaslonih lahko spremljala neskončno slavljenje t. i. »pametnih bomb«, ki so daljinsko vodene oziroma same natančno zadenejo cilj), ki so uradno brez škode za civilno prebivalstvo uničevale vojaške cilje. Šele nekaj let po vojni je Pentagon priznal, da »pametno orožje« ni bilo tako učinkovito kot so prikazovali, temveč je največ škode še vedno naredilo klasično bombardiranje. (Ferfila 2000: 910)

Novinarji in vladni uslužbenci dnevno delajo drug z drugim in se vzajemno potrebujejo. Novinarji rabijo zgodbe in novice, zato morajo vzdrževati dobre odnose z ljudmi, ki jih lahko priskrbijo bodisi z viri ali le z avtonomnimi izjavami. Vladni uslužbenci pa za ponovno izvolitev ali ohranitev visokega položaja potrebujejo dobro publiciteto. Iz takšne vzajemnosti se razvije kooperativno in spoštljivo razmerje¹⁷. Takšna opora medijev na uradne vire tudi pomeni, da ko se

¹⁶ Pionirska študija s tega področja je ugotovila, da so domači in tuji vladni predstavniki bili vir kar treh četrtin vseh novic v New York Timesu in Washington Postu. Še več, kar 70-90 odstotkov vseh dnevno-političnih zgodb je bilo napisanih v okoliščinah, ki so jih viri novic v znatni meri kontrolirali: tiskovne konference (24,5 odstotka), intervjuji (24,7 odstotka), prej pripravljena sporočila za tisk (17,5 odstotka) in uradni zapisniki (13 odstotkov). Večina zgodb in poročil se je nanašala na znane in politične oziroma vladne uslužbence, njihove odločitve, konflikte, kadrovske spremembe; večina zapisov je izviral iz uradnih virov. Enako velja za sporočila tiskovnih agencij in pisanje v lokalnem tisku.

¹⁷ Prav s prijateljskimi odnosi z novinarji in njihovimi viri informacij si lahko razložimo, zakaj sta lokalna novinarja Woodward in Bernstein (v Ferfila 2000: 911) uspela razvozlati zanke afere Watergate, armada tiskovnih predstavnikov pri Beli hiši pa to niti poskusila ni. Sčasoma so ugotovili, da predsednikov tiskovnih predstavnikov in tudi sam predsednik Nixon na debelo lažeta, vendar se nobenemu od tiskovnih predstavnikov ni zdelo, da bi se izpostavljali in ju razkrinkali. Obenem pa moramo vedeti, da sta tudi Woodward in Bernstein največ informacij dobila pri vladnih uslužbenicah – imela sta srečo, da sta naletela na nekaj funkcionarjev srednjega ranga, ki so se počutili bodisi odrinjeni bodisi krive in so upali obtožiti predsednika. Številne šokantne novice tako pridejo ravno od jeznih in razočaranih vladnih uslužbencev, torej insiderjev. (Ferfila 2000: 911)

v ZDA funkcionarji obeh strank sporazumejo o neki rešitvi, skoraj ni več političnega dejavnika, ki bi nadaljeval razpravo ali odpiral nova razsežja problema. (Ferfila 2000: 911)

Odločitev o tem, katere novice se prek medijev pošljejo k občinstvu, je praviloma stvar profesionalne ocene urednikov o tem, koliko je novica »vredna«. Vrednost novic je takorekoč odvisna od dejavnikov, kot so stopnja novosti, dramatičnosti, zanimivosti, pomembnosti za življenje Američanov, nasilnosti, kako znana je osebnost v dogodku ... Na televiziji je pomembno, da je slika čim bolj dramatična in grozeča. (Ferfila 2000: 911)

Znani so primeri (še mnogo več pa je skritih), ko se oblasti poslužijo različnih oblik pritiska in groženj novinarjem in tako vplivajo na vsebino in obliko poročanja¹⁸. Mnogo bolj pogosto pa oglaševalci, lastniki medijev in funkcionarji vplivajo na vsebino medijev na prikrit in posreden način, predvsem prek najemanja in odpuščanja časopisnih urednikov in televizijskih producentov. (Ferfila 2000: 912)

Politične novice običajno spremlja razlaga, kaj pravzaprav pomenijo, ali so dobre ali slabe. V skladu z nepisanim pravilom novinarskega poročanja naj novinarji ne bi dajali spremljajočih komentarjev, razen za tako označene komentatorske sestavke in uvodnike. Torej, tudi če novinar ve, da vladni uslužbenec laže, tega v svojem poročilu ne more direktno povedati, najti mora nekoga drugega, ki bo to uradno izjavil. Komentarji teh strokovnjakov oziroma komentarji sami pa so poglavje zase. (Ferfila 2000: 912)

Številni novinarji in znanstveniki so dolgo zatrjevali, da je usmeritev medijev prorežimska, konservativna in da odseva svoje korporativno lastništvo in odvisnost od uradnih virov novic. Konservativni privrženci pa so nasprotno zatrjevali, da liberalne medijske elite nihče ne ovira v njihovem objavljanju protirežimskih, protioblastnih novic, ki pa so proliberalno pristranske. Malo ali nič sistematičnih poročil pa je podanih za trditev, da osebnostne vrednote novinarjev redno vplivajo na medijske vsebine. Nekaj ima pri tem privrženost novinarjev objektivnosti, nekaj (še več) kontrola in popravki urednikov. Kakorkoli že liberalistična usmeritev novinarjev je po nenehnim vplivom dejstva, da so njihovi viri pogosto vladne institucije in javni funkcionarji, da ne omenjamo konservativnosti lastnikov ameriških medijev. To še posebej velja pri gospodarskih temah, kot so npr. ukrepi zoper inflacijo in zmanjševanje vladnega trošenja. Konservativnost medijev je lepo vidna pri opredeljevanju časopisov za predsedniške kandidate – odločitev, ki je v rokah lastnikov in izdajateljev. V vseh šestih predsedniških volitvah od leta 1968 do 1988, se je večina ali velika večina časopisov opredelila za republikance in ne za demokrate. Čeprav je nenazadnje pristranost težko opredeliti in še težje meriti. (Ferfila 2000: 913-915)

¹⁸ Leta 1983 je New York Times zamenjal svojega mladega novinarja Raya Bonnerja v El Salvadorju z novinarjem, ki je bil manj kritičen do ameriške politike v tem delu sveta. Zamenjava je bila rezultat močnega lobiranja Reaganove administracije. (Ferfila 2000: 912)

4.4.1. Prevladujoče teme v političnih novicah

4.4.1.1. Nacionalizem

Večina novic iz tujine je brez dvoma proameriško in patriotsko obarvana, običajno prikazujejo ZDA v lepi in nasprotnike v slabi luči. Prav tako so etnocentristične. Osredotočajo se na stvari, ki zanimajo povprečnega Američana. Kombinacija nacionalizma in skoraj izključne opore na vladne vire informacij pomeni, da je pokrivanje mednarodnih novic praviloma usklajeno z uradno ameriško zunanjo politiko. Mediji tako skoraj vedno podpirajo ameriško vlado in vse dobro pripisujejo ameriškim zaveznikom, vse slabo pa uradnim »sovražnikom«¹⁹. (Ferfila 2000: 915)

4.4.1.2. Slavljenje ameriškega ekonomskega sistema

Mediji pogosto objavljajo zgodbe, ki kažejo na prednost prostega trga, proste mednarodne trgovine in minimalne regulacije. Ameriški sistem je praviloma prikazan v najlepši luči, drugi alternativni sistemi ali le malo popravljene različice, npr. evropski socialdemokratski sistem z nadgrajujočimi socialnimi programi, pa so že slikani bolj negativno s poudarkom na prevelikih socialnih stroških, premajhni konkurenčnosti. Deloma je to res, vendar ameriški mediji pri tem zamolčijo določene informacije. (Ferfila 2000: 916)

4.4.1.3. Spoštljivost do javnih oziroma vladnih uslužbencev

Takšen pristop nedvomno omejuje medijsko kontrolno funkcijo. Posebej prijazno pokrivanje priljubljenih predsednikov, za kongres pa so značilni bolj kritični toni. Iz istega razloga veliko medijske pozornosti dobivajo stališča vladajoče politične stranke – uslužbenci²⁰, funkcionarji, strokovnjaki, ki komentirajo politično dogajanje v medijih, so večinoma iz stranke na oblasti. (Ferfila 2000: 916)

4.4.1.4. Negativnost in škandali

Kljub prijaznosti medijev do vladnih uslužbencev, pa so bili le-te v zadnjih letih deležni tudi negativnega medijskega obravnavanja. Del tega so začeli sami kandidati v medsebojnem političnem boju in sicer z negativnim in žaljivim oglaševanjem svojih nasprotnikov. Negativno publiciteto dobijo politični funkcionarji tudi, ko je njihov položaj oslabilen ali ko se zapletejo v kak škandal na osebostnem ali finančnem področju. (Ferfila 2000: 917)

4.4.1.5. Omejena, razdrobljena in nepopolna politična informacija

Novice, še zlasti na televiziji, so bodisi usmerjene v epizodičnost, razdrobljenost, dramatičnost, ne pa v analitičnost, vsebinskost, neosebnost, navijaškost. Informacije so podane v koščkih, brez zgodovinskega in sociopolitičnega ozadja. Osebni škandali so pomembnejši kot resna razprava o

¹⁹ V primerih kriznih mednarodnih situacij z ameriško vpletenostjo opiranje na vladne vire informacij včasih pomeni, da ameriški mediji propagirajo vladna stališča, ki so napačna ali zavajujoča. Vlada pogosto lansira v javnost takoimenovane »zaupne informacije« s povsem določenimi nameni. (Ferfila 2000: 915-916)

²⁰ V obdobjih ameriškega vojaškega angažiranja v tujini – v začetnih letih vietnamske vojne, skozi celotno zalivsko vojno, so bili mediji še posebej prijazni do vladnih uslužbencev ter so se skoraj v celoti omejevali na informacije, ki jim jih je dostavljala ameriška vojska. (Ferfila 2000: 916)

javnih politikah. Sposobnost politične javnosti, da si izoblikuje inteligentne predstave, stališča in zaključke, je tako nujno oslajbljena, kar ne prispeva k suverenosti državljanov in demokratičnosti upravljanja. (Ferfila 2000: 917)

4.5. Vladna regulacija medijev in cenzura

Oblike nadzora in propagande po Streetu (2001), ki jih uporabljajo države, da bi upravljale z novicami in s tistimi, ki o njih poročajo:

- Cenzura – najbolj očitna oblika državnega nadzora. Vendar se cenzura v državah različno pojavlja. Obstajajo tudi takšne, kjer je cenzura bolj razširjena ali celo institucionalizirana, kot tudi takšne, kjer je cenzura prikrita.
- Tajnost – liberalne države raje informacije zadržujejo v tajnosti, kot da bi cenzurirale nekaj, kar grozi, da bo postalo javno, tako da se vprašanje prepovedi pravzaprav nikoli niti ne pojavi. Če novinarji ničesar ne vedo, ni potrebe, da bi jih cenzurirali. Države se tudi glede na upravljanje s tajnostjo zelo razlikujejo. V ZDA ustava zagotavlja svobodo govora, v praksi pa deluje svoboda informacij – vsaj teoretično. To pomeni, da imajo novinarji pristop do vsake službene informacije, ki jo lahko dobijo, če pri tem ne gre za grožnjo nacionalne varnosti.
- Propaganda – je nekakšna naravna posledica tajnosti in cenzure. Če je preprečevanje dostopa do informacij sredstvo, ki je na voljo državi, ki upravlja medijsko spremljanje, se njena moč lahko uporabi tudi za selektivno širjenje informacij. Pri propagandi gre torej za selektivno širjenje informacij, ki je usmerjeno na zaščito interesov vladajočih. Relativno majhen je korak od tega do vpadljive promocije države in njenih vodij. Propagando je uporabila ZDA, ko je namenoma spromovirala idejo, da je Sadam Husein tiran in da je zaščita Kuvajta razlog zaradi katerega se je vredno boriti.
- Regulacija - država vzpostavlja oblike komunikacije, ki delujejo znotraj njenih nacionalnih meja in regulira njihovo vsebino. Na določeni ravni je namreč ravno država tista, ki je odgovorna za ustvarjanje tržne vrednosti znanja. Zakoni o avtorskih pravicah na določene oblike znanja ali izražanja tvorijo režim prava. Ne glede na to, kako dobri so te zakoni, vseeno določne vrste »informacij« predstavijo kot uporabne ter postavijo meje njihve uporabe.

Pet med seboj povezanih tipov politične cenzure po Keanu (1991)

- Izredna pooblastila. V preteklosti že preizkušena priznanja vlad, da bi del medijev ustrahovale in jih neposredno podredile svojim željam s pomočjo navodil, groženj, prepovedi in aretacij, so v zahodnih demokracijah še vedno prisotna. Te tehnike politične represije se pojavljajo v dveh oblikah. Vnaprejšnje omejevanje vključuje vse te neformalne in formalne postopke – od prijateljskega klepeta in cocktailov z vladnim predstavnikom za tisk ter preprostih telefonskih zahtev ali opozoril, do dajanja obveznih in diskrecijskih navodil – s katerimi državni organi preprečijo objavo kakšnega gradiva (bodisi v govornem, slikovnem ali tiskani obliki). Cenzura po objavi deluje v času od prve objave do distribucije gradiva. Vključuje lahko sodni postopek proti gradivu, ki je civilni družbi že dostopno. Navadno vodi k prepovedi, uničenju, sežigu, ponovni klasifikaciji ali zaplembi knjig ali slikovnega gradiva (fotografij ali slik, filmov ali videov), ali pa k zaplembi tehničnih sredstev, ki so omogočila nastanek gradiva. Cenzura po objavi se lahko razširi tudi na ukinitve časopisov, tiskarn, radijskih ali televizijskih postaj. Mediji dobijo pomembno politično vlogo. Pripomorejo k temu, da latentna kriza postane manifestna, in sicer s tem, da med državljani ustvarjajo kolektivno zavest o krizi ter razširjajo trditve državnih funkcionarjev, da so za reševanje krize potrebni drastični ukrepi, ki so jih kot takšne opredelili v medijih. (Keane 1991: 92-93)
- Državna skrivnost. Oblast sodobne države uspeva s pomočjo policijskih in vojaških organov, ki so odeti v skrivnost. Takšna podpora rasti nevidnega »represivnega državnega aparata« je prav gotovo prisotna v zahodnih demokracijah 20. stoletja. Policija in vojaški aparat, za katera so značilni skrivnostnost, zvitost in vztrajanje pri obveznem enoumju znotraj organizacije, sta normalni značilnosti demokratičnih držav. Vendar sta tudi v globokem nasprotju s politično demokracijo in svobodo komuniciranja. Vlade redno kontrolirajo uradna sporočila za tisk in dajejo izjave o zadevah, ki se nanašajo na »nacionalno varnost«. Informacije označijo ali prekvalificirajo v »strogo zaupne«. Javne dokumente »prečistijo«, umazane trike prikrijejo. Brez sodnega naloga prisluškujejo telefonskim pogovorom ali pogovorom v stanovanjih in vdirajo v pisarne nekaterih izbranih državljanov. Vladni uslužbenci v obveščevalnih službah, vojski in policiji so »doživljenjsko« zavezani molčečnosti. (Keane 1991: 95-96)
- Laganje je značilna poteza demokratičnih (in drugih) režimov. Zelo je razširjeno mnenje politikov, da tvori polovico politike ustvarjanje podob, drugo polovico pa

umetnost prepričevanja ljudi, da tem podobam verjamejo, ne glede na »dejstva«. Umetnost političnega laganja je prevzela robustni šarm in parira taktikam »dobre volje« in spretnega govorjenja oseb za stike z javnostjo z Avenije Madison. To umetnost uporabljajo številni vladni predstavniki za tisk: kritike speljujejo na napačno sled, pomirjajo duhove, novinarje ohranjajo srečne, pripravljajo zgodbe za javno rabo in skrbno pazijo, da so kredibilne. Umetnost laganja v stikih z javnostjo je najpopolneje razvita v ZDA, kjer osebje Bele hiše redno skrbi za to, kako mediji prikažejo predsednika. Administracija je razumljena kot nenehno prizadevanje na področju stikov z javnostjo. Izjave različnih vladnih resorjev so skrbno pripravljene in zelo usklajene. Tiskovne konference uporabljajo za sporočanje predsednikovih mnenj. Akreditirajo samo določene novinarje, vprašanja sugerirajo vnaprej; nadaljnja vprašanja niso dovoljena; prioriteto dajejo puhlim temam; od Trumanovih časov dalje pa k usmerjanju pozornosti navzočih novinarjev pripomorejo tudi s skrbno pripravljenimi uvodnimi izjavami. Administracija zagotavlja medijem vrsto »uslug«, denimo intervjuje, možnosti za fotografiranje, osnovne podatke, potovalne aranžmaje in dnevne izjave za tisk. Zlasti izjave so pomembna priložnost za uglajeno laganje. Izjave so lahko »zaupne« (»off the record« - informacij, ki jih dobijo, novinarji ne smejo uporabiti v svojih prispevkih); »javne« (»on the record« - sodbe se lahko pripišejo govorniku); »iz dobro obveščenih krogov« (»on background« - vir ne sme biti naveden, čeprav je dovoljen splošen opis njegovega položaja in statusa – npr. »vir iz Bele hiše«); »iz strogo zaupnih virov« (»deep background« - v tem primeru ni dovoljeno navajati nikakršnih virov). Kadar te potencialne lažnive metode spodletijo, poskuša administracija kaznovati medije za poročanje, ki ga ima za nepošteno, nenaklonjeno ali oboje skupaj. Določene novinarje pozove, naj izberejo med interesi svoje kariere in kritičnim mnenjem do vlade. V skrajnih primerih medijem, ki so sovražno nastrojeni do administracije, odreče dostop do uradnih virov informacij. (Keane 1991: 97-98)

- Državno oglaševanje. Vladarji zgodnjemodernih držav, še zlasti v absolutistični fazi, so sebe pojmovali kot vir in utelešenje načela enotnosti v parikularistični družbi redov in stanov: izvrševalci državne oblasti so se poskušali zaščititi in doseči legitimnost s pomočjo nasvetov drugih – prek parlamentov, individualnih in skupinskih peticij, osebnih mrež informatorjev – ter z razširjanjem svojih stališč med klienti državne oblasti. Vladno oglaševanje je velik in resen posel. V Veliki

Britaniji znašajo proračunska sredstva, namenjena samopromociji državne oblasti, skoraj 200 milijonov funtov. Država je drugi največji oglaševalec takoj za Unileverjem. »Kampanje« vodi ob vsaki sprejemljivi politični zadevi. Stalno naraščanje državnega oglaševanja daje vsem demokratično izvoljenim vladam neizmerno moč izsiljevanja. Dobro znan primer je poročanju medijev, ki temelji na curljanju vesti iz navedenih izvorov ter na uradnih in neuradnih izjavah »sistema lobijev«. Drug primer so vladne reklamne kampanje (oprte na profesionalne svetovalce, igralce, igralke, režiserje in najete agancije), uradna sporočila za tisk ter ocenjevanje javnega mnenja s širjenjem tendencioznih novic – vlade širijo nepotrjene govornice ali dezinformacije, s katerimi želijo preveriti tok javnega mnenja. Legitimiranju (ali zviševanju ravni spremljanja) uradnih virov je namenjeno tudi akreditiranje strokovnjakov s provladnimi stališči, s tem da poteka tudi prikrojavanje medijev vladnemu obvladovanju mnenj. Politični intervjuji se nagibajo k temu, da postanejo sredstvo političnega prepričevanja in krinka strankarsko-političnih oddaj. Zunanja oblika novinarskega intervjuja je sicer ohranjena, vendar pa so okviri zgodbe določeni s temeljnimi pravili (ki se nanašajo na trajanje oddaje, časovni termin kakega intervjuja in pomen »zadnje besede«), ki jo določajo intervjuvanci. Vprašanja, ki naj bi bila zastavljena tako, da bi politiki zadovoljivo odgovarjali javnost, so nadomeščena z vprašanji, ki so po volji politikov in jim dajejo možnost, da povedo tisto, kar sami želijo. Novinari so v oblasti politikov. Vladne izjave postanejo »plemenite laži«. (Keane 1991: 99-101)

- Korporativizem je proces državnih ukrepov, s katerimi država prenese obveznosti na interesne skupine ali organizacije, ki so v večji ali manjši meri zadolžene za oblikovanje in/ali izvajanje javne politike. Takšni korporativistični postopki, ki so oblika prikritega vladanja, so nastali s prenosom precejšnjega števila državnih funkcij na nedržavne institucije civilne družbe, v kateri so ključne skupine moči zahtevale zase tudi del politične oblasti. Posledica tega je, da se meje med državo in civilno družbo prepletajo. Določajo se z barantanjem, pogajanjem in sprejetimi kompromisi med »javnimi« uradniki in državnim strojem na eni strani ter privatnimi, »nedržavnimi« agencijami na drugi. V 20. stoletju so mreže privatnih organizacij, ki za vlado opravljajo določene funkcije prek sheme pogajanj, koncesij in pogodb, postale nekaj običajnega. Pomembnega dela odločitev, ki imajo javne posledice, ne sprejemajo niti predstavniki izvršne oblasti niti zakonodajalci ali trg, ampak so odločitve sprejete v pogajanjih za zaprtimi vrati med »predstavniki«

družbenih skupin ali pa med temi skupinami civilne družbe in samo državo.
(Keane 1991: 102-103)

Teh pet med seboj prepletenih trendov v zahodnih demokracijah, kjer še posebej prednjačijo ZDA, ki so vodilne pri uporebi omenjenih mehanizmov, zbuja zaskrbljenost. Kažejo na naraščajočo količino politične oblasti, ki običajno ni odgovorna ne državljanom ne množičnim medijem, prav tako pa ni podvržena vladavini prava. Če vladavina prava pomeni sistematično odpravljanje arbitrarne državne oblasti iz političnega življenja, pri čemer arbitrarna oblast pomeni oblast, ki je imuna na javno ocenjevanje in kritiko, neobčutljiva in nesposobna, da bi se učila iz svojega okolja, potem lahko brez pretiravanja govorimo o naraščajočem brezzakonju v zahodnih demokracijah. (Keane 1991: 104)

Ameriška ustava zagotavlja svobodo tiska, tako ima ameriška vlada manj zakonske kontrole nad mediji kot vlade večine drugih držav. Vendar pa ima ameriška vlada pristojnost sprejemati različno tehnično in vsebinsko regulacijo elektronskih medijev, če meni, da je to potrebno. (Ferfila 2000: 918)

V zgodnjem obdobju ameriške zgodovine je vlada nekajkrat ostro posegla v svobodo tiska. V skladu z zakoni o nasprotovanju in uporabi iz leta 1798 je npr. zaprla nekaj urednikov protifederalističnih časopisov, ker so kritizirali vlado tedanjega predsednika Johna Adamsa. Kasneje, še posebej v novejšem času, so sodišča razlagala ustavo v smislu prepovedi vladi, da prepreči izdajo večjega dela političnih informacij oziroma da ne sme pozneje kaznovati njihovih avtorjev. Glavna izjema je področje nacionalne varnosti, še posebej v vojnem stanju. (Ferfila, 2000: 918)

Več razsodb vrhovnega sodišča, začeti v dvajsetih in tridesetih letih dvajsetega stoletja, je zagotovilo tisku dobršno mero ustavne zaščite. Prvi ustavni amandma, da kongres ne more sprejeti nobenega zakona, ki bi »omejeval svobodo govora ali tiska«, je vrhovno sodišče uporabljalo za temelj preprečevanja zvezne cenzure časopisov ali revij. Samo v primeru najbolj očitnega ogrožanja nacionalne varnosti, lahko vlada predhodno prepove in prepreči izdajanje materiala, ki mu nasprotuje²¹. (Ferfila 2000: 918)

²¹ Vrhovno sodišče je 30. 6. 1971 zavrnilo zahtevo Nixonove administracije, da New York Timesu in Washington Postu prepove ponatisniti dele iz Pentagonovih dokumentov, tajno zgodovino ameriškega obrambnega ministrstva o ameriškem vojaškem angažiranju v Vietnamu. Vrhovno sodišče je razsodilo, da je »dolžnost vlade, da predloži resne dokaze za sprejetje takšne prepovedi«, vendar »vladi to ni uspelo«. Takšna razsodba sodnika Huga Blacka je postala pomemben mejnik v zaščiti svobode ameriškega tiska. (Ferfila 2000: 918)

V obdobju vojn oziroma ameriškega vojaškega angažiranja v tujini, je vlada vedno uporabljala široka pooblastila in temeljito nadzirala, kaj novinarji lahko vdijo in kaj natisnejo²². Za časa državljanske vojne je vojaško ministrstvo od časopisov zahtevalo, da vse informacije, ki jih dobijo po telegrafu, uskladijo z njimi. Ko jim ukrep ni uspel, so se pogosto znašali nad novinarji. (Ferfila 2000: 918)

Poleg ustavnih omejitev cenzure, velja za časopise in revije še posebna zaščita pred kaznovanjem za natisneno. Obstoji le malo uradne regulacije časopisov in revij. Vladi pa ostane še kup neuradnih poti in načinov vplivanja na tisk, kot smo jih omenil v prejšnjem poglavju. (Ferfila 2000: 919)

Naj navedem še tipe oz. oblike politične pristranskosti po Denisu McQuailu (v Street 2001):

1. Strankarska pristranskost – ko se neka zadeva namenoma prireja. Primer so uredniški komentarji, ki zagovarjajo podporo določeni politični stranki ali zavzamejo določeno stran v sporu pri neki javni politiki.
2. Propagandna pristranskost – ko se o zgodbi poroča z namenom, da se zagovarja določena stran, politika ali stališče, čeprav se tega eksplicitno ne poudarja.
3. Nenamerna pristranskost – ker imajo časopisi omejeno število strani, elektronski mediji omejen čas v programu, zato morajo novinarji in uredniki sprejemati težke odločitve, kaj bodo vključili in kaj izključili, glede na »pomen«, ki ga je treba dati določeni zgodbi.
4. Ideološka pristranskost – je prikrita in nenamerna in se lahko odkrije le z natančnim branjem tekstov, da lahko razberemo, katere so skrite predpostavke in vrednostne sodbe avtorja. Pozornost je usmerjena na »norme«, na katerih temelji novica.

Navedene tipe pristranskosti je mogoče prepoznati po njihovem položaju v dvodimezijski shemi. Prva dimenzija zadeva »eksplicitnost« pristranskosti (ali je vidna ali prikrita); druga dimenzija pa zadeva namen, ki stoji v ozadju pristranskosti (ali je pristranskost posledica določene načrtna politike ali produkt določenega zakoreninjenega, nezavednega procesa).

Tu se mi zdi zanimivo omeniti tudi idejo Velikega brata, ki jo je opredelil Orwell v svoji knjigi 1984. Ideja govori o tem, da se nihče ne more skriti pred pogledom Velikega brata; zasebno življenje je uničeno, vsako bivališče ima svoj teleekran-vohuna; ureditev zajema vse vidike življenja, vse do spolnosti; temeljne vrednote so obrnjene v prid parolam, kot so, »vojna je mir«, »svoboda je suženjstvo«, »nevednost je moč«. Zato proizvajajo režim in jo ohranja v

²² V drugi svetovni vojni je urad za cenzuro spremljal vse novice, ki so prihajale in odhajale iz države, res pa je, da se je osredotočil predvsem na novice o številu žrtev, premike enot in ladij, ne pa toliko na politične zadeve. (Ferfila 2000: 919)

neskončnost kot pogoj svoje zakonitosti. Dežela se bori s tujo silo, o kateri se ne ve, če obstaja, identiteta nasprotnika pa se spreminja, medtem ko propaganda razglša, da je zmeraj ista. Resnica razuma ali resnica dejstva je odpravljena: na ukaz, da je dva in dva pet, vidi izmučeni posameznik pet prstov tam, kjer mu pokažejo le štiri; materialnost preteklih dejstev izginja; obvladovanje časa postane popolno, kot priča parola: »tisti, ki nadzoruje sedanjost, nadzoruje preteklost.« Misel je prisiljena v nenehno podvajanje, kar ima za posledico soobstajanje dejanske vednosti in dejanske nevednosti. (Lefort 1999: 180)

5. RETORIČNO PREDSEDOVANJE

Govorniška moč je zelo poseben primer izvršilne moči, saj je način, preko katerega izvrševalec lahko brani uporabo sile in drugih izvršilnih moči in je že sama po sebi moč. Govorniška moč ni le edina oblika komunikacije, temveč je tudi način predstavljanja naroda, ki mu je namenjena, da jih oskrbi z opremo, ki jo rabijo za ugotavljanje njene uporabe – metafor, kategorij, konceptov in politične razprave. (Tulis 1987: 203)

Predsedovanje je danes bolj odločno, podjetno kot je bilo v osemnajstem stoletju, saj je bolj sposobno vodenja obsežnih družbenih sprememb. Pridobilo je javno legitimnost, ki je ne bi dobilo, če bi druge značilnosti sistema postale bolj demokratične. (Tulis 1987: 175)

Predsedniški govori so postali primer sodobne politike prej kot medij, preko katerega se teme diskutira in ugotavlja. Govori predsednikov in drugih politikov pogosto nadaljujejo z izdelovanjem fiktivnega sveta, ki ga oblikujejo s prvotnim nagovorom, ustvarjanjem sveta, osnovnega obrisa »resnične« nacionalne politike. (Tulis 1987: 179)

Govorniško predsedovanje je bolj škodljivo kot koristno za ameriško politiko, saj ne gre le za uporabo popularnega vodenja, temveč prej za rutinski poziv na javno mnenje. (Tulis 1987: 181)

Opazne so očitne razlike pri osnovnih predsedniških javnostih v 19. in 20. stoletju. Le 7 odstotkov uradne retorike (predvsem razglasitev oz. prepovedi) je bilo naslovljeno na ljudi v 19. stoletju, v primerjavi z 20. stoletjem, ko je bila 40-odstotna (glej tabelo 5.1).

Najbolj opazen razvoj v 20. stoletju je uporaba govora. V 19. stoletju je bila namreč vsa komunikacija pretežno pisna. Bilo je nekaj govorov v 19. stoletju, vendar so bili redki (manj kot 1 odstotek). V primerjavi z 42 odstotki predsedniške retorike je v 20. stoletju govorjene. Poleg tega govori v 20. stoletju predstavljajo večino predsedniške komunikacije. Pisna komunikacija kongresu se je zmanjšala na 19 odstotkov predsednikovega prizadevanja. Praksa priprave poročil pa v 19. stoletju ni bila uradno uporabljena (glej tabelo 5.2). Predsedniki v 20. stoletju imajo več priznanih orodij za vplivanje na javno mnenje in oblikovanje javne politike.

Vendar pa obenem tudi delujejo v soodvisnosti, v kateri je bolj verjetno, da bo neka politika izpeljana ne gledena njihove želje. Vse kar predsednik javno izreče ali kar napiše on ali njegovi podrejeni je »uradno« in torej »politika«. Paradoksalno več poti vplivanja pomenijo tudi manj nadzora na politični proces v številnih primerih. (Tulis 1987: 138)

Tabela 5.1: Osnovne predsedniške javnosti v 19. in 20. stoletju

Ciljna javnost	19. stoletje		20. stoletje	
	%	Število	%	Število
Narod	7	23	41	138
Kongres	85	272	21	71
Birokracija	6	20	6	20
Posamezniki	1	4	21	70
Interesne skupine	0	0	2	6
Tuji narodi	0	0	9	31
Skupaj	100	319	100	336

Vir: Tulis, Jeffrey K. (1987): *The rhetorical presidency*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Tabela 5.2: Tipi predsedniških govorov v 19. in 20. stoletju

Tip govora	19. stoletje		20. stoletje	
	%	število	%	število
Govori	0	0	42	141
Neformalni komentarji	0	0	11	37
Novinarske konference	0	0	8	26
Razlasi	9	30	2	6
Izvršilni nalogi	7	21	2	5
Sporočila kongresu (vsa)	82	259	19	63
Letna	2	4	0	0
Posebna	72	228	16	53
Poročila	0	0	1	3
Veto	9	27	2	7
Podpis zakonskih osnutkov	1	3	8	26
Imenovanja	1	3	6	20
Dogovori in pisma	1	3	7	25
Individualni	1	2	5	18
Izvršilna veja	0	1	2	7
Izjave				
Skupne (s tujimi vladami)	0	0	1	4
Politike	0	0	7	22
Nepolitike	0	0	2	7
Spominske	0	0	2	8
Pohvalne	0	0	2	8
Skupaj	100	319	100	336

Vir: Tulis, Jeffrey K. (1987): *The rhetorical presidency*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Pri retoričnem predsedovanju gre na nek način za »pakiranje« politike, ki se nanša na idejo, da stranke in politiki preko spin doctorjev vse bolj upravljajo in nadzirajo javno sliko politike. To se odraža z zmanjševanjem kakovosti političnega diskurza, njegovim »poneumljanjem«. Politični argumenti se trivializirajo, pojavnost je pomembnejša od resničnosti, osebnost politika, površno od globokega. Govorimo celo o transformaciji politike, ki jo izražajo oznake, kot so »modernizacija«, »amerikanizacija«, »mediatizacija«. Rezultat teh sprememb je »elektronska skupnost« ali »nova politična kultura«. (Street 2001: 157-158).

Nasproti tem općim pogledom je tudi drugačno razumevanje, ki priznava kontinuiteto ali na trenutni razvoj gleda nekoliko bolj pazljivo. Ameriško politiko, ki je bila večinoma tekom svoje zgodovino vedno varljiva, lahkomna, plitka, temeljila je na sloganih in demagogiji, zdaj spremljajo mediji, ki so obsedeni s hitrostjo, kratkimi, desetsekundnimi izseki, enosekundnimi scenami in slikami, vzetimi iz konteksta, in sotako netolerantni do strogosti, resnimi argumenti in enoličnosti organiziranega političnega življenja. (Street 2001: 158-159)

Tehnike pakiranja oziroma najučinkovitejše izrabe medijev po Streetu (2001):

- intervju – politik ga gradi na dramatični napetosti ter poskuša nadzirati izvajanje intervjuja z ustvarjanjem pravil (usmerjenost na tehniko intervjuja, zadrževanje sporočila, način sedenja in drže ...)
- imidž in nastopi – politiki vse več pozornosti namenjajo izgledu in obleki, zaščitnemu znaku, ki naj odraža splošno stališče ali vrednote stranke.
- slavne osebe – politiki se začnejo povezovati z igralci, glasbeniki in športniki, da jim te osebe pomagajo graditi ugled. Nenazadnje so politiki začeli zvezde celo oponašati, da bi ustvarili popularnost, ki je podobna pop-kulturi in politike prikazuje kot individualnimi osebnostmi in ne predstavniki določenih politik ali ideologij.

5.1. Opredelitev političnega komuniciranja

Politično komuniciranje opredeljujemo kot komunikacijsko interakcijo, ki se odvija znotraj področja političnega delovanja in med dvema ali več političnimi dejavniki. Politično komuniciranje omogoča izražanje mnenj, stališč, potreb in interesov različnih socialnih skupin. Pri oblikovanju »obće volje«, usklajevanju mnenj in interesov ter doseganju konsenza opravlja politično korelacijsko funkcijo. (Vreg 2000: 18) Politično komuniciranje bi lahko opredelili tudi kot sredstvo vladanih oziroma sredstvo političnega boja za oblast. (Vreg 2000: 44)

Temeljni cilj politične komunikacije je zagotoviti političnemu subjektu, da ga javnost pozna in da si ustvari čim bolj pozitiven vtis. Gre za množično komunikacijo in potrebo po čim hitrejšemu in učinkovitemu zajemanju čim večjega števila državljanov. Gre za uporabo znanega obrazca AIDA, kjer je prvi cilj politične komunikacije, da politični subjekt zbudi pozornost, interes, željo in akcijo opredeljevanja in glasovanja med možnimi političnimi volivci za konkretno politično stranko ali političnega subjekta. Vse oblike propagandnih sporočil kratke in jasne morajo naglo prodreti v zavest in podzavest sprejemnikov. (Spahić 2000: 60) V demokratičnih sistemih je politično komuniciranje omejeno na izrazoslovje parlamentarne demokracije, svobode trga in kapitala ter vrednote teh sistemov; nezaželeni so izrazi, ki spodbujajo strukturne in politične spremembe.

Med državljanom in vlado teče dvosmerni komunikacijski tok. Vlada sproži komunikacijski tok, da bi z obveščanjem ali prepričevanjem vzdrževala ali dosegla konsenz. To vpliva na javno mnenje in ga lahko aktivira ter sproži povratni tok mnenj, ki teče k središčem oblasti. Če kritični odzivi prevladajo, mora vlada spremeniti ali prilagoditi akcijo. Doseganje konsenza je temeljni cilj vsake politike ali vlade. (Vreg 2000: 75-76)

Politična komunikacija teče tako vertikalno kot horizontalno, kar je v elitistični terminologiji hierarhično med vladanimi in vladajočimi, v dvosmernem toku in med posamezniki in skupinami posameznikov. (Rush 1992: 160-161)

Politična komunikacija vključuje govore politikov, predvolilne manifestacije, vladne odločitve, politične diskusije. Politični kanali za političnega komuniciranja so institucionalizirane oblike političnega procesa, ki porajajo institucionalne, formalne oblike izražanja javnega mnenja so: parlamentarni postopki, politične stranke, interesne skupine in volitve. Neinstitucionalne oblike pa so oblike izražanja mnenj in stališč neformalnih ali latentnih skupin, ki nastajajo v medosebnem komuniciranju, mnenja neformalnih mnenjskih voditeljev in razne spontane oblike izražanja javnega mnenja (stavke, shodi, podzemni tisk in podobno). Posredniki interakcije med vlado in javnostjo so: država, politične stranke, interesne skupine, parlament, mediji pa so posredniki interakcij. Ena od oblik so tudi tekoče politične zadeve na radiu in televiziji. Politična komunikacija ni del političnega sistema, temveč je integralni del komunikacijskega sistema družbe. (Rush 1992: 151-153)

Harold Lasswell (v Rush 1992: 154-155) je komunikacijo definiral kot iskanje odgovora na vprašanje: kdo reče kaj, po katerem kanalu, komu in s kakšnim učinkom. Vendar je za dinamični komunikacijski proces treba dodati še peti element – feedback, ki pomeni reakcijo ali odgovor recipienta na sporočilo. V takšnem modelu je lahko vir politični kandidat, ki ima sporočilo o številnih specifičnih političnih predlogih. Kanal je lahko televizijski intervju, sprejemalci

informacij ali občinstvo pa so potencialni volivci. Odziv oziroma feedback je lahko odobravanje ali neodobravanje kandidatovih predlogov in kandidata. Kanal, ki bo uporabljen za feedback, ima lahko številne oblike: kar se bo najverjetneje odražalo v volilnem obnašanju, volivci lahko celo pišejo v časopis ali sprožijo demonstracije. Lasswell (v Rush 1992, 154-155) predpostavlja, da je komuniciranje prepričevalni proces, ko komunikator poskuša vplivati na občinstvo. To naj bi pomenilo, da gre za neke vrste propagando, čeprav komunikator morda ne bo dosegel učinka.

Shannon in Weaver (v Rush 1992: 155-157) sta v komunikacijskem procesu upoštevala tudi prisotnost šuma, ki ovira komunikacijski proces. V kontekstu politične komunikacije sta komunikologa Katz in Lazarsfeld (v Rush 1992: 157) oblikovala dvodelno teorijo toka, ki sta jo razvila v letu 1944 med predsedniškimi volitvami v Ameriki. Ta model poudarja socialni kontekst komunikacije in občinstva ne vidi kot pasivnega in indferentnega do medijskih sporočil.

V sodobni demokraciji si ne moremo zamisliti politične strategije brez komunikacijske strategije. Država in politične stranke morajo svoje projekte in predloge ponujati v oceno javnosti, zato so prisiljeni izvajati vpliv nad mediji ali si jih enostavno podrediti. (Vreg 2000: 43) Kot komunikacijski regulativni mehanizem političnega komuniciranja, ki je simbolične oziroma logične narave in vodi do skupne politične volje, uporabljajo diskurz. S tem poskušajo vzpostaviti politično javnost oziroma soudeležbo državljanov v političnem procesu in s tem povezano (ne)dejavnost. Pri političnem komuniciranju uporabljajo metode politične propagande in retoriko kot sredstvo političnega prepričevanja. (Vreg 2000: 12)

Vse večja komercializacija medijev, koncentracija medijske industrije in novi »nedialoški« mediji so kritično publiciteto preobrazili v manipulativno publiciteto. Komunikacijski proces se radikalno menja: uveljavi se racionalizacija prepričevanja, ki temelji na raziskavi občinstva in organizaciji političnih kampanj. Javnost obvladujejo profesionalni eksperti za marketing, odnose z javnostmi in oglaševanje. Eksperti so uvedli racionalizacijo prepričevanja, ki je spremenila načine vplivanja. Prepričevanje je postalo popolnoma instrumentalno, njegove tehnike so uvedle kriterije učinkovitosti. Klasične oblike argumentiranega prepričevanja in vplivanja nadomesti »retorika predstavljanja«. (Vreg 2000: 40-42)

Za sodobno politično komuniciranje je značilno tudi, da se vse bolj spreminja v globalno komuniciranje. Procesi globalizacije spremljajo procese unifikacije idiomov; pojavi se globalni politični in medijski diskurz. Politiki postajajo zvezdniki in govore na televizijskih zaslonih z jezikom populističnega političnega govorca. internetskih množic. Novi politiki osvajajo tudi internet in elektronsko pošto, kjer se identificirajo z jezikom internetnih množic. (Vreg 2000: 68) Elitističnim slojem pa je nova tehnologija omogočila lažje manipuliranje z javnostjo.

V politični komunikaciji se tako pojavljajo tri vrste nagovorov: to so 1. reklamni nagovor, ki pomeni pretirano hvaljenje, zavajanje in navajanje lažnih obljub; 2. oglaševalski nagovor, ki pomeni informiranje, prepričevanje in stvarne obljube; 3. propagandni nagovor, ki pomeni razširjanje naukov, moraliziranje in prazne obljube.

Komunikacijski modeli

Za dodatno razjasnitev pojmov navajam Vregove (1992) štiri komunikacijske modele, ki se v stvarnosti ne pojavljajo v čisti obliki, temveč se uveljavlja sobivanje dveh ali več komunikacijskih modelov.

Komunikativna interakcija

Gre za komunikativno delovanje najmanj dveh komunikativno kompetentnih partnerjev, ki skušata dosežati (spo)razumevanje. V idealni komunikacijski interakciji ni možna enostranska intencionalnost (namenskost). Komunikativno delovanje je uresničeno, ko je sprejemalec pripravljen sporočilo sprejeti (razumeti), kadar želi s partnerjem deliti pomen sporočila in se nanj odzvati. Glavna načela zahtev po veljavnosti komunikacije so po Habermasu (v Vreg 1992: 828-829) zahteva po razumljivosti, zahteva po proporcionalni resnici (to, kar je realna eksistenca za oba partnerja), zahteva po pravilnosti (izjava mora biti pravilna glede na družbeno oziroma intersubjektivno priznane vrednote in norme) ter zahteva po resnicoljubnosti. Model komunikativne interakcije se v praksi ne pojavlja v čisti obliki. Poleg tega vsaka oblika medsebojnega komuniciranja vsebuje oblike nadrejenosti in podrejenosti, kar izničuje enakopravnost in recipročnost. V političnem komuniciranju se prepletata paradigmi avtoritarnega in demokratičnega komuniciranja.

Model prepričevanja in strateške interakcije

Prepričevanje je kompleksen, kontinuiran interaktiven proces, v katerem komunikator skuša vplivati na komunikacijskega partnerja, da bi sprejel predlagana stališča in vedenjske vzorce. Če recipient sprejme prepričevalno sporočilo, to stori zato, ker v novih stališčih in vedenju vidi možnost za uresničenje svojih potreb in interesov. Sporočevalec prikaže sprejemalcu, kakšna socialna nagrada ga čaka, če prevzame sporočevalčev cilj, oziroma kakšne sankcije lahko pričakuje, če ga ne sprejme. V modelu prepričevanja je razvidna intencionalnost komunikatorja. Že Aristotel (v Vreg 1992, 829) je poudarjal, da je smisel retoričnega prepričevanja v tem, da govornik prikaže argumente tako, da so nazorni in vredni zaupanja, z dokazi in prepričevanjem. Druga oblika dokaza je emocionalni poziv (patos) in govor sam (logos). V komunikacijski politični praksi je model prepričevanja po navadi povezan z manipulativnim delovanjem politične

moči in trga (medijskih transnacionalk). Model tako izgubi naravo interakcijske menjave sporočil in dialoški odnos enakopravnih partnerjev. Spreminja se v manipulativni model enosmerne politične komunikacije. (Vreg 1992: 830)

Politična propaganda

Propaganda je oblika komuniciranja, s katero komunikatorji ali skupine zavestno, namensko, načrtovano in organizirano oblikujejo in nadzorujejo propagandne projekte in sporočila (simbole in ideologeme), s katerimi oblikujejo in nadzorujejo mnenja in stališča ciljnega občinstva oziroma vplivajo na spremembo njihovih stališč. Propaganda je torej intencionalni, sistematski poskus oblikovanja zaznav, spoznanj, mnenj, stališč, vrednot in vedenj sprejemalca propagandnega sporočila. Zato propaganda uporablja (in zlorablja) koncept prepričevalnega komuniciranja o medsebojni dependenci in recipročnosti ter o zadovoljevanju potreb in interesov občinstva. (Vreg 1992, 830-831) Ideologija je nekaj, kar se dogaja v kompleksnem prepletu političnih idej, zato propaganda ne more biti osvobojena ideološkosti. Politično ideologijo moramo opazovati kot dinamičen, napredujoč proces, v katerem ljudje komunicirajo ob soočanju različnih, med seboj tekmujočih idej, stališč in interesov. To velja zlasti za države evropskega političnega pluralizma in za globalno svetovno komunikacijo, kjer se različne ideje, stališča in ideologije tudi spopadajo in soočajo, zmagujejo in propadajo. Ideološka determiniranost propagande se ne kaže le v intencionalnosti političnih propagandistov in agitatorjev, marveč tudi v ideološki uporabi jezikovnih ideologemov. (Vreg 1992, 831) Propagandna sporočila vsebujejo elemente iracionalnosti in emocionalne naboje, s katerimi vplivajo na podzavestne procese ljudi. Komunikator sodobnega političnega komuniciranja ima na razpolago naj sodobnejšo tehnologijo, politično moč, nacionalne potenciale, cenzuro, represivne ukrepe proti novinarjem in diskvalifikacijo političnih nasprotinikov. (Vreg 1992, 831) Politični in ekonomski propagandisti so že zgodaj izoblikovali teoretični stereotip o vsemogočnosti propagandnega vplivanja z metodami propagandne manipulacije (behavioristične, Goebbelsove in racionalistične propagandne tehnike). Teorijo prepričevanja so omejili na umetnost ustvarjanja učinkovitih gesel za množice, na tehniko ponavljanja stereotipov in parol, dokler se ne usedejo v možgane, na povezovanje propagande z agitacijo, na iskanje novih tehnologij širjenja propagandnih sporočil, na organizacijsko gigantskih agencij za stike z javnostjo in vodenje volilnih kampanj. (Vreg 1992, 831-832) Teoretiki propagandnega procesa opozarjajo na nujnost raziskovanja propagandne komunikacije znotraj socialno-zgodovinskega konteksta in kulturnega okvira, ki jo oskrbuje z zgodovinsko tradicijo, ki daje propagandistu motivacijo in celo stil komuniciranja. (Vreg 1992, 832-833) Elementi kulture v propagandnem modelu pa so: vlada (politika), ekonomija, ideologija, družbeni miti in posebna dogajanja, ki vplivajo na propagando. Propagandisti še posebej ugotavljajo predispozicije

občinstva na razne tehnike, predvsem pa protipropagando. S svojim modelom so se približali načelom marketinga propagandnih sporočil na konkurenčnem trgu. (Vreg 1992: 833)

Politični marketing

S pojmom političnega marketinga označujemo dejavnosti, ki jih politične stranke opravljajo zaradi promocije kandidatov na volitvah, političnih projektov in političnih doktrin (ideologij in vrednot), da si zagotovijo ideološko in politično nadmoč v kompetitivnih soočanjih z drugimi strankami, z namenom, da ohranijo ali osvojijo oblast. (Vreg 1992, 384) Teoretiki političnega marketinga sprejemajo načela politične propagande in ekonomskega marketinga. Izhodišče jim je model ekonomskega trženja, ki ima cilj prilagoditi izdelke prodaji na trgu, da z njimi seznanijo potrošnike in ustvarijo razlike na trgu. Bongrand (v Vreg 1992, 834) je politični marketing definiral kot zbir tehnik, ki imajo za cilj, da povečajo primernost nekega kandidata za določen volilni potencial, da ga približajo čim večjemu številu volilcev, da vsakemu volilcu prikažejo vidno razliko v primerjavi z drugim kandidatom ali nasprotnikom in z minimalnimi sredstvi optimizirajo število glasov, ki so potrebni med kampanjo. Marketinška akcija se začneja z analizo političnega trga. Marketinški raziskovalci morajo najprej proučiti potrebe in pričakovanja izbranega občinstva, da bi kandidat spoznal osnovne želje različnih kategorij volivcev in svoj program prilagodil njihovim stališčem (ne da bi sam spremenil svoja temeljna politična prepričanja). Analizirati morajo rezultate prejšnjih volitev in takratno porazdelitev političnih sil. Kandidati in stranke tako lahko prilagodijo svoje programe novim političnim razmeram, hkrati lahko zameglijo svoje delne politične, ekonomske, razredne, ideološke in druge cilje, da bi integrirali čim več socialnih razredov in slojev ter političnih podskupin. (Vreg 1992, 834) V sodobni demokraciji si torej zmago upravičeno laste spretni in uspešni komunikatorji - menedžerji marketinške akcije, ne pa civilna družba in suvereni narod. (Vreg 1992, 837-838)

5.2. Svoboda prepričevanja – bistvo demokracije

Edward Bernays (v Rutar 2003: 120), pionir t. i. odnosov z javnostmi, je nekoč rekel, da je bistvo demokracije svoboda prepričevanja. Toda kdo ima v resnici to svobodo? Kdo upravlja z industrijo stikov z javnostmi? To je industrija, ki je v najtesnejši povezavi z drugimi korporacijami. In natanko v njih so ljudje, ki imajo svobodo prepričevanja, medtem ko je drugi nimajo.

In vendar se Chomsky (v Rutar 2003: 122) strinja, da živimo v svobodni družbi. Ljudje sicer čutijo, da institucije ne odsevajo njihovih resničnih interesov, vendar ne morejo narediti veliko. Včasih se upirajo, vendar so preveč ločeni od institucij, da bi to nanje zares vplivalo.

Ameriška industrija za stike z javnostmi je zelo sofisticirana industrija, ki je že v dvajsetih letih 20. stoletja razvijala svoja orodja. Leta 1921 je znameniti novinar Walter Lippman (v Rutar 2003: 86) dejal, da umetnost demokracije terja to, kar je sam imenoval manufaktura strinjanja. V industriji stikov z javnostmi so to imenovali inženiring strinjanja, z Orwellom pa bi to poimenovali miselni nadzor. V osnovi je ideja neverjetno preprosta: če ljudi ne morete nadzorovati s silo, je najbolje nadzorovati njihove misli.

Demokratske družbe ne morejo delovati na enak način, kajti demokratska država ne uporablja grobe sile. Lahko sicer jo, vendar je pri tem precej omejena. Torej mora nadzorovati mišljenje, saj je to edino, kar ji ostaja. To dela tako, da ustvaja iluzije o svobodnih debatah, razpravah, izmenjavi menenj ... Vse to pa lahko poteka le, če obstajajo temeljne predpostavke, ki jih sprejemajo vsi. In te predpostavke niso nič drugega kot propaganda. Dokler jih ljudje sprejemajo, so debate kajpak mogoče, iluzije o svobodi pa tudi. Če pa kdo ne sprejema predpostavk, ga pač ne pripustijo k debati, saj ta z njim v resnici sploh ne bi bila mogoča. Če bi na primer v vietnamski vojni obstajalo Ministrstvo za resnico, kot pravi Orwell, bi njegovi uslužbenci rekli: čisto prav je, če gremo v vojno z Vietnamom. Pika. O tem sploh ne bomo razpravljali. Ljudje bi v takem primeru seveda natanko vedeli, da gre za propagando in bi si o tem lahko mislili karkoli. V demokratski državi je povsem drugače. Tam so vedno »golobi« in »jastrebi«, ki med seboj neskončno dolgo razpravljajo in kar naprej vneto ter zagrizeno tehtajo nasprotinkove »argumente«. Razpravljajo na primer o vojni, čeprav je vsakomur jasno, da je vojna agresija, ki je kratko malo nedopustna. V taki državi so torej ljudje bolj svobodni, lahko delajo in govorijo na različne načine, mislijo, kar hočejo. Torej je treba nadzorovati njihovo razmišljanje. Za premik gre. Ta omogoča, da ljudje ne razmišljajo, ali je nekaj prav ali narobe, ampak razmišljajo le še o tem, kako nekaj, na primer agresijo na druge, prenesti, koliko bo to stalo, koliko žrtev bo, kaj bodo imeli od tega ... (Rutar 2003: 87-88)

Strokovnjaki, ki delajo to, kar oblastniki legitimirajo in kar jih legitimira, so predvsem privilegirani izobraženi družbeni sloji oz. elite. To so novinarji, akademiki, učitelji, strokovnjaki za PR. Vsi ti oblikujejo gigantski sistem verjetij in prepričanj, ki zagotavlja učinkovit inženiring strinjanja. Le redki kritizirajo ta sistem. Med njimi je na primer Rober Dahl (v Rutar 2003: 89-90), ki je poudaril: če imate politični sistem, v katerem vlečete poteze s privilegiranih pozicij, in to je demokracija, tega ne morete ločiti od totalitarizma. Le redki si upajo povedati kaj takega. V industriji za stike z javnostmi, ki je najmočnejša industrija v ZDA, in že dolgo je tako, to zelo dobro razumejo. Tak je tudi njihov namen. Za šole na primer ljudje neprašljivo verjamejo, da tam govorijo resnico. Toda neodvisno misel spodbujajo le ponekod v znanosti in filozofiji, drugje pa ne. Če ljudje v vsakdanjem življenju skušajo misliti neodvisno, so takoj opleli, saj jih imajo

bodisi za radikalneže ali pa naj bi bilo z njimi nekaj narobe. Seveda je za sistem celo bolje, če se sem in tja najde kak tak »radikalnež«, saj se s tem le še utrjuje iluzija svobode in možnosti za »svobodne« debate. Na splošno pa je seveda kljub vsemu bolje, da jih ni. V množičnih občilih je vse skupaj še bolj očitno. Mediji so namreč korporacije, ki so se asimilirale v druge korporacije. Ljudje, ki so njihovi lastniki ali jih vodijo, pripadajo zelo ozki eliti lastnikov in managerjev, ki nadzorujejo zasebno ekonomijo ter državo. Zanje je značilno, da enako zaznavajo svet, ga razumejo na enake načine in razlagajo na enake načine. To je bistvo. Seveda delujejo v interesu skupin, ki jim pripadajo. Mediji pa imajo tudi tržišča. A to ni javnost, ampak so oglaševalci. Ljudje morajo na primer kupovati časnike, ti pa so narejeni tako, da jih bodo ljudje kupovali, da bi s tem dvigovali raven in obseg oglaševanja. Časopisi in revije se zato prodajajo oglaševalcem, ne javnosti. Ta je le ovinek, priročno sredstvo za doseg drugih ciljev. Pomembno je le to, da se raven oglaševanja ne zmanjša, kajti s tem bi se zmanjšali tudi profiti oz. dobički. Oblast ima enake učinke. Mediji zlasti hočejo ohranjati intimna razmerja z oblastjo, zato si novinarji in njihovi uredniki želijo, da jih oblastniki vabijo na tiskovne konference, da se novinarji lahko družijo z ministri, s sekretarji ... To pa je mogoče le, če igrajo igro, v kateri mediji pripovedujejo laži in služijo kot aparat za dezinformiranje. V resnici gre za zelo strog nadzor nad razmišljanjem. Navsezadnje nujno nastane tudi problem individualnega novinarja. Ta je morda nekoč celo želel biti pošten novinar. Potem je poskusil. Kmalu je ugotovil, da je nad njim urednik, ki mu vsake toliko časa prijazno reče, da je v svojih prispevkih malo preveč emocionalen in zaletav, subjektiven, ujet v lastne zgodbe, da pretirava ... Biti bi moral bolj »objektiven«, ga pouči. Po domače mu urednik reče: »bodi malo bolj na liniji ali pa boš letel ven«. Na liniji biti seveda pomeni slediti partijski liniji. (Rutar 2003: 89-90)

V družbi obstajata dve različni skupini ljudi, ki sta tarča propagande in političnega prepričevanja. Prvo skupino včasih imenujejo politični razred. V to skupino sodi kakih dvajset odstotkov ljudi, ki so relativno dobro izobraženi, bolj ali manj artikulirani, igrajo pa določeno vlogo pri odločanju. Od njih se na primer pričakuje, da bodo sodelovali v družabnem življenju. Sem sodijo managerji, kulturni managerji, kot so učitelji, pisatelji ... Udeležujejo se volitev, saj se to od njih pričakuje. Prav tako se pričakuje, da bodo sodelovali pri oblikovanju gospodarskega, političnega in kulturnega življenja. Njihovo soglasje je zato ključno. To je torej prva skupina, ki je neverjetno globoko indoktriniral. Obstaja pa še ena skupina ljudi, ki je mnogo večja, številčnejša. Vanjo sodi kakih osemdeset odstotkov ljudi. Njihova naloga je zelo preprosta. Sledijo naj temu, kar dela prva skupina. Torej naj ubogajo, ne smejo misliti in ne smejo biti pozorni na nič. Seveda so to tudi ljudje, ki navadno plačajo račune. (Rutar 2003: 168-169)

Delovanje filtrov, prek katerih se oblikuje propaganda oziroma politično prepričevanje: V osnovi gre za institucionalno analizo velikih medijskih hiš; ta analiza je izoblikovala t. i. model propagande. Mislimo seveda predvsem na nacionalne medijske hiše, ki postavljajo osnovne koordinate, na ketere se potem drugi mediji priključijo. Elitni mediji so torej tisti, ki postavljajo osnovna pravila igre. Mednje sodijo The New York Times, The Washington Post, glavni televizijski kanali ... Oblikujejo osnove, okvire, znotraj katerih se drugi le še prilagajajo temu, kar je tako postavljeno; prilagajajo se tej strukturi. Kako mediji to naredijo? Na različne načine. Izbirajo teme, poudarjajo, zavračajo, filtrirajo informacije, cenzurirajo, postavljajo meje, ki določajo, kaj se sme reči in česa ni mogoče reči ... Vsi ti posegi imajo en sam namen, en sam cilj: biti v službi interesov tistih, ki so glavni, dominantni. To pa so elitne družbene skupine. Model propagande nas uči, da tako eni kot drugi plavajo znotraj istih okvirov, njihovo delovanje temelji na istih predpostavkah. Seveda pa sistem dobro deluje le, če ustvarja vtis odprtosti, liberalnosti, demokratičnosti. (Rutar 2003: 169)

5.3. Ameriški predsednik in politično komuniciranje

V Ameriki predsednikovanje pomeni nenehno politično komuniciranje v slogu nenehne predsedniške kampanje, saj je pridobivanje javne podpore potrebno ne samo ob predsedniških volitvah, ampak ves čas vladanja. Kajti javna podpora pomeni danes najvidnejši vir predsednikove moči. Predsednik ZDA je namreč nenehno na očeh javnosti in njegove besede poslušajo ves svet. In ker se tega zaveda, mora vsak dan posvečati posebno pozornost svojim komunikacijam. Lahko bi rekli, da je način vladanja ameriškega predsednika tesno prepleten ali celo odvisen od njegovega komuniciranja. Tako je upravljanje s komunikacijami dobilo posebno mesto v Beli hiši, kjer so razvili ogromno mašinerijo, ki skrbi za predsednikovo predstavljanje javnosti in komuniciranje z njo. Bolj kot kadarkoli prej se predsednik in njegovi sodelavci s svojimi sporočili obračajo neposredno na ljudi, ker želijo oblikovati teren za uresničevanje svojih politik. Namreč ključ do predsednikove moči je v sposobnosti oblikovanja javnega mnenja. Politično komuniciranje ameriškega predsednika pa odražajo tudi številne posebnosti oz. določene ameriške značilnosti, ki dajejo pečat njegovim komunikacijam in stilu vladanja.

Kot navajata Kos, Ferfila (2002: 367) Ameriški predsednik je v specifičnem položaju pri svojem komuniciranju že zaradi ekonomskega, pravnega kot političnega sistema, ki so značilni za ameriško ureditev:

Ekonomski sistem: Sistem političnih komunikacij v ZDA je zaradi prevlade zasebne lastnine, tudi v množičnih medijih, še posebej pod vplivom razvoja ekonomskega sistema. Medtem, ko je bila vlada na področju tiskanih medijev, zlasti na začetku 20. stoletja, precej aktivna, tudi z ustanavljanjem svojih časopisov, je na področju elektronskih medijev, radia in televizije, prevladovala zasebna lastnina.

Pravni sistem: Prvi amandma k Ustavi ZDA, ki zagotavlja svobodo govora in širi ustavno zaščito tudi na medije, odseva pogled glavnih snovalcev ameriške države, da morajo biti državljani s pomočjo svobodnih medijev primerno informirani o delu vlade. Prvi ustavni amandma in njegova razlaga sta bistvena sestavina vsake razprave o položaju medijev v ZDA in pravicah vlade v odnosu do njih.

Politični sistem: V Združenih državah Amerike kot predsedniški zvezni državi, kjer predsednik države opravlja tako funkcijo predsednika države kot predsednika vlade, je vloga predsednika večja kot v evropskih parlamentarnih demokracijah. Izvršna oblast v rokah enega samega človeka je utemeljena tudi v Ustavi. Njen drugi člen pravi, da je izvršna oblast dodeljena predsedniku. Za ameriški politični sistem je značilen tudi sistem vzajemnega nadzora treh vej oblasti – zakonodajne, izvršilne in sodne t.i. »checks and balances«, kot način omejevanja oblasti in preprečevanje možnosti njene zlorabe.

Po New Dealu so v ZDA definirali vlogo vlade na novo: sprejeli so idejo, da se mora vlada med drugim ukvarjati tudi s socialnimi, ekonomskimi, ekološkimi in obrambnimi zadevami in da mora zato vladati in voditi tako, da ne samo informira ljudi, ampak jih tudi prepričuje in s tem išče naklonjenost za svoje politike. (Kos, Ferfila 2002: 326)

V rokah izvršilne oblasti oziroma njene presoje še vedno ostajajo zelo pomembna vprašanja kot:

- kaj bo vlada objavila in česa ne,
- katere informacije bo prikrla in zadržala in katere ne,
- kako bo oblikovala svoje oddelke za odnose z javnostmi,
- koliko ljudi in kakšne strokovnjake bo v njih zaposlila,
- kako bo pri tem služila javnemu interesu.

(Kos, Ferfila 2002: 356)

Ameriška vlada pa ima večji vpliv tudi na področjih, za katera se bolj zanimajo mediji. Namreč večje kot je zanimanje s strani medijev, večji je potencial za velik medijski vpliv na oblikovalce politike tega področja. In največji vpliv medijev so ugotovili na zunanjepolitičnem področju. Predvsem zaradi narave zunanje politike, kjer je skoraj vse novica. Poleg tega je tudi za washingtonske novinarje eno najuglednejših del pokrivanje zunanjepolitičnega področja. Bolj ugledno je samo še eno področje, kjer so odnosi z novinarji še na dosti višji ravni: v Beli hiši.

Institut predsednika je zagotovo najbolj zanimiv za medije. Odnosi z javnostmi v Beli hiši ne pomenijo zgolj iskanja podpore med državljani – volivci, ampak tudi v Kongresu. Mediji tako postanejo sredstvo, s pomočjo katerega izvršilna oblast razlaga svojo politiko Kongresu in volivcem. (Kos, Ferfila 2002: 378-379)

Bela hiša ima tako možnost, ki je na nižjih ravneh izvršilne oblasti dosti manjša, da lahko določa agendo. Od vseh političnih odločevalcev ima predsednik največjo moč, da lahko določi, kaj je novica. Velikanski potencial Bele hiše, da nadzoruje tok informacij, je v vladi edinstven. Zato je za dogajanje v Beli hiši in za predsednikova stališča vedno lažje pridobiti pozornost medijev, kot je po drugi strani tudi velikanski interes Bele hiše, da vpliva na to, kako jo bodo mediji pokrivali. (Kos, Ferfila 2002: 379)

Bela hiša je razvila tri mehanizme, s katerimi želi vplivati na oblikovanje agende:

- Urad Bele hiše za komunikacije²³ (White House Office of Communications – WHOC),
- institut tiskovnega predstavnika (press secretary),
- novinarske konference. (Kos, Ferfila 2002: 410)

Osnovne naloge urada so:

- določanje javne agende,
- skrb, da bodo vsi deli predsednikove ekipe (osebje Bele hiše, člani kabineta in vsi v izvršni veji oblasti) upoštevali določeno agendo,
- promocija agende z različnimi komunikacijskimi orodji,
- načrtovanje dolgoročnih odnosov z javnostmi,
- oblikovanje in razširjanje usmeritve dneva (line-of-the-day) na ravni vlade (med vlado in njenimi institucijami),
- delo z novinarji, da bi čimveč vladnih sporočil prišlo do želenih javnosti,
- opravljanje klipinga,
- raziskovanje javnega mnenja. (Kos, Ferfila 2002: 410-411)

V Beli hiši so še drugi uradi, ki se ukvarjajo s podobnimi področji:

- Urad za medije (Office of Media Affairs) – za stike Bele hiše z mediji izven Washingtona
- Urad za javnosti (Office of Public Liaison) – za stike Bele hiše z interesnimi skupinami

²³ Urad Bele hiše za komunikacije je najpomembnejša institucija ameriške vlade, ki se ukvarja z upravljanjem vladnih komunikacij. Najpomembnejši cilj urada je vplivati v največji možni meri na to, katere novice o vladi, njenih predstavnikih in njenih politikah se bodo pojavile v medijih in širše v javnostih. (Kos, Ferfila 2002: 411)

- Urad za medvladne zadeve (Office of Intergovernmental Affairs) – za stike Bele hiše z vladami na ravni posameznih zveznih držav in lokalnih oblasti
 - Urad za zakonodajne zadeve (Office of Legislative Affairs) – za stike z zakonodajnim delom oblasti
 - Urad za posebne dogodke (Office of Presidential Advance) – za organizacijo dogodkov za predsednika in njegovo ženo, ko javno nastopata izven Washingtona.
- (Kos, Ferfila 2002: 414-415)

Obstajajo tri glavne skupine aktivnosti v sklopu predsednikovega javnega pojavljanja (Kos, Ferfila 2002: 399-400):

1. Javni nagovori (public addresses): v to kategorijo spadajo tako najpomembnejši govori predsednika, ko zvečine v Washingtonu prek radia in televizije naslovi najširšo ameriško javnost (govor ob inavguraciji), vsakoletni govor o položaju v državi - State of the Union Message, govori ob posebnih, zelo aktualnih priložnostih – npr. govor predsednika Busha po terorističnem napadu v New Yorku 11. 9. 2001, kot tudi manj pomembni nagovori in izjave, ko predsednik naslovi specifično javnost – bodisi v živo, bodisi prek elektronskih medijev
2. Javni nastopi (public appearances): ob natančno izbranih priložnostih in za izbrane javnosti, kjer ima enako ali celo večjo vrednost od povedanega tudi zunanji izgled predsednika. Ni nujno, da ob takšnih priložnostih predsednik tudi govori.
3. Politična potovanja (political travel): predsednik potuje, ker želi na izbrani lokaciji povedati kaj pomembnega. Potuje lahko bodisi doma, v ZDA, bodisi v tujini. Potovanja v tujini so še posebej priljubljena, ker kažejo aktivnosti predsednika na mednarodni sceni (srečanja s tujini državniki) in s tem bistveno prispevajo k ugledu predsednika.

5.4. Komunikacijski kanali predsednika ZDA

Predsednik mora imeti – odvisno od tega, katere ciljne javnosti želi doseči, različne komunikacijske kanale, ki jih lahko razdelimo v naslednje osnovne skupine (Kos, Ferfila 2002: 394-395):

Množični mediji – med temi komunikacijskimi kanali množični mediji predstavljajo enega najpomembnejših, saj je s pojavom televizije prepletenost med politiko in mediji dobila nove kakovosti: mediji niso več zgolj prenašalec vladnih sporočil, ampak tudi sooblikovalec politike. Če govorimo o samem predsedniku, izvajajo množični mediji v odnosu do njega predvsem naslednje naloge:

- predsedniku in njegovim sodelavcem omogočajo posredovanje svojih sporočil splošnim in specifičnim javnostim, kar velja tudi za politike znotraj in izven vlade, do določene mere so vladno govorilo;
- predsednika informirajo o dogodkih v ostalih segmentih oblasti, o dogodkih v državi kot tudi o dogodkih v drugih državah;
- vplivajo na predsednika, da postane ali ostane občutljiv na interese in skrbi svojih državljanov;
- budno spremljajo predsednika, njegove človeške kvalitete, vrednote in profesionalnost in če ne ustreza pričakovanjem, lahko povzročijo tudi njegov odhod s političnega prizorišča.

Predsednik, kljub svoji izvršilni moči potrebuje medije, saj ima sam vseeno nekatere omejitve svoje moči. Ustavne in institucionalne prednosti njegovega položaja so premalo, da bi lahko uresničil številne pomembne cilje in naloge. Za njihovo uresničitev mora prepričati vrsto institucij in ljudi: Kongres, politične stranke, različne interesne skupine, predstavnike gospodarskega podsistema, kot tudi člane lastne vlade. Če jih hoče prepričati, da mu sledijo, mora dokazati, da je sposoben in učinkovit voditelj, ki ga podpira tudi javno mnenje. In v tem pogledu so množični mediji najpomembnejši instrument za vplivanje na javno mnenje in tudi za oblikovanje in utrjevanje njegovega ugleda. (Kos, Ferfila 2002: 395)

Po Smollerju (v Kos, Ferfila 2002: 396) se mediji razlikujejo glede na stopnjo nadzora, ki jo ima v rokah predsednik, ko je v stiku z mediji in ko uporablja različna komunikacijska orodja. Predsednik ima največ nadzora nad govori, saj sam odloča, kaj in kje bo kaj rekel. Na drugem koncu modela je primer novic, kjer predsednik praktično nima nobenega nadzora. Novinar namreč sam odloča o tem, kaj bo objavil in česa ne. Predsednik ne more nadzirati medijev, vendar lahko do določene mere določa medijsko agendo. Če se predsednik odloči za novinarsko konferenco, pomeni, da se v neposrednem stiku z novinarji podaja v povsem drugačno retorično situacijo. Govor in novinarska konferenca predstavljata različni retorični situaciji. Govor pomeni linearni monolog. Sporočilo gre od govorca prek medijev do ciljnih javnosti. Primarni nadzor nad sporočilom ima govorec. Seveda z omejitvijo, da mediji ne posredujejo celotnega govora, ampak samo del. Novinarske konference pomenijo dialog. Govori so pripravljani, novinarske konference so mešanica načrtovanosti in spontanosti. Predsednik ima v govoru nadzor nad sporočilom; na novinarski konferenci je nadzor nad sporočilom razdeljen med predsednika in medije. (Kos, Ferfila 2002: 425)

V teh povezavah igra medijska tehnologija pomembno vlogo. Na eni strani so mediji v glavnem političnem odločevalskem centru ZDA - v Washingtonu, ki s svojim poročanjem vplivajo na mnenja ljudi širom po Ameriki in s tem ustvarjajo razpoloženje, ki morda ne odslikava realnega

stanja. Na drugi strani je predsednik, ki prav tako ima možnost, da s pomočjo teh enakih medijev ljudem razlaga svoja stališča in jim pove svojo zgodbo. Če si volivci širom po Ameriki delajo sodbe o predsedniku predvsem na osnovi tega, kar preberejo in slišijo ter vidijo o njem v medijih, velja enako tudi obratno: ker ima predsednik zaradi svojega položaja to moč, da je medijsko vedno zanimiv in lahko praktično kadarkoli pritegne pozornost novinarjev, so mediji tudi njegovo komunikacijsko orodje, preko katerega lahko vpliva na stališča državljanov. (Kos, Ferfila 2002: 398)

Prepričevanje je sploh eden osnovnih motivov, zakaj se predsednik podaja v medije. Lahko prepričuje tudi povsem na osebni ravni, v procesu političnih pogajanj, toda prepričevanje v medijih in s tem tudi javno prepričevanje, ima lahko dosti večje učinke. V tem smislu je javno prepričevanje eden osnovnih motivov strategije »going public«. Vrednotenje aktivnosti posameznega predsednika zato mora vsebovati tudi preverjanje njegove prepričevalne moči. Zato še posebej za ameriškega predsednika velja: moč predsednika je v njegovi moči prepričevanja. (Kos, Ferfila 2002: 424)

Predsednik ne more vladati brez uporabe moči prepričevanja javnosti. Ker pa lahko neposredno naslavlja vedno le omejeno javnost oziroma samo nekatere izmed številnih javnosti, se je prisiljen posluževati medijev. Mediji mu služijo kot najpomembnejši posrednik njegovih sporočil. Ko se predsednik odloči, da bo prepričeval javnosti, se zaveda, da lahko to počne samo s pomočjo posrednega prepričevanja. In to kljub temu, da nima nobenega instrumenta, s katerim bi medijem lahko zapovedoval, kako naj posredujejo tisto, kar izreče ali stori. Zaveda se tudi, da mediji ne odlikavajo dejanskega stanja, ampak oblikujejo svoje podobe in stališča. A kljub temu brez medijev ne more politično preživeti. Uspešnost njegovih politik, dolžina vladanja, njegova moč kot tudi zaupanje ljudi vanj in nasploh v politični sistem, ki ga predstavlja kot najpomembnejši predstavnik države, so namreč najbolj odvisni od imidža, ki ga o njem oblikujejo in sporočajo mediji. (Kos, Ferfila 2002: 424)

Politične stranke so imele kot posrednik med predsednikom in državljani nekoč bistveno večjo vlogo kot jo imajo danes. Ob potrditvi Ustave 1789 jih še ni bilo; pojavile so se šele v tridesetih letih 19. stoletja. Dolgo časa so bile edina institucija, okoli katere so se povezovali politični interesi in je bila sposobna povezati volivce. Stranke so bile dolgo časa edine, katere so predlagale predsedniške kandidate. Dualistični sistem demokratske in republikanske stranke je oblikoval ameriško strankarsko prizorišče že na samem začetku razvoja države in tako še danes razen teh dveh strank ni nobene druge, ki bi imela pomembnejši vpliv. S pojavom množičnih medijev je prišlo do zatona pomena strank. Volivci so večino informacij o političnem dogajanju in

kandidatih začeli dobivati prek medijev, strankarski aparat se je ohranil zgolj kot organizator volilnih kampanj, nima pa več odločilne vloge pri vplivanju na volivce kot tudi ne pri določanju političnih vsebin. (Kos, Ferfila 2002: 396)

Interesne skupine - Kljub temu, da je prišlo do ameriškega dualnega strankarskega sistema predvsem zato, ker so lahko državljani prepoznali svoj interes bodisi v demokratski, bodisi v republikanski stranki, je prišlo zlasti po II. svetovni vojni in z razvojem srednjega družbenega sloja do pojava zelo različnih interesnih skupin. V času vladavine Richard M. Nixona (1969-1974), je le-ta spoznal, da se ne more več zanašati na tradicionalna politična zavezištva, ampak da mora znati za uresničevanje različnih ciljev najti vedno nove podporne koalicije. Zato so v Beli hiši ustanovili poseben oddelek za stike z različnimi interesnimi skupinami – Office of Public Liaison. Dejansko je izvajanje aktivnosti vlade v odnosu do Kongresa in do javnosti mnogo lažje, če ideje in programe podprejo tudi interesne skupine. Mnoge od njih imajo danes mrežo po celi ZDA. Interesne skupine se oblikujejo ob različnih problemih in izzivih ameriške družbe – od povsem nepomembnih pa do nacionalno pomembnih (npr. zaščita potrošnikov, vprašanje glede splava, nasilje na televiziji, nasilje nad črnim prebivalstvom, proti oboroževanju...). Najpomembnejše delo Office of Public Liaison je, da redno vabi vodje različnih interesnih skupin v Belo hišo, kjer jih predsednik s svojo ekipo seznanja s svojimi nameni in politiko. (Kos, Ferfila 2002: 397)

Strategija »going public« pomeni v grobem neposredno komuniciranje predsednika z ameriško javnostjo. S tem, ko je postalo javno mnenje eden najpomembnejših instrumentov za legitimacijo ne samo predsednikovih odločitev, ampak tudi njegovega položaja, se je morala Bela hiša začeti bolj intenzivno ukvarjati z odnosi z javnostmi. Ker so komunikacije postale sestavni del vladanja, so jih institucionalizirali. (Kos, Ferfila 2002: 397)

Moderni ameriški predsedniki so zelo odvisni od podpore javnosti²⁴. Zato so razvili posebne mehanizme, s pomočjo katerih iščejo v javnostih podporo za uveljavitev svoje politike. Pri strategiji »going public« gre za posebno taktiko, kjer predsednik pridobiva podporo političnih odločevalcev posredno, da nagovarja javnost in javno mnenje, ki vplivata na politične odločevalce. (Kos, Ferfila 2002: 398)

S tem, ko postane javno mnenje za predsednika eno od orodij vpliva na odločevalce, je avtomatično podvržen pritisku, da se mora odzivati na teme, ki so v danem trenutku odmevne v

²⁴ Po mnenju politologa Samuela Kernella (v Kos, Ferfila 2002: 397) pogostost, s katero so posamezni predsedniki neposredno komunicirali z ameriško javnostjo, pokaže, da »novejši« kot je predsednik, torej v kasnejšem zgodovinskem obdobju, ko je predsedoval, več je komuniciral z javnostmi (Kos, Ferfila 2002: 397).

javnosti. Velikokrat je tako, da o tem ne določa on sam ali osebje Bele hiše, ampak so mu »vsiljene« od zunaj – s strani novinarjev in javnosti. Osnovni razlog, zakaj se mora predsednik odzivati na teme, ki jih določajo drugi in ki mu morda sploh niso všeč, je povezava med subjektivnimi občutki državljanov o njihovem življenju in vrednotenjem predsednikovega dela s strani javnosti. Predsednik mora v strategiji »going public« upoštevati vire nezadovoljstva državljanov in ukrepati. Način njegovega odzivanja na realne potrebe in subjektivno občutenje državljanov namreč v veliki meri vpliva na to, kakšnih ocen bo deležen v javnomnenjskih raziskavah. Pri čemer seveda ne gre za enostavno enosmerno povezavo med akcijo (državljanov) in reakcijo (predsednika oziroma Bele hiše). Nastane lahko problem, da postane vlada na osnovi pritiska volivcev vedno bolj taktično orientirana. Bolj ko je taktično orientirana, bolj kratkoročna je njena politika. Bolj ko je njena politika kratkoročna, manj je uspešna. Tako pride do paradoksa, da s tem, ko se vlada odziva na javnomnenjske raziskave, izgleda vedno manj kompetentna. Ker izgleda nekompetentno, se začne manjšati zaupanje vanjo. V takšnih razmerah dobijo odnosi Bele hiše z različnimi javnostmi izjemen pomen²⁵. (Kos, Ferfila 2002: 398)

Ko se predsednik odloči za strategijo nastopanja v javnosti, se zaveda, da vse, kar izreče, pride do javnosti v obliki posredovanega sporočila. Tudi tako neposredni nastopi kot so televizijski govori. Ne gre samo za izrečeno besedo; enako pomembno je tudi, na kakšen način in v kakšni obliki bodo javnosti dobile posredovan predsednikov govor. Večina ljudi sliši, vidi in bere uredniško izbrane poudarke govora, torej tiste dele, ki jih izberejo mediji. Zato je predsednikovo sporočilo zvečine posredovano. Mediji pomenijo sestavni del predsednikove strategije »going public«. Če širša javnost ne sliši, vidi ali prebere, kaj je predsednik rekel, potem je predsednik ne more prepričevati. Ko mediji izberejo določene poudarke, nekatere pa zanemarijo, potem je to, kar »dobi« širša javnost, odvisno od tega, kaj določijo mediji. (Kos, Ferfila 2002: 425)

»Going public« je strategija, ki se uveljavi ob šibkejših koalicijah, ko so posamezni politiki zelo dojemljivi za vpliv javnega mnenja in jim je več do javnega nastopanja kot do bojev s političnimi nasprotniki. (Kos, Ferfila 2002: 401)

5.5. Uradna retorika ameriškega predsednika

Razvoj predsedniške retorike v devetdesetih letih se je odrazil predvsem v vplivu splošne ustavne teorije. Pojavila sta se dva glavna predpisa za predsedniške govore (Tulis 1987: 46-47):

²⁵ Doris A. Graber (Kos, Ferfila 2002: 397), ena od bolj znanih raziskovalk predsedniških odnosov z javnostmi v ZDA, pravi, da so odnosi z javnostmi pomembni za predsednika predvsem iz treh vidikov:

1. vplivajo na predsednikovo politično preživetje,
2. bistveno vlivajo na predsednikovo sposobnost dobrega vladanja,
3. oblikujejo predsednikov zgodovinski pomen.

- Politična retorika – predlogi za nove zakone ali podrobni opisi za (letno) obračunsko poročilo narodu s predlogi za spremembo, ki so v glavnem naslovljeni na kongres.
- Nagovor celotnega naroda – kar se je oblikovalo v skladu z vse bolj priljubljenemu predsedništvu.

Oblike uradne retorike (Tulis 1987: 47-59):

- a) inauguralni nagovori²⁶ (inaugural address)
- b) razglasi (proclamations) – zadevajo splošne ali nacionalno zanimive teme. Večina razglasov v devetnajstem stoletju se ni nanašala na resne teme, temveč je bila bolj bodrilnega in pojasnjevalnega značaja, kot je Washingtonski razglas ob žetvenem prazniku hvaležnosti.
- c) sporočila kongresu – večina sporočil kongresu je bilo »posebnih sporočil«, pisna poročila, ki so se omejevala ne eno temo; ter letna sporočila, poznana kot govor o položaju v državi (State of the Union Address) in veto sporočila.

5.6. Ameriški predsednik in javnost

Možnost manipuliranja javnosti prek vladnega komuniciranja vsekakor obstaja, še posebej, ker je eden najpomembnejših ciljev komunikacij iskanje podpore ne samo med volivci, ampak tudi v ostalih dveh vejah oblasti. Zagotavljanje podpore in popularnosti ter pozitivnega imidža je ena najpomembnejših nalog svetovalcev v odnosih z javnostmi. Gre za aktivnosti, ki v precejšnji meri vplivajo na čustveno odzivanje državljanov – volivcev, oziroma vseh tistih, ki imajo vlogo v političnem odločanju. Zato ne preseneča pojav izraza, ki se ponekod uporablja za svetovalce za odnose z javnostmi – »spin doctor«, označuje pa aktivnosti v odnosih z javnostmi, pri katerih z uporabo najrazličnejših komunikacijskih orodij in načinov dosežejo najpomembnejši cilj: sprejemljivost oziroma popularnost posameznega politika ali politike. (Kos, Ferfila 2002: 430) Odnosi z javnostmi so se razvili v enega najpomembnejših instrumentov regulacije stopnje podpore javnega mnenja predsedniku in njegovim aktivnostim: če se predsednikova popularnost zmanjšuje in če narašča obseg medijskih kritik na njegov račun, Bela hiša intenzivira aktivnosti na področju odnosov z javnostmi. (Kos, Ferfila 2002: 399)

²⁶ Predsedniške inauguracije imajo dolgo tradicijo. Prva je bila pripravljena leta 1789 v začasni prestolnici New York, kjer je prisegel Washington. V Washingtonu je imel prvo zaprisego leta 1801 Thomas Jefferson, ki je začel tradicionalno parado od predsednikovega doma do kongresa. Besedilo prisege je zapisano v ustavi in njenih 35 besed je ostalo nespremenjenih do danes, razen končnega »naj mi pomaga bog«, ki ga je prvi predsednik George Washington dodal sam, a se je obdržal do danes.

Vseeno pa je predsednik odvisen od javnega mnenja in javne podpore, kar predsedniku preprečuje, da bi se preveč oddaljil od realnosti in začel voditi politiko, ki bi služila le zagotavljanju njegove popularnosti in ugleda. Predsednik je tako prisiljen ravnati strateško in si odgovoriti predvsem na dvoje vprašanj:

- Kaj želi javnost? Kaj je pripravljena tolerirati in česa ne?
- Kaj želi on sam? Koliko javne podpore je pripravljen žrtvovati za doseganje svojih političnih ciljev? (Kos, Ferfila 2002: 399)

6. ANALIZA VLADANJA GEORGE W. BUSHA

6.1. Ukradene volitve? »Popolna izenačenost« leta 2000

Predsedniške volitve 2000 so bile najtesnejše po letu 1960. Al Gore je prejel 48,3 odstotke v primerjavi z George W. Bushem, ki je prejel 48 odstotkov²⁷. Vendar je glasovanje elektorske akademije Bushu podelilo zmago s tesno razliko 271: 267, natesnejšo razliko od leta 1876 in prvič od leta 1888 so se glasovi ljudstva in elektorski glasovi razlikovali. Z razcepom senata 50:50 in predstavnškega doma z tesno republikansko večino, so bile volitve »popolna izenačenost«. Nekateri komentatorji so trdili, da je Bush »ukradel« volitve, čeprav ustava za predsedniško zmago eksplicitno zahteva večino elektorskih glasov in ne glasov ljudstva. Povrhu je posredovanje vrhovnega sodišča poskusilo preprečiti razvipito posredovanje s strani državnega sodišča na Floridi za določitev rezultata. Ko so ponovno prešteli glasove z medijsko sponzoriranimi skupinami v letu 2001, so predlagali, da je Gore pridobil vse ljudske glasove (čeprav ni prosil za ponovno štetje le-teh). Izbrane države, za katere je Gore tožil glede ponovnega štetja, so zares dale Bushu tesno večino. Ali naj bi 25 glasov na Floridi zares pripadlo Bushu ostaja močno sporno, čeprav Richard Posner, eden najbolj nepristranskih opazovalcev ameriške politike, prepričljivo trdi, da ostaja malo dvoma, ali je Bush res pravi zmagovalec predsedniških volitev 2000. (Singh 2003: 83)

Ko so se ameriški volivci v letu 2000 odločali med Al Gorom in George W. Bushem, je bilo njihovo glavno vprašanje: kateri kandidat je sposoben, da bi bil predsednik. Milijoni so sprejeli diametralno nasprotna zaključka. Za nekatere je bilo odločilno, da ima izkušnje v Washingtonu DC, da ima jasno in močno znanje o političnih detajlih, in so se odločili za Gora. Druge je prepričalo, da kandidat ni del »ustanove« Washington DC, da ni preveč v političnih detajlih, da je »navaden človek«, in do so se odločili za Busha. Da se lahko toliko Američanov razdeli glede

²⁷ Kandidat Zelene stranke Ralph Nader je pobral okoli 3 odstotke.

navedenih zadev, je pokazalo, da najvplivnejši urad na svetu ni tisti, ki ustvarja izjemne lastnosti kot poglavitne za večino volivcev. (Singh 2003: 124)

6.2. Pomen sprememb po 11. septembru za ameriško demokracijo

Po napadih na Svetovni trgovinski center in Pentagon je senat po presenetljivo hitrem postopku sprejel paket zakonov, ki naj bi omogočili uspešen boj proti terorizmu, tako, da podeljujejo vladnim agencijam neomejena pooblastila. V imenu vojne proti terorizmu so Bush in njegova ekipa omejili demokracijo, ko so napadli svobodo in zrušili državljanske pravice. In vse to za neomejen čas, saj je Bush poudaril, da je vojna proti terorizmu naloga, ki nima konca. Svobodo je dodatno omejil še Protiteroristični zakon 2001. Za hišne preiskave ter prisluškovanje telefonom, računalnikom, internetu in emailu zdaj ne potrebujejo več posebnih dovoljenj in odobritev. Ministrstvo za pravosodje lahko zahteva pravico do priprtja vsakega človeka, brez obtožbe, brez pravice do odvetnika, dokler predsednik ne bo izjavil, da je vojna zoper terorizem končana. Vendar gredo še dlje. Novi načrti predvidevajo možnost odvzema državljanskih pravic, če se tako odloči generalni javni tožilec. Te poteze so zares dramatične. (Rutar 2003: 410) Imigrante lahko v imenu nacionalne varnosti pridržijo za nedoločen ali izženejo brez sodnega naloga. Tuji obiskovalci, ki jih pravosodno ministrstvo oceni za grožnjo nacionalni varnosti, so opazovani ali pridržani za nedoločen čas. Tožilci so dobili vpogled v dosjeje vseh podjetij. Teroristom lahko zaplenijo imetje, za "teroristične zločine" pa izrečejo smrtno kazen. Uvedli so še številne druge protiteroristične ukrepe, kot so poostreitev kontrole na letališčih, oborožitev vseh varnostnikov in sestrelitev potniških letal, ki se bodo obnašala sumljivo. Ob tem pa smo bili priča tudi rasni diskriminaciji, predvsem nad muslimani, nad katerimi se je začelo nasilje že takoj po napadu.

Usodni dogodek 11. septembra je tako pripeljal do največjih sprememb na področju komunikaciji, ko je vlada Georgea W. Busha sprejela številne ukrepe za boj proti terorizmu, ki so pripeljali do strožjega nadzora nad informacijami s strani vlade. Lahko bi rekli, da je Bush popeljal Ameriko v vojno proti terorizmu, v kateri je prva žrtev resnica. Svoje omejevanje svobode v imenu zaščite pred terorizmom pa opravičuje z besedami, da si teroristi prizadevajo izkoristiti ravno ranljivost Amerike na področju svobode, ker je bila Amerika preveč odprta. Pri tem pa je uporabil že poznane argumente, da je treba v vojni žrtvovati zasebnost in omejiti demokracijo, ker ima v vojni varnost prednost pred demokracijo, saj so človekove pravice drugotnega pomena, ko je ogrožena nacionalna varnost. Ob povzdigovanju domoljubja je država svobode govora in javnosti političnega delovanja zdrsnila daleč nazaj v razmere »višjih državnih ciljev in vojaških tajnosti«, ki so posegle globoko v vse dele družbe. In priča smo vdoru vojaških in varnostnih služb na civilno področje ter ustanovitev številnih novih uradov, novega ministrstva

za domovinsko varnost, sprejemu novih zakonov ter strategij. Zelo redki so se zavedali ali se zavedajo, kaj se dogaja.

6.2.1. Ministrstvo za domovinsko varnost

Ustanovitev novega ministrstva je že mesec dni po terorističnih napadih 11. septembra 2001 predlagal demokratični senator Joseph Lieberman. Bushova administracija je bila takrat odločno proti, dokler ni Bush pol leta kasneje ustanovitev ministrstva oznanil kot svojo zamisel. Bush je napovedal ustanovitev ministrstva sredi številnih obtožb na račun pomanjkljivega dela FBI in CIA pri obrambi domovine ter vprašanjih, kaj je Bela hiša vedela o pripravah na napade 11. septembra. Bush je nato pobudo popolnoma iztrgal iz rok demokratov in na koncu dobil potrditev svojega predloga v predstavnem domu. Demokratična večina v senatu je s potrditvijo odlašala, ker ji niso bila vsa popolna predsedniška pooblastila pri najemanju, premeščanju, kaznovanju in odpuščanju uslužbencev novega ministrstva. Bush je demokratično opozicijo izkoristil na kongresnih volitvah in stranko prikazal kot bolj zaskrbljeno za sindikalne pravice kot pa za nacionalno varnost. Izid volitev je dal prav Bushu, saj so republikanci dobili večino tudi v senatu. Prav zaradi tega so demokrati na koncu raje glasovali za potrditev predloga zakona, saj so ugotovili, da se s predsednikom glede nacionalne varnosti ne spleča bosti.

George W. Bush je v pomembnem govoru na skupnem zasedanju obeh domov kongresa 20. septembra 2001 napovedal ustanovitev Ministrstva za domovinsko varnost, ki bo imel status ministrstva in bo odgovoren neposredno predsedniku. Zakon o ustanovitvi ministrstva za domovinsko varnost²⁸ je bil sprejet novembra 2002. Njegova naloga je koordinirati uresničevanje nacionalne strategije za varstvo pred terorističnimi grožnjami in napadi. To pomeni skrbeti za zaščito meja, pristanišč, infrastrukture, usklajevanje komunikacij med različnimi policijskimi agencijami po ZDA, nadzorovati in odobravati vsa dela glede izdaje vizumov in podobno. Ukrep, ki je nekoliko dražji, pa je vzpostavitev varnih komunikacij med ministrstvom in posameznimi zveznimi državami. (Internet 3)

Ministrstvo naj bi združevalo 170.000 vladnih uslužbencev iz 22 dosedanjih ministrstev in državnih agencij in je imelo v proračunu za prvo leto delovanja zagotovljenih okoli 40 milijard dolarjev. Največja reorganizacija zvezne administracije od časa ustanovitve obrambnega ministrstva leta 1947 naj bi trajala tudi do sedem let, preden bo dokončno oblikovano ministrstvo, ki bo združevalo celotne ali dele zveznih agencij, kot so obalna straža, tajna služba,

²⁸ Za vodjo Ministrstva za domovinsko varnost so imenovali nekdanjega marince in guvernerja Pensilvanije Toma Ridgea. Ministrstvo za domovinsko varnost je dobilo zemlja pooblastila, ki se lahko sčasoma širijo.

carina ali Služba za priseljevanje in naturalizacijo (INS). Obveščevalna agencija CIA in Zvezni preiskovalni urad (FBI) ne sodita v okvir novega ministrstva.

Ministrstvo za domovinsko varnost se je v boju proti mednarodnemu terorizmu poslužilo tudi precej nenavadnih metode. Na pomoč so poklicali skupino filozofov, piscev kriminalk, futurističnih ter vohunskih romanov, psihologov, glasbenikov in računalniških mojstrov, ki jih imenujejo kreativni misleci. »Kreativci« se morajo postaviti v vlogo potencialnega terorista in predvideti teroristični napad na ZDA. Sestanki predstavnikov varnostnih sil in kreativnih mislecev potekajo na skrivni lokaciji v Washingtonu s ciljem predvidevanja nekonvencionalnih oblik terorističnih napadov. Policist s svojim klasičnim razmišljanjem ni sposoben predvideti napada na neobičajne lokacije z neobičajnimi sredstvi, zato menda tudi niso bili sposobni preprečiti napadov 11.septembra. Filmski scenaristi, pisci kriminalk in kibernetiki naj bi imeli večje sposobnosti predvidevanja in več domišljije, zato jih ameriške obveščevalne službe koristijo za alternativne pristope pri reševanju varnostnih problemov. (Internet 9)

6.2.2. Nacionalna strategija za domovinsko varnost

Kot je zapisano v nacionalni strategiji za domovinsko varnost, je naloga Ministrstva za domovinsko varnost vpeljati svetovalni oz. obveščevalni informacijski sistem, ki bo razširjal informacije v zvezi s tveganjem pred novimi terorističnimi napadi. Svetovalni sistem oblikuje skupni slovar, kontekst in strukturo nacionalne diskusije glede narave groženj proti domovini ter oblikuje primerne ukrepe. V Nacionalni strategiji za domovinsko varnost določa tudi ravnanje z informacijami in pravi, da je Kongres je določil tudi številne kategorije informacij, ki ne smejo biti javno razkrite, če se oceni, da je tveganje njihove objave večje, kot je njihova korist objave. (Internet 1)

6.2.3. Urad za domovinsko varnost v beli hiši

Ministrstvo za domovinsko varnost je dobilo svoj urad za domovinsko varnost tudi znotraj Bele hiše - White House Office of Homeland Security, kjer bo imel glavno nalogo svetovanja predsedniku in koordiniranja medagencijskega procesa. Še naprej bo delal z Uradom za menedžment in proračun, da bo razvijal in branil predloge predsednika za nadaljnje zagotavljanje domovinske varnosti. Zagotavljal bo, da bodo tudi proračuni drugih ministrstev omogočali izvajanje predsednikovih dolžnosti za domovinsko varnost.

(Internet 3)

6.2.4. Urad za globalno komunikacijo v beli hiši

Bush je s podpisom predsedniškega ukaza ustanovil tudi urad za globalno komunikacijo. Njegova temeljna naloga je, da kot ameriško »ministrstvo resnice« po svetu razširja ameriške zamisli, ideje

in vrednote. S predsednikovim podpisom so urad, ki z agitacijo in propagando posreduje protiameriške informacije v tistih delih sveta, kjer je protiamerikanizem najbolj zasidran, še formalno potrdili. Isti dan, ko je Bush ukazal formalizirati delovanje svojega ministrstva resnice, je njegova administracija poslala v javnost tudi 30 strani dolg dokument, nekakšen dosje o režimu Sadama Huseina z naslovom Aparat laži: Sadamove dezinformacije in propaganda od 1990 do 2003. S tem dosjajem naj bi Bela hiša razkrinkala »dobro razviti disciplinirani in strokovno organizirani program, ki je bil izdelan za pridobivanje ljudi na stran iraškega režima z neverjetno prevaro.« (Internet 1)

6.2.5. Patriot

Bush je protiteroristični zakon o zagotavljanju potrebnih ukrepov za preprečevanje terorističnih dejanj (Patriot), ki daje policiji in obveščevalnim službam široka pooblastila v boju proti terorizmu, podpisal konec leta 2001. Zakon je zveznemu preiskovalnemu uradu (FBI) dal nove pristojnosti pri prisluškovanju in elektronskem nadzoru, predvideva pa tudi strožje kazni za podporo oziroma financiranje teroristov kot tudi za napade same. Zakon, ki pojasnjuje tudi pojem terorističnega napada, sicer manj posega v individualne svoboščine, kot je sprva predlagala administracija, je pa kljub temu tarča civilnih gibanj, ki trdijo, da krši državljanjske svoboščine. Da bi te očitke nekoliko omilili, je bil zakon sprejet za dobo štirih let, kar pomeni, da naj bi kongres preveril njegovo učinkovitost in se odločil o njegovem podaljšanju konec leta 2005. Ta izjemni ukrep je za 4 leta omejil nekatere državljanjske svoboščine, kar naj bi ameriški vladi omogočalo učinkovito spoprijemanje s terorizmom. Patriot je obenem pooblastil uslužbence FBI za prestrezanje vseh komunikacij tudi brez poprejšnje odobritve sodišča.

6.2.6. Urad za strateški vpliv v Pentagonu

Tudi v Pentagonu so ustanovili Urad za strateški vpliv in s pomočjo skupine za zbiranje mednarodnih vojaških informacij se urad povezuje z Mednarodnim informacijskim programom pri zunanjem ministrstvu, ki med drugim skrbi za radio Glas Amerike. Njihova skupna naloga je vplivati na javno mnenje in vlade zahodnih držav.

6.2.7. Analitični center za teroristična eksplozivna telesa

Ameriški predsednik George Bush je v svojem mandatu v imenu boja proti terorizmu odobril tudi delovanje nove posebne protiteroristične enote, ki se ukvarja z raziskovanjem terorističnih bomb. Skupina imenovana »Tedac«, oziroma Analitični center za teroristična eksplozivna telesa, deluje v vadbemem centru FBI v Quanticu v Virginiji, v njej pa delujejo strokovnjaki iz različnih agencij, kot so centralna obveščevalna agencija (CIA), zvezni preiskovalni urad (FBI), urad za alkohol, tobak in strelno orožje (ATF) in obrambna obveščevalna agencija (DIA). Preiskovalci

Tedac so ugotovili, da je večina improviziranih bomb, ki se uporabljajo v terorističnih napadih na ameriške in druge cilje po svetu, izdelana po načrtih, ki so jih odkrili v nekdanjih vadbenih centrih teroristične organizacije Al Kaida v Afganistanu. (Internet 9)

6.2.8. Vpliv na medije po 11. Septembru

Kot piše Meyssan v svoji knjigi *Velika laž* (Meyssan, 2003) je Bush po dogodkih 11. septembra s pomočjo svojih sodelavcev pozval glavne medije, da »naj pokažejo občutek za odgovornost« in naj se, čeprav naj bi svoboda izražanja veljala še naprej, »po svoji uredniški presoji« odrečejo poročanju o vsem, kar naj bi ogrožalo nacionalno varnost. Novinarji oziroma uredniki, ki pa so si drznili kritizirati Busha, so bili takoj odstavljani.

6.3. Analiza retoričnega predsednikovanja G. W. Busha

Če je ameriškim vladnim odnosom z javnostmi v zgodovini velik pečat dajal osebni komunikacijski stil predsednika, bi Bushevo držo lahko ocenili kot izrazito konservativno.

Bush je ob začetku svojega predsednikovanja storil številne komunikacijske napake²⁹, povezane z njegovo nepremišljenostjo, nevednostjo in konzervativnostjo. Kako usodne posledice na Bushevo vladanje bi lahko te komunikacijske napake imele, če ne bi bilo dogodkov 11. septembra, ki so predsedniku Bushu takoj po napadu prinesli vse večjo priljubljenost. Bush in njegova administracija so namreč izkoristili napade na Svetovni trgovski center in uničili

²⁹ Nekaj primerov Bushevih komunikacijskih lapsusov iz knjige Still More George W. Bushisms:

"More and more of our imports come from overseas"

"I'm the master of low expectations."—Aboard Air Force One, June 4, 2003

"I'm also not very analytical. You know I don't spend a lot of time thinking about myself, about why I do things."—Aboard Air Force One, June 4, 2003

"I recently met with the finance minister of the Palestinian Authority, was very impressed by his grasp of finances."—Washington, D.C., May 29, 2003

"First, let me make it very clear, poor people aren't necessarily killers. Just because you happen to be not rich doesn't mean you're willing to kill."—Washington, D.C., May 19, 2003

"I think war is a dangerous place."—Washington, D.C., May 7, 2003

"I think the American people—I hope the American—I don't think, let me—I hope the American people trust me."—Washington, D.C., Dec. 18, 2002

Nekaj primerov Bušizmov iz spletnega portala Mladina on-line (www.mladina.si):

- George Bush je med drugim znan po tem, da precej rad daje svojim sodelavcem kot tudi drugim politikom različne nadimke. Time magazinu je uspelo izvrtati, da Bush, če hoče govoriti z ruskim predsednikom Putinom, svoji tajnici zaukaže: 'Get me Pootie-Poot on the phone.' Bush uporablja nadimek tudi za svojega političnega svetovalca Karla Rovea - Boy Genius. Busha so navadili, da uporablja nadimke, ker hoče izgledati prijazna osebnost. (Cerar 2002)

- Ameriški predsednik George Bush je nevede skoraj sprožil nov diplomatski spor. Bushu je v govoru, ko je apeliral na pakistanskega predsednika Musharrafa naj bolj pritisne po teroristih in se s tem poskuša izogniti vojni z Indijo, dejal 'Poskušamo prepričati Indijce in Pakije, da brez vojaškega spopada rešijo svoje probleme. Zelo pomembno je, da pakistanski predsednik svetu jasno pove, da namerava zlomiti teror.' Slabšalnica Paki je angleška rasistična opazka, ki bolj ali manj označuje vse priseljence, ki prihajajo iz indijske podceline. Bush je izraz najbrž slišal v kakšnem filmu, Pakistanci pa so bili ob tem zelo užaljeni. Bela hiša je pohitela z opravičevanjem, kako ameriški predsednik, s tem ko jih je označil za Pakije, ni mislil nič slabega. (Cerar 2002)

- Ob podpisovanju 417 milijard dolarjev vrednega obrambnega proračuna za leto 2005 je zbirki t.i. bušizmov dodal še enega. Povedal je, da njegova administracija ne bo nikoli prenehala iskati novih načinov, 'kako škodovati svoji državi in ljudem'. 'Naši sovražniki so inovativni in iznajdljivi, vendar smo taki tudi mi. Nikoli ne nehajo misliti o novih načinih, kako bi škodovali naši državi in našim ljudem, kar delamo tudi mi,' je dejal predsednik.

- 25. maja je izrekel: 'V čast mi je, da sem se rokoval s pogumnim iraškim državljanom, ki mu je Sadam Husein odsekal roko.' (Štefančič 2004)

- Ameriški predsednik George Bush je svetovne proteste proti vojni z Irakom opisal z besedami, da je demokracija 'lepa stvar, vendar ameriške zunanje politike ne bodo narekovali protestniki'. Minulo soboto se je po več kot 600 svetovnih mestih zbralo skupaj več kot 6 milijonov ljudi, ki so protestirali proti ameriškim načrtom za napad na Irak. Bush je s torkovo izjavo priznal, da jih je opazil, za razliko od preteklih, ki potekajo že več mesecev. 'Opravili bomo s Sadamom Huseinom. Vojna je moja zadnja izbira, vendar, če ne bomo storili nič, so tveganja večja. Ameriškemu ljudstvu sem dolžan, da zaščitim to državo in to bom tudi storil,' je bil neomajen Bush. Bush je tudi zamahnil z roko ob dejstvu, da so bili sobotni protesti najštevilčnejši doslej. 'Če bi gledal na obseg protestov, je to tako, kot da bi se odločal na podlagi mnenjske skupine. Vloga voditelja je, da se odloča o politiki na osnovi varnosti in v tem primeru je to varnost ljudstva. Demokracija je lepa stvar in ljudje imajo pravico, da izrazijo svoje mnenje. Nekateri po svetu Sadama Huseina ne vidijo, kot grožnjo miru, vendar se jaz s tem ne strinjam,' je dejal Bush. Tisti evropski voditelji, ki Busha podpirajo, pa so zaradi tega deležni posebne pozornosti ameriškega predsednika. Bush je tako pohvalil španskega premierja Jose Mario Aznarja in britanskega premierja Tonyja Blaira in dejal, da sta to voditelja z vizijo, ki vesta, kaj je treba storiti, zato je ponosen, da je njun prijatelj.

- Razliko med seboj in demokratskim nasprotnikom je izpostavil s priznanjem, da se morda Američani z njim vedno ne strinjajo, vendar vsaj vedo pri čem so. 'Imam nekaj napak. Ljudje morajo včasih popravljati mojo Angleščino in vedel sem, da sem v težavah, ko jo je začel popravljati Arnold Schwarzenegger.'

demokracijo v Združenih državah Amerike. 11. septembra zvečer je predsednik George Bush po televiziji nagovoril sodrževljane resnobno in s skrivnostnimi podtoni. V takšnem vzdušju, ko je verska retorika služila političnim in vojaškim interesom, je predsednik Bush prevzel vlogo duhovnega vodje Amerike in vsega sveta in razglasil splošno molitev in obred, ki ga Američani še niso doživeli. Niti psihološki šok niti spoštovanje do mrtvih ne moreta pojasniti tolikšne verske gorečnosti.

Bush in njegova administracija so tako uspešno izrabili napade 11. septembra za izgovor, da so lahko začeli cefrati ustavo in ukinjati državljske svoboščine ter prekrili zadnje neuspehe ameriškega gospodarstva. Nova vladna zakonodaja omogoča ameriški vladi, da laže kot kadarkoli doslej vohuni, aretira, pridrži, zaslišuje, muči in »izgine« osumljene teroriste. Ker ima lahko za domnevnega terorista kogarkoli, so v nevarnosti vsi.

To pa jim uspeva samo zato, ker je Američane od 11. septembra naprej postalo bolj strah v svoji domovini kot kdar koli prej. Že George Orwell je s knjigo 1984 zadel v črno, ko je napisal, kako je Vodja potreboval nenehno vojno, če je hotel, da mu državljski prepustijo neomejeno moč, jih je moral držati v nenehnem strahu pred sovražnikom. Ljudje so hoteli živeti, zato so se odpovedali svobodi in svoboščinam. Seveda je bilo to izvedljivo le, če so bili dejansko prepričani, da je sovražnik povsod, kjer koli in da lahko zdaj zdaj umrejo. (glej Moore 2003: 270) Poleg tega velja pravilo, da kdor ne drži z Bushem, je proti njemu ali je celo s sovražnikom.

Bush se v svojih predvolilnih nastopih in prvih mesecih predsednikovanja zunanje politike skorajda ni dotikal. Mnogi pa so se zabavali nad njegovim nepoznavanjem in besednimi lapsusi. Z 11. septembrom pa se je situacija popolnoma spremenila. Bush je zgrabil priložnost za moralno prenovu ameriške družbe in ureditev ameriške samozadostnosti in hegemonije v svetu. Mnogi trdijo, da je šele 11. september Busha naredil za predsednika. Znana resnica govori v prid tem dejstvom, da državo je mnogo bolje voditi vojni kot v miru, saj to za voditelja pomeni, da bo imel veliko podpore in malo opozicije. Napoved totalne vojne terorizmu, odločnost, s katero se je Bela hiša lotila preganjanja domnevnih teroristov, hitra akcija v Afganistanu, ukrepi za povečanje varnosti v Ameriki, ki so bili s stališča človekovih pravic velik korak nazaj, je Bush s svojo administracijo predstavil kot nujne. Javnost in kongres pa sta zaradi šoka od 11. septembra ukrepe sprejele. Amerika je Bushu podelila vse pravice za prihodnja dejanja. Tega niso zasenčili niti vse slabše gospodarske razmere s korporativni škandali z razpadom Enrona in drugih ameriških družb, ki bi v normalnih razmerah močno omajali predsednikovo pozicijo.

Brez Bin Ladna bi Busheva ekipa še vedno krčevito iskala ustrezne odgovore na neprijetna vprašanja, kot so, kako je bila sploh izvoljena na sedanji položaj; propad Enrona; njeno očitno

zavzemanje za že tako bogate sloje državljanov; nesramno zapostavljanje največjih svetovnih revežev; pišmeuhovski odnos do okolja in vrsto enostransko razdrtih pogodb. Potem pa so z Bin Ladno »pomočjo« vsa ta vprašanja priročno pometli pod preprogo.

Ko Bushu po afganistanski vojni ni uspelo ujeti glavnega osumljenca za 11. september in največjega sovražnika Osama bin Ladna, je moral Bush nekaj ukreniti za ohranitev svoje priljubljenosti. In kot naslednja najboljša tarča se je pokazal Irak s svojim voditeljem Sadamom Huseinom. Nato je Bushu in njegovi ekipi z ukano in spretno retoriko uspelo preusmeriti ameriški gnev do Bin Ladna na Sadama Huseina. Nekatere javnomnenjske raziskave so to potrdile, saj vsak drugi Američan verjame, da je Sadam odgovoren za napad na WTC.

Bush nikoli v svojih govorih ni povedal, zakaj želi iti v vojno. Nikoli ni bila razlog za to »os zla«, temveč nafta, denar in človeška življenja. Kdaj se je Bush odločil za napad na Irak, ve samo on. A svojo odločitev je objavil že avgusta leta 2000 v Philadelphii, poldrugo leto pred napadi na WTC in Pentagon. Predsednik je tako začel z dramatično napovedjo usodnih odločitev: »Letos smo se tukaj zbrali globoko zavedajoč se odločilnih dni, ki so pred nami.«

Svojo tezo, da samo odstranitev režima Sadama Huseina lahko svet in ZDA reši gotovega uničenja: »Republikanci ugotavljamo, da mir in stabilnost v Perzijskem zalivu nista mogoča brez odstranitve Sadama Huseina«, je podkrepil z obveščevalnimi podatki o njegovih zvezah z Al Kaido. Vojno z Irakom je tako Bush vključil v vojno proti terorizmu in jo povezal z napadi 11. septembra: »Ko bomo dobili to vojno, se bomo spomnili, kje se je začela – tukaj v naši državi.« To pa je spretna, a lažna politična izmišljotina.

Bush in njegova ekipa so postopoma s propagandnimi prijemi povzdignili Irak v največji svetovni problem. V državo, ki baje najbolj ogroža mir in življenje milijonov po svetu. Pred napadom na Irak so predsednik in njegova ekipa izrabili vsako strašljivo podobo, ki so si jo lahko zamislili, in Američane izpostavili izdatni dozi pretiravanja o Sadamu Huseinu. Najpogosteje je bil uporabljen argument, da ima Irak skrite zaloge orožja za množično uničevanje, ki ga lahko uporabi. Takšna taktika je izrabila strah ljudstva za doseganje svojih ciljev. Poleg tega je Bush v svojih govorih nenehno poudarjal svojo zelo neposredno vlogo z bogom v slogu: »Bog je izbral Ameriko, da odreši svet.«

In tudi ko jim ni uspelo dokazati, da je orožje za množično uničevanje sploh obstajalo, je ameriška administracija vztrajno nadaljevala s prepričevanji, da je bil napad na Irak nujen za zaščito Američanov.

Dolgotrajno pretiravanje in argumenti, ki so jih v Beli hiši navajali, zakaj je treba vojaško obračunati z Irakom, so se izkazali za neresnične ali zavajajoče. Argumenti o orožju za množično uničevanje, o katerem inšpektorji OZN v dobrih treh letih niso našli nobene sledi, marsikateri

ameriški dokazi, pa so se izkazali za lažne in ponarejene. Prav tako razumnega sveta ameriška administracija ni prepričala o obstoju povezave med režimom Sadama Huseina in Al Kaido. Vsi prvotni ameriški razlogi, zakaj je treba napasti Irak, so neslavno propadli zaradi pomanjkanja zanesljivih dokazov. Odstranitev Huseina je izpadla kot nekakšna obsesija Busheve administracije, kjer racionalni argumenti niso imeli nikakršne vrednosti. Edini racionalni argument, ki pa so ga v Beli hiši najodločneje zavračali, je bil zagotovo nafta in želja po ameriškem nadzoru drugih največjih svetovnih zalog črnega zlata.

6.4. Elementi promocije v Bushevi retoriki

Cilj dobre promocije, ki je lahko inovativna, zabavna, ponavljajoča se ali šokantna, je vedno izzvati čustva, ki bodo po možnosti sprožila dejanja. Dobra promocija ne želi spodbuditi logičnega in poglobljenega razmišljanja, temveč želi ustvariti predstave, občutke in želje. Dobri oglasi so zato zasnovani na človeških željah, samopodobah in fantazijah. Zato so se Združene države Amerike z Bushem na čelu v vojno proti Iraku podale samo zato, da bi lahko predstave in domišljijo državljanov še naprej napajali s poceni idejami, saj Bush oziroma njegova ekipa za odnose z javnostjo odlično razume, kako deluje promocija in oglaševanje. Zato so tako izvrstno uspeli prodajati svojo zamisel, da je treba Irak napasti in odstaviti Huseina – vendar nikakor ne zaradi nafte.

6.4.1. Kratek razumljiv koncept

V promociji je bistvenega pomena preprost, kratek in hitro razumljiv koncept. Bush se je za razliko od drugih politikov, ki veliko govorijo in malo povedo, uveljavil z jedrnatimi in razumljivimi mislimi: »Sadam je zlo in mora zapustiti svoj položaj.« To je za večino lahko razumljiv osnovni koncept. Zato je njegovo komuniciranje za doseganje njegovih ciljev v tem delu uspešno.

6.4.2. Neprestano ponavljanje

Ponavljanje je v oglaševanju učinkovito orožje. Bushevo kratko sporočilo »Sadam je zlo in mora zapustiti svoj položaj« se ponovi v vsakem njegovem govoru. Vsi njegovi govori imajo isto, dosledno sporočilo, ki zelo malo variira, ne glede na to, kako se spremenijo razmere ali če so njegovi argumenti ovrženi. Kot da bi vedno znova gledali isti oglas, zato ni čudno, da prebivalci vedno znova prepoznajo njegovo preprosto sporočilo in si ga zapomnijo ter mu sčasoma zaradi ponavljanja začnejo verjeti. Zato Bush tudi ta del komunikacije izpolnjuje učinkovito.

6.4.3. Poziv k dejanjem

Dobrim oglasom ne sme nikoli manjkati jasen poziv k dejanju – oziroma more ciljni skupini podati jasno navodilo, kaj morajo storiti. Bush to izvaja, da nenehno poziva ljudstvo naj sodelujejo z njim: »Znebite se Sadama in svet bo varnejši!« Odličen je tudi v doseganju tega, da člani njegovega moštva razširjajo enotno sporočilo. S tem ko ga ponavljajo vsi člani vlade, državni sekretar Powell, britanski premier Blair ter z nekaj navedbami prijateljskih Kuvajtčanov, ki sovražijo Irak, ponavljajoče se sporočilo sčasoma pridobi na legitimnosti. Njegovo pravilo, »kdor ni z nami je proti nam« velja tudi v Beli hiši, kar zagotavlja, da vsi člani uprave predvajajo natančno isti oglas.

6.4.4. Poenostavljanje sporočila

»Sadam je zlo. Moramo se ga znebiti in s tem Združenim državam Amerike ter svetu zagotoviti varnost.« Preprosto sporočilo, ki izraža preprost koncept. Dobra oglaševalska sporočila so preprosta. Predsednik Bush, ki s skupaj s svojim moštvom ponavlja, da je Sadam zlo in nevaren, ne spodbuja razprav o številnih drugih temah. In medtem ko lahko razumsko večno razpravljamo o niansah, stopnjah in relativnosti zla, je Bushevo preprosto sporočilo v osnovi točno: Sadam je res zlo in res je nevaren. Vprašanje pa je le – komu.

6.4.5. Poznavanje svoje ciljne javnosti

Za uspešno promoviranje mora promotor najprej dobro poznati svojo ciljno javnost. Kar zadeva Irak Bush zagotovo pozna svojo publiko oziroma vsaj tisto v ZDA – ta pa je ravno tista ključna, ki bo odločala o njegovi ponovni izvolitvi.

Nedavna javnomnenjska raziskava je pokazala, da je za Američane vera pomembnejša kot za katerikoli drug razviti narod, saj 59 odstotkov Američanov izjavilo, da je vera za njih zelo pomembna. V Veliki Britaniji jih je tako izjavilo 33 odstotkov, 27 v Italiji, 21 v Nemčiji in 11 v Franciji. Preprosto sporočilo »dobro proti zlu« ustreza verski publiki, saj se nagiba k temu, da stvari vidi v črno-beli perspektivi, z jasno predstavo o tem, kaj je prav in kaj narobe. Prebivalci ZDA se štejejo za »dobre fante«. Vendar pa se zaradi nekoliko puritanske pridigarske gorečnosti, ki jo premorejo, čutijo dolžni tudi ukrepati v skladu s to dobroto in včasih celo biti pravične bitke za druge. Dober primer za to sta obe svetovni vojni, prav tako pa so bile ZDA med redkimi državami, ki kjer so se prebivalci zaradi prepričanja, da je treba temnopolte sužnje osvoboditi, pobijali med sabo v državljanski vojni. Verjamejo v prosti trg, v osebne svoboščine in tudi v to, da je njihova pot prava – morda ni edina, je pa najboljša.

Predsednik Bush dobro pozna svoje občinstvo, ko načenja vprašanja Srednjega vzhoda. Mnogi prebivalci so namreč izjemno nevedni, kar zadeva svet zunaj njegovih meja.

V neki raziskavi je na vprašanje, koliko Irčanov je bilo 11. septembra med teroristi, polovica anketiranih odgovorila, da eden ali več. Tretjina do polovica prebivalcev verjame, da je med temi atentati in Huseinom neposredna povezava. Tisto malo kar vedo o Srednjem vzhodu – da je tam zmešnjava in da so vlade večinoma slabe, ter občasne novice o Arabcih, ki sprožajo nemire, zažigajo zastave ZDA ali kaj poženejo v zrak, pa gredo v prid preprostemu konceptu »dobro proti zlu«. O geografiji sicer ne vedo veliko, zato pa vedo, da so morali Evropi pomagati že v dveh svetovnih vojnah. Po zadnji so svojim sovražnikom Japoncem in Nemcem pomagali postati drugi dve največji sili na svetu. Ne moremo zanikati tudi, da je šel korejski konflikt zadnje čase dosti bolj v prid Južni Koreji kot Severni, zato Američani čutijo, da so bili večino časa na »pravi« oz. »dobri« strani. Manj preproste teme, kakršna je bila na primer vietnamska vojna, pa sprožajo silovite in globoke družbene posledice in nezadovoljstvo. In medtem ko so Američani morda nevedni, pa svet le še krepi njihovo vero v lasten prav, in to ne le na političnem in gospodarskem področju (odprta tržišča in kapitalizem), temveč tudi z dejstvom, da velika večina sveta prostovoljno sledi njihovemu zgledu – z vrednotami, materializmom in celo neokusnimi filmi ter bedastimi oddajami. Zato Američani verjamejo, da lahko z Irakom naredijo isto, kar so storili z Nemčijo, Japonsko, Korejo in celo Jugoslavijo.

Po 11. septembru si Američani želijo nekoga, ki bi jim preprosto povedal kaj naj naredijo. In ta vloga je kot nalašč pisana na kožo Bushu. Uspeva mu, čeprav ni ne nadarjen govornik ne diplomat, ker govori preprosto in naravnost. Poleg tega tudi ni nikoli zanikal, da dela za kapital. Zato mu tudi nasprotniki, ki jih je vse več, to tudi težko očitajo.

6.5. Analiza Bushevih govorov o položaju v državi (State of the union adress)

Nekdaj ohlapni politični nagovor se je v ameriškem slogu skozi leta spremenil v osrednji politični ritual, s pomembnim sporočilom Ameriki in čedalje bolj tudi svetu. Zato ima vsako leto ob istem času ameriški predsednik priložnost, da nagovori občinstvo z zmesjo ceremonialnosti, avtoritativnosti in ljudskosti, kakršno Američani pričakujejo od njega. Govor je tako tradicionalni ritual ameriške politike. Vsemu svetu predstavi glavne poudarke politike ZDA, pri Američanih pa vzdržuje vero v institucijo predsednika. Je ključni instrument predsednika kot voditelja države.

BUSHEV GOVOR – JANUAR 2002

Bush je v svojem prvem govoru o položaju v državi govoril o svojih treh velikih ciljih: zmagi v vojni, zaščiti Amerike in oživljanju gospodarstva. Naš narod je v vojni, naša ekonomija je v recesiji in civilizirani svet se sooča z doslej neznanimi grožnjami. Toda položaj v državi še nikdar ni bil bolj trden, je dejal in požel enega od približno 70 aplavzov. Večino govora, ki je trajal tri

četrt ure, je Bush namenil vojni proti terorizmu, pri čemer pa ni niti enkrat z imenom omenil Osame bin Ladna. Dejal je, da države, kot so Irak, Iran in Severna Koreja, skupaj s svojimi terorističnimi zavezniki tvorijo os zla, ki je grožnja svetovnemu miru.

Bushevi svetovalci so po poročanju agencij kasneje dejali, da je države navedel le kot primer in da to ne pomeni, da bodo naslednje tarče. Bush je v govoru napovedal povečanje stroškov za vojsko in domačo varnost ter gradnjo protiraketnega ščita. Z valom patriotizma in nacionalizma, ki je preplaval Ameriko, je prekril vse druge težave.

V svojem govoru je Bush napovedal tudi strategijo ofenzivnih vojaških operacij proti vsem sovražnikom ZDA in vpeljal udaren izraz »os zla«. Izpeljanka iz fašističnih sil osi, ki se je Bushevim komunikologom sicer zdela primerna, je pretiravanje, izmišljija in očiten nesmisel, saj sta Iran in Irak stara sovražnika, ki sta v medsebojni vojni izgubila milijon ljudi. A odkar je George Bush uporabil to besedno izpeljanko »os zla« in odkar je bila v zraku vojna, je izbor predsednikovih besed postal osrednja zunanjepolitična scena.

BUSHEV GOVOR – JANUAR 2003

Čeprav je Bush svoj tradicionalni govor začel z domačimi temami, je Iraku namenil več kot 15 minut govora, ki je trajal nekaj več kot eno uro in med katerim je požel 74 aplavzov. V svojem drugem govoru je Bush sicer izpustil ponesrečeno frazo »os zla«, zaradi katere si je nakopal kar nekaj težav, se je pa osredotočil na eno samo tarčo – Irak in vseeno obnovil znane trditve, da je Irak malopridna država, ki ima orožje za množično uničevanje in da je povezan s terorističnimi organizacijami.

Ob uvodnem začetku z domačimi temami, je Bush dejal, da je položaj v ZDA trden, čeprav je pri tem priznal, da se ZDA soočajo z mnogimi izzivi. »Ne bomo jih zanikali ali zanemarjali, ne bomo prenašali težav prihodnjim kongresom, predsednikom in generacijam, ampak se bomo z njimi soočili.«

Bush je dejal, da se vojna proti terorizmu nadaljuje, in pri tem zatrdil, da ZDA zmagujejo. Kot največjo nevarnost je izpostavil nezakonite režime, ki si prizadevajo priti do kemičnega, biološkega in jedrskega orožja in ki lahko to orožje dajo svojim terorističnim zaveznikom. Dejal je: »Ti ne bodo oklevali. Grožnje so znane in znana je tudi ameriška dolžnost,« in dodal, da je predvsem moč ZDA v preteklosti že porazila hitlerizem, militarizem in komunizem. Nekatere države sodelujejo v prizadevanjih za varnejši svet, vendar pa ukrepi ZDA ne bodo nikoli odvisni od odločitev drugih. »Kadarkoli bo potrebno bom branil svobodo in varnost Američanov. Amerika in svet se ne bosta pustila izsiljevati. Z odstranitvijo Sadama Huseina bo napočil dan osvoboditve – Mir je treba včasih braniti. Če nam vsilijo vojno jo bomo sprejeli, pri čemer bomo

skrbeli za varnost nedolžnih, vendar se borili s polno silo ameriške vojaške moči in zmagali. Tako kot Afganistancem bomo tudi Iračanom prinesli hrano, zaloge, zdravila in svobodo,« je zagotovil Bush.

Govor je sklenil z besedami, da je Amerika trdna država, ki častno uporablja svojo moč, brez osvajanja in za svobodo tujcev. »Svoboda, ki jo častimo, ni ameriško darilo svetu, ampak je božji dar človeštvu. Američani verjamemo vase, ampak ne samo sebi. Zaupamo ljubečemu bogu, ki je za vsem življenjem in vso zgodovino. Naj nas sedaj vodi in naj še naprej blagoslovi Ameriko,« je dejal Bush.

Tako je bil tudi drugi govor ameriškega predsednika korak naprej v načrtni izgradnji bojne fronte proti Iraku.

BUSHEV GOVOR – JANUAR 2004

Bush in njegovi pisci govorov so tretji letni govor temeljito izpilili in optimistično zasnovali, da bi Bush tako svoj govor izkoristil tudi že kot priložnost, da bi sredi demokratskih kritik v času izbire njihovega predsedniškega kandidata že prišel pred ameriške volivce s »predsedniškim« videzom in jih opozoril na vse uspehe svoje administracije v zadnjem letu dni ter napovedal optimistične pobude za tekoče leto, oboje ob nenehnem prekinjanju z aplavzi uglednih članov kongresa in administracije.

Bush je govor začel z ugotovitvijo, da poteka po svetu vojna proti terorizmu, ki jo vodi na stotisoče ameriških vojakov, ki v njej zmagujejo. Dejal je, da ameriško gospodarstvo zanesljivo raste zaradi davčnih olajšav, nato pa Američane postavil pred izbiro, ali bodo šli z njim naprej v lepšo prihodnost, ali pa se bodo odločili za pot nazaj. Z besedami, da je položaj države trden je spomnil, da v dveh letih na ameriških tleh ni bilo terorističnega napada ter izrazil podporo spornemu patriotskemu zakonu, sprejetem po 11. septembru 2001, ki po mnenju kritikov pregloboko posega v državljanske pravice.

Bush je poudaril, da je njegova prva odgovornost zagotoviti varnost vsem Američanom in da sta minili dve leti brez terorističnega napada na ameriških tleh, vendar opozoril, da se ne smejo zazibati v lažen občutek varnosti, ker morilci ne počivajo. »Skupaj smo se soočili z resnimi izzivi. Sedaj smo pred izbiro. Lahko gremo naprej s samozavestjo in odločnostjo, ali pa se obrnemo nazaj v nevarne iluzije, da teroristi ne načrtujejo napadov in da nam nezakoniti režimi več ne grozijo. Lahko gremo naprej z gospodarsko rastjo in reformami v izobraževanju in zdravstvu, ali pa gremo nazaj k starim politikam in starim delitvam,« je poudaril Bush. Bushev govor je bil tako poln besed, ki so zvenele kot ultimat po vnovični izvolitvi.

Največ časa pri zunanji politiki je Bush porabil za potrjevanje pravilnosti svoje odločitve za napad na Irak ter zagotovil, da tudi tam zmagujejo v vojni proti terorizmu. Na zunanjepolitičnem področju je še obljubil dokončanje procesa demokratizacije in stabilizacije v Afganistanu in Iraku ter z besedami, da je bog vsem ljudem vsadil težnjo po svobodi, napovedal ameriško vodstvo pri demokratizaciji Bližnjega vzhoda in sveta nasploh.

Ne glede na potrebo po sodelovanju, pa Amerika, po Bushevih besedah ne bo nikoli prosila za dovoljenje, da se zaščiti. Bush je še zatrdil, da Amerika nima želje graditi imperijev, ampak si želi demokratičnega miru in bo vodila svet v svobodo. Dvomljivcem, ki menijo, da Bližnji vzhod ni primeren za demokracijo pa je sporočil, da je bog vsakemu človeku vcepil željo po svobodi. Na koncu pa je govor sklenil z besedami, da gre Amerika naprej samozavestno in z vero, da dela pravilno, pri čemer jo vodi tudi višja sila.

Pisci govora pa so izpustili del, ko Bush govori o osvajanju Lune in Marsa, ker so ankete pokazale, da Američani zaradi visokih stroškov nad tem niso preveč navdušeni.

BUSHEV GOVOR – JANUAR 2005

Ameriški predsednik George W. Bush je v svojem prvem govoru o položaju v državi v drugem predsedniškem mandatu pred senatorji, člani predstavniškega doma, vrhovnimi sodniki in kabinetom napovedal Američanom, da se bodo ZDA v prihodnjih štirih letih zavzemale za širjenje svobode po svetu in da bodo »še naprej gradile koalicije, ki bodo premagale nevarnosti našega časa«.

Na zunanjepolitičnem področju je Bush največ govoril o Iraku: »Ne bomo si začrtali navideznega urnika za odhod iz Iraka, ker bi to opogumilo teroriste in jih prepričalo, da je dovolj počakati, da odidemo. Mi smo v Iraku, da nekaj dosežemo: državo, ki je demokratična, ki predstavlja vse svoje državljane, ki živi v miru s sosedi in ki se je sposobna braniti sama.« Bush je še dejal, da se bodo vojaki začeli vračati domov, ko bodo ti cilji doseženi.

Naštel je varnostne ukrepe in dosežke administracije po 11. septembru. Ob tem je spomnil, da so voditelji Al Kaide še vedno na položajih, čeprav jih je vse manj, ter da je še vedno veliko režimov, ki si prizadevajo priti do orožja za množično uničevanje, vendar jim to ne bo uspelo brez posledic. Iran je označil za državo, ki med vsemi na svetu najbolj podpira terorizem, Irancem pa sporočil, da jim bo Amerika stala ob strani, če bodo zahtevali svobodo. »Režimom, ki še naprej dajejo zatočišče teroristom in se želijo polastiti orožja za množično uničevanje, se moramo upreti,« je dejal Bush in omenil tudi Sirijo, ki jo je opozoril naj preneha s podporo teroristom.

Nekajkrat je omenil mir na Bližnjem vzhodu, v kar naj bi vložil več naporov kot v prvem mandatu. Posebej je omenil volitve v Iraku, Ukrajini in na palestinskih ozemljih. Poleg tega je

ameriški predsednik dve arabski zaveznici, Savdsko Arabijo in Egipt, pozval k hitrejši poti k demokraciji. S tem se je posredno dotaknil kritik, da je njegovo zavzemanje za širjenje svobode selektivno.

Bushev govor je bil tako bolj umirjen kot leta 2002, ko je Iran, Irak in Severno Korejo označil za države osi zla. Tokrat je za Severno Korejo nakazal bolj diplomatski pristop, ko je dejal, da si skupaj z azijskimi državami prizadevajo prepričati Pjongiang, naj se odreče jedrskim programom. Nato je predstavil svoje goste, ki jih je Bush povabil letos, in sicer Iračanko Safio Taleb Al Suhail, ki ji je tajna služba Sadama Huseina ubila očeta, ona pa je pogumno kljubovala nasilju in se udeležila volitev. Dejala je, da je bila okupacija pod režimom Sadama Huseina in ne pod Američani. Bush je povabil tudi starša padlega marinca Byrona Norwooda iz Teksasa, ki ga je v bitki za Faludžo ubil iraški ostrostrelec. Starša pa je Bush predstavil kot primer žrtvovanja ameriških vojakov in njihovih družin za svobodo.

Med domačimi temami pa se je najdlje zadržal pri sporni reformi pokojninskega sistema, ki ji demokrati napovedujejo ogorčeno nasprotovanje, pred govorom pa je bila sodeč po anketah proti temu tudi večina Američanov. Američane je opozoril, da je reforma pokojninskega sistema nujna za njegovo ohranitev in da pokojninskemu sistemu grozi stečaj, pri čemer so ga demokrati skorajda izžvižgali. Bush se je pohvalil tudi z gospodarsko rastjo in ustvarjanjem novih delovnih mest, kongres pa je pozval k zmanjšanju proračunske porabe, ker je potrebno zmanjšati rekordni primanjkljaj.

Ko je govoril o okolju, je zvenel naravovarstveno, saj je zatrdil, da njegove politike prispevajo k čistemu zraku in vodi. Kongres je pozval, naj sprejme njegovo energetske strategijo, ki je zaradi nasprotovanja senatnih demokratov v prvem mandatu obtičala, ker naj bi s tem zmanjšali energetske odvisnosti od tujine.

Bush ni pozabil tudi na krščansko desnico, ki ga je zvesto podprla na volitvah. Obljubil je nadaljnjo podporo vrednotam, kot so dom, družina in vera. Nakazal je, da se bo v njegovem drugem mandatu nadaljevala finančna podpora verskih dobrodelnih organizacij.

BUSHEV GOVOR – JANUAR 2006

Glavna napoved ameriškega predsednika George W. Busha v drugem tradicionalnem govoru o položaju v državi v drugem mandatu je bila odprava ameriške odvisnosti od bližnjevzhodne nafte v naslednjih dvajsetih letih. Ob odsotnosti drugih večjih pobud je ideja o razvoju čiste energije postala najbolj izpostavljena, saj je imela omenjena ideja predvsem velik notranjepolitični pomen zaradi nezadovoljstva Američanov ob visokih cenah goriva.

Bush je dejal, da je Amerika odvisna od nafte, ki jo pogosto uvažajo iz nestabilnih delov sveta. Z izkoriščanjem talentov in tehnologije lahko Amerika dramatično izboljša čistost okolja, naredi korak naprej od gospodarstva, ki temelji na nafti, in naredi njihovo odvisnost od bližnjevzhodne nafte za stvar preteklosti. Ob tem je napovedal, da si bodo ZDA prizadevale za razvoj novih tehnologij, kot so avto na vodik ali električno, ter za uporabo goriv, ki ne onesnažujejo okolja, tudi jedrske energije. S tem bi po njegovem dobili alternativo nafti.

Uresničitev ideje bi na dolgi rok verjetno povzročila globalne politične in strateške premike, saj gre za odmik od sedanje ameriške strateške politike na Bližnjem vzhodu, ki temelji na zagotavljanju energetskih virov. Ideja o razvoju alternativne energije v obdobju dvajsetih let se sicer ne zdi neuresničljiva - ZDA so jedrsko bombo izdelale v treh letih, v osmih letih pa pristale na Luni. Vendar pa so za ta projekta obstajali močna politična volja in praktično neomejena sredstva. Za raziskave čiste energije je Bush napovedal 22-odstotno povečanje sredstev.

Drugih prelomnih načrtov na notranjepolitičnem področju, kot je bilo lansko zavzemanje za reformo pokojninskega sistema, ki je medtem padla v vodo zaradi pomanjkanja podpore v kongresu, Bush ni predstavil saj najverjetneje ni hotel razburkati političnega prizorišča s polemičnimi predlogi, da ne bi škodovali republikanski stranki na kongresnih volitvah.

Predsednikov govor je bil v nekaj točkah namenjen notranji politiki pred kongresnimi volitvami. Krščansko desnico je zadovoljil z ostrimi besedami proti kloniranju in poskusih na človeških zarodkih. V govoru je branil tudi sporno odločitev o prisluškovanju Američanom mimo sodišč.

Skoraj polovico govora je Bush namenil zunanji politiki in boju proti terorizmu. Poudaril je, da bodo ZDA v Iraku vztrajale do zmage. Ni pa ponudil namigov o časovnih rokih, ko bi država tam lahko zmanjšala število vojakov. O Iranu je dejal, da je talec majhne represivne klerikalne elite, in neposredno nagovoril Iran: »Naš narod upa, da bo nekega dne najboljši prijatelj svobodnega in demokratičnega Irana.« Zmagovalcu palestinskih volitev Hamasu je svetoval, naj prizna Izrael, se razoroži in se zavzame za mir. »Nasploh pa je naš narod zavezan zgodovinskemu, dolgoročnemu cilju - končanju tiranije na našem svetu,« je dejal Bush.

Tudi v letošnjem govoru tako ni uporabil odmevnejših fraz, kot je bila tista o osi zla leta 2002, kamor je vštél Irak, Iran in Severno Korejo.

Iz Bushevih govorov tako lahko ugotovimo, da vsebujejo veliko bleščečih retoričnih opisov nevarnosti, ki grozijo ZDA in zelo konkretno napoved koledarja ameriških ukrepov. Dokazov načeloma ne predlaga in našteva dolg seznam iraških kršitev resolucij Združenih narodov in se sklicuje na ameriške obveščevalne vire. Medtem ko sta CIA in FBI govorila ravno nasprotno, zagotavljala sta, da med 11. septembrom in Bagdadom ni nobene povezave. Prav tako lahko v

Bushevih govorih opazimo veliko verske gorečnosti, na primer: »Svoboda, ki jo častimo, ni ameriško darilo svetu, ampak božje darilo človeštvu.« V svojih mesijansko navdihljenih govorih pogosto omenja Boga in zlo, nato po pogostosti sledijo bresede Ameriko, Irak, Evropa, nafte pa ne omeni niti enkrat. Prav tako si Bush v svojih govorih prizadeva ostajati optimističen: »Vojna se nadaljuje, mi zmagujemo!«

Bush pa je tudi mojster dramatičnega zadrževanja. Da bi poslušalci lahko zares uživali v napetem pričakovanju, je svoje govore začel najprej z napovedmi o prihajajoči oživitvi gospodarstva zaradi odprave davkov in vladnih ukrepov, ki naj bi ga spodbudili. In šele nato prešel na pereče teme, ki bolj zanimajo javnost.

6.6. Upad busheve priljubljenosti

Odkar je Bush v svojem prvem letnem govoru napovedal strategijo ofenzivnih vojaških operacij proti vsem sovražnikom ZDA in vpeljal izraz »os zla« je bil zelo priljubljen predsednik. Več kot 80 odstotkov Američanov je tedaj odobraval njegovo delo v notranji in zunanji politiki.

Pred Bushevim drugim govorom mu je podpora upadla za skoraj polovico. Čeprav predsedniku vsako leto po govoru v skladu s tradicijo nekoliko poraste.

Po izreku ultimata Sadamu Huseinu, naj skupaj s svojima sinovoma zapusti Irak, je Bush užival višjo javno podporo za vojno kot kadarkoli prej. Po anketi televizije ABC je podpora vojni poskočila na 71 odstotkov, potem ko je pred tednom dni znašala 59 odstotkov. Podpora Bushevemu reševanju krize z Irakom je prav tako porasla za 10 odstotkov na 63 odstotkov. Rast Busheve podpore je prav tako v skladu s tradicijo Američanov, da na začetku vojne podprejo svojega predsednika.

Busheva priljubljenost je močno upadla, ko je nekdanji ameriški inšpektor za orožje David Kay dejal, da ne verjame, da je v Iraku orožje za množično uničevanje. 54 odstotkov anketiranih je ocenilo, da je Busheva administracija namerno pretiravala, ko je govorila o nevarnosti iraškega orožja za množično uničevanje.

Od začetka vojne do danes je Busheva priljubljenost močno padla, saj je že skoraj polovica Američanov nehala odobravati njegovo vodenje gospodarstva, šolstva in zdravstva. Veliki dvomi so se pojavili tudi o njegovih zunanjepolitičnih potezah in napovedih vojaških operacij proti Iraku.

7. SKLEP

Z razočaranjem si lahko na primeru analize vladanja George W. Busha ogledamo, anomalijo ameriškega sistema, kjer je v predsedovanju ameriškega predsednika, ki ga gleda in poslušaja ves svet, dopuščeno tudi razraščanje lažnih izjav, ki mu omogočajo vsakršno početje, četudi gre za to, da svojim državljanom omeji svobodo, popelje državo v novo nepotrebno vojno ali si naredi teren za izpeljavo interesov kapitala.

Ameriškega predsednika George W. Busha bi lahko označili kot predsednika številnih protislovij, saj pri svojem vladanju govori o miru, a se s svojo ekipo pripravlja na vojne ter investira več kot katerikoli ameriški predsednik doslej v vojaško industrijo. Govori o blagostanju državljanov, medtem ko je pridelal največji proračunski primanjkljaj v zgodovini ZDA. Govori o sodelovanju s partnerji v Natu, EU in OVSE, pa jih je skregal med seboj. Govori o napredku svobode kot najstarejšem idealu Amerike in svobodi kot nujni potrebi ameriške varnosti, a jo je Američanom obenem uspel omejiti bolj kot kateri koli predsednik. Govori o potrebi po širjenju demokracije po svetu, pri čemer se vmešava v notranjo politiko drugih držav.

Vse to opravičuje z »nacionalnim interesom«, ki naj bi bil edini dober za vse državljane. Čeprav se vedno znova pokaže, da je »nacionalni interes« v resnici interes elit, ki imajo v rokah kapital. Torej lahko na tem mestu izpodbijamo formulacijo predsednika Abrahama Lincolna, da je demokracija »government by the people, for the people«. In o vladavini glede na preference naroda lahko rečemo, da ostaja tudi v primeru vladavine Busha le neuresničljiv ideal. Bush s svojim vladanjem predstavlja zgolj sebe in sebično slo po oblasti. Kar ni presenetljivo, če vemo, da se pred takšno skušnjavo znajdejo številni vladarji, saj na razmerja med ljudmi močno vplivata ambicioznost in pohlep ter ljubezen do moči in ljubezen do denarja. Že v človeški naravi je, da če ima nekdo v svojih rokah moč, si jo bo, če je le mogoče, prizadeval povečati.

Za sodobno demokracijo pa je značilno, da so odločitve v rokah elit oziroma posebnega družbenega razreda, ki odločajo in vodijo množico in se v resnici zelo bojijo demokracije. Ustreza jim, da so ljudje čim bolj pasivni, apatični in ubogljivi, da delujejo kot nekakšna zbegana čreda, ki vključuje pasivne opazovalce, katerih naloga je, da občasno kaj potrdijo ali se s čim strinjajo. Kar je v skladu z osnovno idejo, da naj voditelji nadzorujejo ljudstvo, ne ljudstvo voditeljev. Množica naj sodeluje v političnem sistemu, vendar ne kot resnični zastopniki demokracije, ampak kot potrošniki. Temu smo lahko priča tudi pri vladavini Busha, saj si na vse mogoče načine tudi sam prizadeva, da bi vladal takšnemu narodu. Pri tem mu gre na roko dejstvo, da je volilno telo v resnici šibko, nagnjeno k močnim čustvenim vzgibom, intelektualno nesposobno, in izpostavljeno zunanjim silam. Saj je večina vprašanj in zadev, s katerimi se ukvarjajo Bush in

njegova ekipa tako oddaljena od življenja večine ljudi, da le-ti težko o njih kredibilno odločajo. To pa voditeljem, kakršen je Bush dodatno omogoča, da ljudi postopno pripravijo to tega, da storijo nekaj, česar si ne želijo, in še huje, česar si želijo predsednik oz. vladajoče elite.

Sicer naj bi bile v demokraciji volitve eden od mehanizmov, ki bi omogočale brzdane tovrstnih »želja po neomejeni oblasti«. To naj bi omogočala tudi širitev državljskih pravic in svoboda tiska, saj brez nje volitev ni mogoče imeti za svobodno in uspešno izražanje volje volivcev. Vendar pa na primeru analize Bushevega vladanja lahko ugotovimo, da so tudi tovrstni demokratični mehanizmi lahko vprašljivi, saj ima predsednik na voljo številne oblike moči, kot so različne vrste nadzora nad državljani s strani nosilcev oblasti z uporabo sredstev prisile, politične manipulacija, ki pomeni oblikovanje političnih stališč, vrednot in obnašanja drugih, ne da bi se tega zavedali. Ravno v času Bushevega predsedovanja smo pričali številnim nedemokratičnim težnjam, kot je naraščanje tajnih vojaških in policijskih agencij ter drugih oblik državne cenzure. Pretok mnenj in informacij med državljani zavira administrativna uporaba zastarelih oblastnih pravic in specifičnih tehnik upravljanja z uradnimi informacijami, kot so zatekanje k zaupnosti in prikrivanju, sklicevanje na načelo suverenosti države »nacionalne varnosti«, izredna pooblastila, laganje, tajnost, državna skrivnost, državno oglaševanje. Ti trendi kažejo na naraščajočo količino politične oblasti, ki ni več odgovorna ne državljanom ne množičnim medijem, prav tako pa ni podvržena vladavini prava, temveč vsi navedeni elementi služijo kot orodje za utrjevanje vladavine.

Nenazadnje je sama ameriška volilna mašinerija vprašljiva, saj je izid volitev lahko nasproten izraženi volji relativne večine volilcev. Na primer, kandidat, ki ga preferira največje število volilcev na volitvah v Združenih državah ni nujno, da postane predsednik, kot se je zgodilo v primeru na predsedniških volitvah leta 2000, ko sta se pomerila ravno Bush in Gore.

Tu pa je še nadzor nad kapitalom, ki je vir in trdna podlaga Busheve oblasti v Ameriki. Le-to mu omogoča dodatno koncentracijo moči in privilegiran položaj, saj ima na voljo tudi mehanizme, kot so dostop do informacij, pritiski, lobiranje, gradnjo platform. Vse to pa dodatno negativno vpliva na kakovost demokratičnega odločanja.

Naslednje dejstvo je, da v času množičnih medijev javnost predsednika dosti bolj vrednoti na osnovi sloga vodenja, retoričnega predsedovanja in popularnosti, ne pa toliko na osnovi njegovega znanja in uspešnosti dela, zato si tudi predsednik za doseganje svojih ciljev (ki so lahko popolnoma samovoljni) prizadeva na svojo stran pridobiti predvsem javno mnenje preko množičnih medijev, ki so najpomembnejši posrednik njegovih sporočil.

V tem smislu je vprašljiv tudi pripevek množičnih medijev v ZDA na demokracijo, saj imajo množični mediji številne pomanjkljivosti. Medijskim korporacijam je tako kot drugim poslovnim

igralcem temeljni cilj ustvarjanje dobička. Vsebine množičnih medijev morajo tako biti vséčne velikemu delu javnosti, da jih poslušajo, gledajo, berejo oziroma kupujejo izdelke, ki jih mediji reklamirajo. Zato namesto da bi bili informativni, analitični in tematsko usmerjeni, v njih prevladujejo negativnost, škandali, epizodična, dramatična, razdrobljena in presonificirana poročila in zgodbe, ki ne dajejo dovolj tehtne vsebinske razlage. Večina časopisov in televizijskih postaj napaja pri istih virih informacij. Spet drugi izpostavljajo patriotične in etnocentristične usmeritve ameriških medijev, ki podpirajo uradno zunanjo politiko do te mere, da objavljajo neresnične informacije, ki jih posredujejo vladni predstavniki. Večina novic iz tujine je brez dvoma proameriško in patriotsko obarvana, običajno prikazujejo ZDA v lepi in nasprotnike v slabi luči. V novicah se vedno znova izpostavlja slavljenje ameriškega ekonomskega sistema. Značilna pa je še spoštljivost do javnih oziroma vladnih uslužbencev. Večina ljudi sliši, vidi in bere uredniško izbrane poudarke govora, torej tiste dele, ki jih izberejo mediji. Zato je predsednikovo sporočilo večinoma posredovano. Ko mediji izberejo določene poudarke, nekatere pa zanemarijo, potem je to, kar »dobi« širša javnost, odvisno od tega, kaj določijo mediji. Predsedniku Bushu prepričevanju javnosti pomaga tudi močan aparat za komunikacije z javnostjo. Ameriška industrija za stike z javnostmi je zelo sofisticirana industrija, ki je že v dvajsetih letih 20. stoletja razvijala svoja orodja. Kot že omenjeno umetnost demokracije zahteva manufakturo strinjanja množice. V industriji stikov z javnostmi to imenujejo inženiring strinjanja, Orwell pa to imenuje miselni nadzor. Gre za preprosto idejo: če ljudi ne morete nadzorovati s silo, je najbolje nadzorovati njihove misli. Sodobni oblasti se ni treba posluževati brutalnega nadzora nad telesi, temveč se poslužuje ideološkega nadzora, ki ljudi ne napada z močjo, ampak s prijaznostjo. Propaganda je zares učinkovita šele takrat, ko ne trdi in svojih trditev ne postavlja na trdo, ampak bolj neopazno vriva, podtika, vtihotalja, nakazuje, namiguje, cika. Sistem nadzora nad razmišljanjem ljudi v ZDA je mnogo bolj prekanjen kot v totalitarnih državah in kot tak verjetno tudi mnogo učinkovitejši. Človek je v totalitarnem sistemu moral ubogati, kar so mu rekli, ali pa tvegati svojo glavo. V ameriškem sistemu je čisto drugače: možne so svobodne debate, razprave, vsakdo lahko neovirano pripoveduje in širi svoja mnenja. Seveda pa ob tem le redki pomislijo in vedo, kako neverjetno spretno se v te razprave vgrajujejo predpostavke, domneve, ki utelešajo državno religijo. In kdor se ne strinja s tako privzetimi predpostavkami, ga drugi ljudje takoj in »spontano« prepoznajo kot »protiameriškega«, »neresnega«, »neodgovornega«, »emocionalnega«.

Možnost manipuliranja javnosti prek vladnega komuniciranja vsekakor obstaja, še posebej, ker je eden najpomembnejših ciljev komunikacij iskanje podpore ne samo med volivci, ampak tudi v ostalih dveh vejah oblasti. Zagotavljanje podpore in popularnosti ter pozitivnega imidža je ena

najpomembnejših nalog svetovalcev v odnosih z javnostmi. Gre za aktivnosti, ki v precejšnji meri vplivajo na čustveno odzivanje državljanov – volivcev, oziroma vseh tistih, ki imajo vlogo v političnem odločanju.

Bushevo vladanje pa je tudi odraz funkcij, ki so dodeljene ameriškemu predsedniku. Že sama ustava mu poleg tega, da je predsednik države in predsednik vlade, določa, da je tudi vrhovni poveljnik, vrhovni diplomat, da pooseblja glavne prioritete države ter tako za Američane predstavlja celo nekakšen simbol. Med njegove funkcije tako sodi tudi določanje nacionalnih prioritet in oblikovanje programov, ki bodo deležni javne pozornosti in s katerimi se bo začel ukvarjati Kongres, obenem je upravljavec kriznega menedžmenta. Urad predsednika Združenih držav je tako en namočnejših na svetu. Kot pravi ustava, mora predsednik skrbeti, da so zakoni dosledno izvajani. Za izvršitev te dolžnosti, mora vladati nad izvrševalno vejo federalne vlade – ogromna organizacija, ki šteje več milijonov ljudi – in imeti pomembno zakonodajno in sodno moč. Predsednik torej sprejema politične odločitve in ustvarja zakonodajo ter je samozvani govorec nacionalne večine.

In dogodki 11. septembra, ki so se zgodili že ob samem začetku Bushevega predsednikovanja, so bili idealna podlaga, ki so jih Bush in njegova administracija lahko izrabili do zadnje možnosti, da so povzdignili ameriškega predsednika in mu dokopali še večjo moč in vpliv. Nikoli pa ne bomo vedeli, kako bi uspelo Bushu ohraniti svojo avtoriteto, glede na komunikacijske lapsuse, ki so se mu dogajali ob začetku njegovega vladanja. A ker se je zgodil 11. september, ki je Američane porinil v velik šok in strah, so bili pripravljeni sprejeti Busha tudi za svojega duhovnega vodjo, ki jim je v imenu zagotavljanja večje varnosti ukinil določene državljsanske svoboščine ter tako prekril zadnje neuspehe ameriškega gospodarstva.

Po 11. septembru je Bush v imenu boja proti terorizmu in nacionalne varnosti uvedel številne spremembe tudi na področju komunikaciji, ki so mu omogočili strožji nadzor nad informacijami s strani vlade. Kar seveda pomeni še boljšo možnost prepričevanja in manipulacije javnosti. Poleg tega si je zaradi boja proti terorizmu zagotovil tudi boljši nadzor nad mediji, ko jih je posredno pozval, da »naj pokažejo občutek za odgovornost« in naj se, čeprav naj bi svoboda izražanja veljala še naprej, »po svoji uredniški presoji« odrečejo poročanju o vsem, kar naj bi ogrožalo nacionalno varnost. Tisti novinarji ali uredniki, ki pa so objavili kakšno kritično na račun Busha, so bili odstavljeni.

Ob vsem tem pa je nazadnje le spodbudno dejstvo, da so si Američani le nekoliko opomogli od prvotnega šoka po dramatičnem terorističnem napadu 11. septembra in so si ponovno pridobili nekaj kritične distance do Bushevega vodenja. To se že odraža v tem, da je Busheva priljubljenost v zadnjem času začela drastično upadati, saj je že skoraj polovica Američanov nehala odobravati

njegovo vodenje oz. njegove poteze. Veliki dvomi so se pojavili predvsem o njegovih zunanjepolitičnih potezah in napovedih vojaških operacij proti Iraku (priljubljenost mu je v najtežjih trenutkih vojne v Iraku padla z 90 na vsega 46 odstotkov, zato celo njegovi najbolj goreči privrženci niso bili prepričani, ali bo zmagal tudi v drugem mandatu, ampak se je na koncu to kljub vsemu zgodilo). Čeprav je imel Bush mlajši svoje vzpone in padce, na koncu vseeno ugotovimo, da gre za enega najbolj vplivnih ameriških predsednikov v zadnjih 50 letih. Bush je namreč dokazal, da se lahko vse stvari zgodijo po volji ameriškega predsednika in v njegovem primeru celo vse v skladu z ustavo.

V zgodovini ZDA je bilo ponavadi tako, da so se predsedniki, ki so dobili tudi drugi mandat poskušali zapisati v zgodovino šele v tem mandatu. George Bush tega ne potrebuje, saj se je v zgodovino zapisal že v prvih štirih letih predsedovanja, saj si ga bodo zaradi vojn v Afganistanu in Iraku, ki ju je sprožil po 11. septembru 2001, zapomnili kot največjega ameriškega vojskovodjo po Dwightu E. Eisenhowerju.

Bush, čeprav množično zasmehovan, je pokazal, da je sposoben podajati pretehtane javne izjave in združevati usmeritev na ključne prioritete in vzdrževanjem relativno »normalnega« življenjskega stila, z vključevanjem časa za počitek in sproščanje. Ne le, da je prepričal kongres za uzakonitev njegovih dveh glavnih prioritet – zmanjšanje davkov in reformo izobraževanja – v prvem letu vladanja ter uspel skupaj povezati vojno proti terorizmu in ekonomsko varnost v domovini. Podcenjevanje njegovih političnih sposobnosti od njegovih političnih nasprotnikov je pogosto delovalo njemu v prid. Čeprav bi sam imel zagotovo raje, da ne bi bilo tako, je Bush odreagiriral na 11. september kot bi poznal namen, ki je označil njegovo predsedovanje. Bush je zbral izkušeno in zrelo moštvo, čeprav si je zagotovil, da je zadnja odločitev o mednarodni politiki vedno njegova.

8. LITERATURA

1. Akhavan-Majid, Roya; Wolf, Gary (1991): American Mass Media and the Myth of Libertarianism: Toward and "Elite Power Group" Theory. Critical studies in mass communication, letn. 8, št. 2, str. 139-151.
2. (1990): An outline of American government. Washington: United States Information Agency.
3. Ansolabehere, Stephen; Behr, Roy; Iyengar, Shanto (1993): The media game. New York : Macmillan, Toronto: Maxwell Macmillan.
4. Barry, Brian (1991): Democracy and power: essays in political theory. Oxford: Clarendon Press.
5. Berman, Larry (1996): Approaching democracy. Upper Saddle River (N.J.): Prentice Hall, Cop..
6. Blaney, Joseph R.; Benoit, William L. (2001): The Clinton scandals and the politics of image restoration. Westport (Conn.) : Praeger.
7. Bone, Robert C. (1977): American government. New York: Barnes and Noble.
8. Brezovšek, Marjan; Politološki dnevi Portorož (1997): Demokracija - vladanje in uprava v Sloveniji (zbornik referatov). Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
9. Brown, James A. C. (1963): Techniques of persuasion (From propaganda to brainwashing). London: Cox & Wyman Ltd, London, Reading, and Fakenham (Penguin Books).
10. Brunk, Gregory G. (1982): Media Coverage of Presidential Candidates. Communication research, Letn. 9, št. 4, str. 525-538ilustr.
11. Congressional Quarterly, inc (1990): The Presidents and the public. Washington (D.C.): Congressional Quarterly, cop..
12. Crane, Milton (1947): The Roosevelt era. New York: Boni and Gaer.
13. Dahl, Robert A. (1997): Uvod v teorijo demokracije. Ljubljana: Krt.
14. Denton, Robert E. Jr. (1994): The 1992 Presidential campaign: a communication perspective Westport. London: Praeger.
15. Denton, Robert E. in Woodward, Gary C. (1998): Political Communication in America. Westport, Connecticut, London: Praeger.
16. Dye, Thomas R. (1992): American politics in the media age. Pacific Grove (Calif.): Brooks/Cole, cop..
17. Đorđević, Toma (1988): Komunikacija in vlast. Beograd: Niro Mladost.

18. Ellis, Richard J. (1998): *Speaking to the people : the rhetorical presidency in historical perspective*. Amherst: University of Massachusetts Press, cop..
19. Finley, Moses I. (1999): *Antična in moderna demokracija*. Ljubljana: Krtina (knjižna zbirka Temeljna dela).
20. Ferfila, Bogomil (2000): *Mediji in politika v ZDA. Teorija in praksa*, št. 5, let. 37, str. 903 – 924.
21. Ferfila, Bogomil (2002): *ZDA*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
22. Ferfila, Bogomil in Kos, Marta (2002): *Politično komuniciranje*. FDV, Ljubljana.
23. Fritz, Ben; Keefer, Bryan; Nyhan, Brendan (2004): *All the president's spin : George W. Bush, the Media and the Truth*. Tuchstone, New York.
24. Gaber, Slavko; Jardin, André; Schleifer, James T. (1997): *Tocqueville in demokracija : študije o demokraciji v Ameriki*. Ljubljana: Krtina (knjižna zbirka Krt).
25. Goddard, Angela (1998): *The language of advertising: written texts*. London, New York: Routledge.
26. Greenstein, Fred I. (2001): *The presidential difference : leadership style from FDR to Clinton*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
27. Grunig, James E. in Jaatinen, Mia (1998): *Strategic, symetrical public relations in government: From pluralism to societal corporatism*. *Journal of communication management*, 3(3), 218-234.
28. Hedge, David M. (1998): *Governance and the changing American states*. Boulder (Colo.): Westview.
29. Heineman, Robert A. (1989): *American government*. New York [etc.]: McGraw-Hill.
30. Held, David (1992): *Models of democracy*. Cambridge: Polity Press.
31. Herman, Edward S., McChesney, Robert W. (1997): *The Global Media, The New Missionaries of Corporate Capitalism*. Cassell, London and Washington.
32. House, Robert J. (1991): *Personality and Charisma in the U.S. Presidency: A Psychological Theory of Leader Effectiveness*. *Administrative science quarterly*: Letn. 36, št. 3, str. 364-396ilustr.
33. Ivison, Duncan (1997): *The self at liberty: political argument and the arts of government*. Ithaca (NY), London : Cornell University Press.
34. Jowett, Garth S. (1992): *Propaganda and persuasion (2nd edition)*. Newbury Park, California: Sage Publications.

35. Kaid, Lynda Lee & Holtz-Bacha, Christina (1995): Political advertising in western democracies, parties and candidates on television. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
36. Keane, John (1991): Mediji in demokracija. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče (zbirka Družboslovje).
37. Kernell, Samuel (1997): Going Public: New Strategies of Presidential Leadership, Third Edition. Washington D.C.: Congressional Quarterly Press.
38. Knight, Andrew (1982): Ronald Reagan's Watershed Years? Foreign affairs, Letn. 61, št. 3, str. 511-539.
39. Kurbalija, Jovan (urednik) (1998): Modern diplomacy. Malta : Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta.
40. Laski, Harold Joseph (1940): The American presidency : an interpretation. New York, London: Harper & Brothers, cop..
41. Lasswell, Harold Dwight (1966): Power and personality. New York: Viking.
42. Lefort, Claude (1999): Prigode demokracije : izbrani spisi Clauda Leforta / uredila Jelica Šumič-Riha. Ljubljana: Liberalna akademija.
43. LeLoup, Lance T. (1986): Politics in America : The ability to govern. St.Paul, New York, Los Angeles, San Francisco: West publishing company.
44. Lewis-Beck, Michael S. (1982): Presidential Popularity and Presidential Vote. Public opinion quarterly, Letn. 46, št. 4, str. 534-536.
45. Lijphart, Arend (1984): Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries. New Haven and London: Yale university press.
46. Lowi, Theodore J. (1985): Presidential Power: Restoring the Balance. Political Science Quarterly, Letn. 100, št. 2, str. 185-213.
47. Lowi, Theodore J. (1985): The Personal President: Power Invested, Promise Unfulfilled. Ithaca, London: Cornell University Press.
48. Maarek, Philippe J. (1995): Political marketing and communication. London, Montrouge, Rome: J. Libbey.
49. McNair, Brian (1995): An introduction to political communication. London, New York: Routledge.
50. Machiavelli, Niccolo (1966): Vladaar. Ljubljana : Mladinska knjiga.
51. Maltese, John Anthony (1994): Spin Control: The White House Office of Communications and the Management of Presidential News, Second Edition, revised. Chapel Hill and London: The University of North Carolina Press.

52. Medhurst, Martin J. (1996): *Beyond the rhetorical presidency*. College Station : Texas A & M University Press.
53. Mervin, David (1993): *The president of the United States*. New York [etc.]: Harvester Wheatsheaf, 1993.
54. Meyssan, Thierry (2003): *Velika laž – 11. september*. Ljubljana: Orbis.
55. Moore, Michael (2003): *Neumni beli možje*. Ljubljana: Pasadena.
56. Mullen, William F (1976): *Presidential Power and Politics*. New York: St. Martin's Press.
57. Müller, Wolfgang C.; Strom, Kaare (2003): *Coalition governments in Western Europe*. Oxford [etc.] : Oxford University Press.
58. Neustadt, Richard E. (1991): *Presidential power and the modern presidents: the politics of leadership from Roosevelt to Reagan*. New York: Free Press, Toronto: Collier Macmillan Canada, New York: Maxwell Macmillan.
59. Offe, Claus (1985): *Družbena moč in politična oblast: protislovja kapitalistične demokracije: razprave o politični sociologiji poznega kapitalizma*. Ljubljana: Delavska enotnost.
60. Organisation for Economic Co-operation and Development (2001): *Governance in the 21st century*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
61. Ostrom, Charles W. (1986): *The President and the Political Use of Force*. *The American political science review*, Letn. 80, št. 2, str. 541-566ilustr.
62. Perloff, Richard M. (1998): *Political Communications: Politics, Press, and Public in America*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.
63. Phillips, Peter & Project censored (2003): *Censored 2004 – the top 25 censored stories*. New York, London, Melbourne, Toronto: Seven stories press.
64. Pierre, Jon (2000): *Governance, politics and the state*, New York: St. Martin's Press.
65. Plischke, Elmer (1985): *The President's Image as Diplomat in Chief*. *The Review of politics*, Letn. 47, št. 4, str. 544-565ilustr.
66. Poggi, Gianfranco (2001): *Forms of power*. Cambridge: Polity Press, Malden (MA): Blackwell.
67. Pomper, Gerald M. (1972): *The performance of American Government: checks and minuses*. New York: Free Press.
68. Rabinowitz, George (1986): *The Power of the States in U.S. Presidential Elections*. *The American political science review*, Letn. 80, št. 1, str. 65-87ilustr.
69. Repovž, Grega (2002): *Ameriški imperij je v zatonu: dr. Slavoj Žižek, filozof*. *Sobotna priloga* 13.VII.2002, str. 4-6; 12-13.

70. Rhodes, R. A. W. (1997): Understanding governance : policy networks, governance, reflexivity, and accountability. Maidenhead, Philadelphia : Open University Press.
71. Ribarič, Miha (1992): Predsednik republike in človekove pravice. Teorija in praksa, Letn. 29, št. 7/8, str. 687-693.
72. Richards, David; Smith, Martin J. (2002): Governance and public policy in the United Kingdom. Oxford, New York: Oxford University Press.
73. Riker, William H. (1986): The art of political manipulation. New Haven, London: Yale University Press.
74. Rush, Michael (1992): Politics and society – An introduction of political sociology. Harvester Wheatsheaf, Hertfordshire.
75. Rutar, Dušan (2003): Noam Chomsky o anarhizmu & demokraciji. Ljubljana: Umco (zbirka Bela Premiera)
76. Salamon, Lester M.; Elliott, Odus V. (2002): The tools of government: a guide to the new governance. Oxford, New York: Oxford University Press.
77. Sherrill, Robert (1978): Governing America : an introduction. New York: Harcourt Brace Jovanovich, cop.
78. Simoniti, Iztok (1998): Vprašanja predsednikove vesti : šef države in njegov status. Delo, 40, št. 1, (3.I.1998), str. 28.
79. Simonton, Keith Dean (1986): Presidential Greatness: The Historical Consensus and Its Psychological Significance. Political psychology, Letn. 7, št. 2, str. 259-283.
80. Singh, Robert (2003): American government and politics : a concise introduction. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
81. Smith, Martin J. (1993): Pressure, power and policy: state autonomy and policy networks in Britain and United States. New York [etc.]: Harvester Wheatsheaf.
82. Smith, Tony (1994): America's mission : the United states and the worldwide struggle for democracy in the twentieth century. Princeton: Princeton University Press.
83. Spahić, Besim (2000): Politični Marketing: besedna in slikovna predvolilna vojna: družbenopolitični, državni in kulturološki vidiki volilnega marketinga v Sloveniji od osamosvojitve do volitev 2000: članki, eseji, razprave. Ljubljana: Študentska založba.
84. Sparks, Colin (1995): The media as a power for democracy. Javnost, št. 1 (1995), str. 45-61.
85. Splichal, Slavko (1975): Razsežnosti politične propagande. FSPN, Ljubljana.
86. Stanič, Janez (1981): Ronald Reagan - predsednik sprememb. Teorija in praksa, letn. 18, št. 1, str. 44-50.

87. Street, John (2001): *Mass Media, Politics and Democracy*. London: Palgrave.
88. Šumič Riha, Jelka (1996): *Totemske maske demokracije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
89. Ternovšek, Mojca (2001): *Predsedniški marketing : diplomsko delo*. Ljubljana: FDV.
90. Tocqueville, Alexis de (1996): *Demokracija v Ameriki I*. Ljubljana: Krtina (knjižna zbirka Krt).
91. Tocqueville, Alexis de (1996): *Demokracija v Ameriki II*. Ljubljana: Krtina (knjižna zbirka Krt).
92. Tolchin, Susan J. (1999): *The angry American : how voter rage is changing*. Boulder (Colo.): Westview.
93. Tomšič, Matevž (2002): *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče (zbirka Sodobna družba).
94. Tulis, Jeffrey K. (1987): *The rhetorical presidency*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
95. Unger, Craig (2004): *House of Bush, House of Saud*. New York: Scribner.
96. Urofsky, Melvin I. (1994): *Basic readings in U.S. democracy*. Washington: United States Information Agency.
97. Vreg, France (1992): *Politično prepričevanje in strategija volilnega marketinga*. Teorija in praksa, št. 9/10, str. 827-838.
98. Vreg, France (2000): *Politično komuniciranje in prepričevanje: Komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
99. Vukadinović, Radovan (1981): *Ameriška zunanja politika od Carterja do Reagana*. Teorija in praksa, Letn. 18, št. 4/5, str. 598-609.
100. Walcott, Charles; Hult, Karen M. (1987): *Organizing the White House: Structure, Environment, and Organizational Governance*. *American journal of political science*, letn. 31, št. 1, str. 109-125.
101. Watts, Duncan (1997): *Political communication today*. Manchester, New York: Manchester University Press.
102. West, Darrell M. (1991): *Television and Presidential Popularity in America*. *British journal of political science*, Letn. 21, št. 2, str. 199-214 ilustr.
103. Wilson, James Q.; DiIulio, John J. (2004): *American government: institutions and Policies*. Boston, New York: Houghton Mifflin.

104. Wittrock, Bjorn (1983): Governance in Crisis and Withering of the Welfare State: the Legacy of the Policy Sciences. Policy sciences, let. 15, št. 3, str. 195-203.
105. Woll, Peter (1989): Behind the scenes in American government: personalities and politics. Glenview: Scott, Foresman.

Internetni viri:

1. Bela hiša (2006): <http://www.whitehouse.org> (7. 2. 2006)
2. Ameriški predsednik (2005) <http://www.americanpresident.org> (23.11.2005)
3. Ministrstvo za domovinsko varnost (2005) <http://www.homelandsecurity.org/media.asp> (5.12.2005)
4. Viri o federalni vladi – predsednik Združenih držav Amerike (2006): <http://www.lib.umich.edu/govdocs/fedprs> (27.8.2006)
5. Projekt ameriškega predsedovanja (2005): <http://www.americanpresidency.net> (23.11.2005)
6. Ameriški podpredsednik (2005): <http://www.vicepresidents.com> (23.11.2005)
7. Republikanska stranka (2006): <http://www.rnc.org> (5.2.2006)
8. Demokratska stranka (2006): <http://www.democrats.org> (5.2.2006)
9. Mladina on-line (2006): <http://www.mladina.si/>:
 - (2004): Američani imajo novo protiteroristično enoto. www.mladina.si, datum: 23.02.2004
 - (2004): Ameriški volilni sistem ima že stoletja svoje posebnosti. www.mladina.si, datum: 21.10.2004
 - (2004): Bush je poudarjal vojno proti terorizmu in širjenje svobode po svetu. www.mladina.si, datum: 03.09.2004
 - (2003): Bush podpisal zakon o dodatnih 87 milijardah proti terorizmu. www.mladina.si, datum: 07.11.2003
 - Cerar, Gregor (2002): Bušizmi. www.mladina.si, datum: 20.05.2002
 - Cerar, Gregor (2002): Bušizmi. www.mladina.si, datum: 09.01.2002
 - (2003): Demokracija je lepa stvar. www.mladina.si, datum: 19.02.2003
 - (2004): George Bush razširil zbirko svojih 'bušizmov'. www.mladina.si, datum: 06.08.2004
 - Štefančič, Jr., Marcel (2004): Vsi njegovi dnevi so bili črni kot noč. www.mladina.si, 07.12.2004

- Vidali, Antonio, (2004): V boju proti terorizmu tudi kreativni misleci.
www.mladina.si, datum: 02.07.2004

10. Govori George W. Busha (2006): <http://usinfo.state.gov> (10. 9. 2006)

- Remarks by the president in address to the nation, 17.03.2003, The Cross Hall.
- Pitts, David: The state of the Union Address, a tradition since 1790, 27.01.2003.
- Transcript: Bush gives Saddam Hussein and Sons 48 hours to leave Iraq
- President Bush announces start of military action against Iraq
- Ross, S. Wendy; Langley, Alicia: Bush: More than 40 nations support action against Iraq, 03.20.2003
- State of the union address by the president, 20.01.2004, United States Capitol, Washington.
- (1998): Governance. International Political Science Government: Oxford, Murray Hill Station: Blackwell Publishing
- <http://newfirstsearch.oclc.org/dbname=ECO;journal=0952-1895;FSIP>
- <http://search.epnet.com/direct.asp?db=aph&jn=%227QX%22&scope=site>
- <http://firstsearch.oclc.org/dbname=ECO;journal=0952-895;screen=info;done=referer;FSIP>
- www.nytimes.com/2003/11/06/politics/06TEXT-BUSH.htm

Članki:

1. (2002): 365 dni G. Busha ml.. Dnevnik, št. 15, 19.01.2002.
2. ab/np (2003): LA Times: Bush bo v letnem nagovoru Američanom dejal, naj se pripravijo na vojno. STA, št. 1, 25.01.2003.
3. ab/ps (2003): Mešani odzivi na Bushev govor v kongresu o položaju v državi. STA, št. 1, 29.01.2003.
4. aju/mc/sg (2003): Iraška kriza v znamenju Bushevega govora . STA, št. 1, 29.01.2003.
5. ap/rp/ap (2004): Bush v govoru potrdil pravilnost svoje politike. STA, št. 1, 21.01.2004.
6. (2002): Ameriški predsednik napovedal nadaljevanje vojne proti terorizmu. Večer, št. 25, 31.01.2002.
7. BA, agencije (2005): Poštenost zdaj Busheva težava. Dnevnik, 05.11.2005, str. 7.

8. Brstovšek, Andrej (2003): Od osi zla do ene same tarče. Dnevnik, št. 25, Datum: 30.01.2003, str. 6.
9. Brstovšek, Andrej (2005): »Nimam časa, da bi se pogovarjal s portretki«. Dnevnik, 30.04.2005, Zelena pika, str. 29.
10. (2004): Busheva kongresna hvalnica lastni politiki. Dnevnik, št. 20, 22.01.2004, str. 7
11. (2003): Bush in Powell znova razlagala ameriško politiko do Iraka. STA, št. 1, 02.03.2003.
12. (2003): Bush še vedno prepričan, da so nižji davki zdravilo za pospešitev gospodarske rasti. STA, št. 1, 02.08.2003.
13. Carney, James (2001): Dickerson, John, F.: Easy does it. Time, 19.03.2001.
14. (2003): Evropski tisk po govoru ameriškega predsednika Busha o položaju v državi. STA, št. 1, 30.01.2003.
15. (2001): George W. Bush od sobote opoldan dalje vodi najvplivnejšo državo na svetu. Dnevnik, št. 17, 22.01.2001.
16. Grgič, Borut (2004): Zakaj Američani volijo Busha. Delo, 30.10.2004, str. 5.
17. Hladnik-Milharčič, Ervin (2001): Gospod predsednik, vi ste rit. Delo, št. 22, str. 12.
18. Hladnik-Milharčič, Ervin (2003): George Bush med gospodarstvom in vojno. Delo, 29.01.2003, str. 1.
19. Hladnik-Milharčič, Ervin (2004): Naprej po isti poti. Delo, 22.01.2004, str. 1.
20. Hladnik-Milharčič, Ervin (2004): Bush in Sadamovo orožje. Delo, 10.02.2004, str. 1
21. (2002): Kot veleva več kot dvesto let tradicije, bo predsednik govoril pred kongresom. Dnevnik, št. 23, 29.01.2002.
22. Kramžar, Barbara (2004): Svoboda, demokracija in nafta. Delo, 06.11.2004, Sobotna priloga, str. 1.
23. Kramžar, Barbara (2004): Revolucionarni drugi mandat Georgea Busha. Delo, 13.11.2004, Sobotna priloga, str. 8.
24. Kramžar, Barbara (2005): Besede o svobodi. Delo, 21.01.2005, str. 1.
25. Kramžar, Barbara (2005): George Bush na barikadah svobode. Delo, Sobotna priloga, 22.01.2005, str. 1.
26. Lorenci, Janko (2005): Nazaj v Clintonove čase. Delo, 28.01.2005, str. 5.
27. nk/ms (2002): Novi Bushev govor ni spremenil stališč do Iraka v mednarodni skupnosti. STA, št. 1, 08.10.2002.
28. (2003): Preiskava v Beli hiši (2003). 24UR, 29.09.2003
29. (2002): Politični analitiki skrbno analizirajo Bushev letni nagovor mestu in svetu. Dnevnik, št. 26, 01.02.2002.

30. Poredoš, Robi (2001): George Bush mlajši je nastopil pred obema domoma kongresa. Večer, št. 49, 01.03.2001.
31. Predan, Milan (2001): Ameriške tajne službe zahtevajo več pooblastil. Večer, št. 215, 18.09.2001.
32. (2001): Prvi mož ZDA v govoru sporočil državam sveta: Ali ste z nami ali s teroristi. Dnevnik, št. 219, 22.09.2001.
33. (2002): Prvi nagovor Busha o položaju v državi: Boj proti terorizmu je šele na začetku. Dnevnik, št. 25, 31.01.2002.
34. ps/mlj (2004): Tuji tisk o Bushevem govoru o položaju naroda (2004). STA, št. 1, 22.01.2004.
35. (2003): Ridge prisegel kot novi minister za domovinsko varnost. STA, št. 1, 25.01.2003.
36. Rizman, Rudi (2004): Božji predsednik, predsednik bogov, človek. Delo, 30.10.2004, Sobotna priloga, str. 8.
37. rp/mc (2003): Bush pripravljen na govor o položaju v državi. STA, št. 1, 28.01.2003.
38. rp/mlj (2004): Bush v govoru potrdil pravilnost svoje politike. STA, št. 1, 21.01.2004.
39. rp/sk (2003): Predsednik Bush začel kampanjo za ponovno izvolitev. STA, št. 1, 17.06.2003
40. rp/sk (2003): Pravosodno ministrstvo preiskuje Belo hišo zaradi izdaje skrivnosti CIA. STA, št. 1, 29.09.2003.
41. rp/sk (2004): Bush se pripravlja na govor o položaju v državi. STA, št. 1, 19.01.2004.
42. (2003): Senat soglasno potrdil Toma Ridgea na položaj ministra za domovinsko varnost. STA, št. 1, 23.01.2003.
43. sg/ps/ap (2003): Težko pričakovani nagovor Busha o položaju v državi. STA, št. 1, 28.01.2003.
44. Stojanov, Veso (2003): George Walker Bush. Delo, Sobotna priloga, 22. 03. 2003, str. 3.
45. Vidmajer, Saša (2002): Imperialni predsednik George W. Bush. Delo, 11.10.2002, str. 5.
46. (2002): Vojna norcev. Dnevnik, št. 36, 14.02.2002.
47. (2003): ZDA v vojno tudi brez strinjanja zaveznic. Dnevnik, št. 22, 27.01.2003.
48. (2003): Zgodovina nam bo oprostila. Dnevnik, št. 182, 19.07.2003, str. 6

PRILOGA A: SLOVARČEK SLOVENSКИH PREVODOV TUJIH IZRAZOV

ANGLEŠKO-SLOVENSКИ:

Attorney General – državni tožilec

Bicameral – dvodomen

Cabinet – vladni kabinet

Capital punishment – smrtna kazen

Checks and balances – sistem vzajemnega nadzora treh vej oblasti (zakonodajne, izvršilne in sodne)

Commander-in-chief – vrhovni poveljnik

Congress – kongres

Constitution – ustava

Court of Justice – sodišče

Department of State – ministrstvo za zunanje zadeve

Electoral college – elektorski kolegij

Equality of opportunity – enakost priložnosti

Federal – federalen, zvezen

Freedom of Information Act – Zakon o svobodi informacij

General Accounting Office – glavnega urada za proračun

Going public – neposredno komuniciranje

High Court of Justice – vrhovno sodišče

Home Secretary – notranji minister

House of Representatives – predstavniški dom

Impeachment – javna obtožba

Inauguration – inavguracija

Medicare – zdravstvena zaščita

Office of Homeland Security – ministrstvo za domovinsko varnost

Partisanship – strankarstvo

Precedents – precedens

Presidency – predsedovanje

Proclamation – razglas

Secretary of Defense – obrambni minister

Secretary of State for Foreign Affairs, Foreign Secretary – minister za zunanje zadeve, zunanji minister

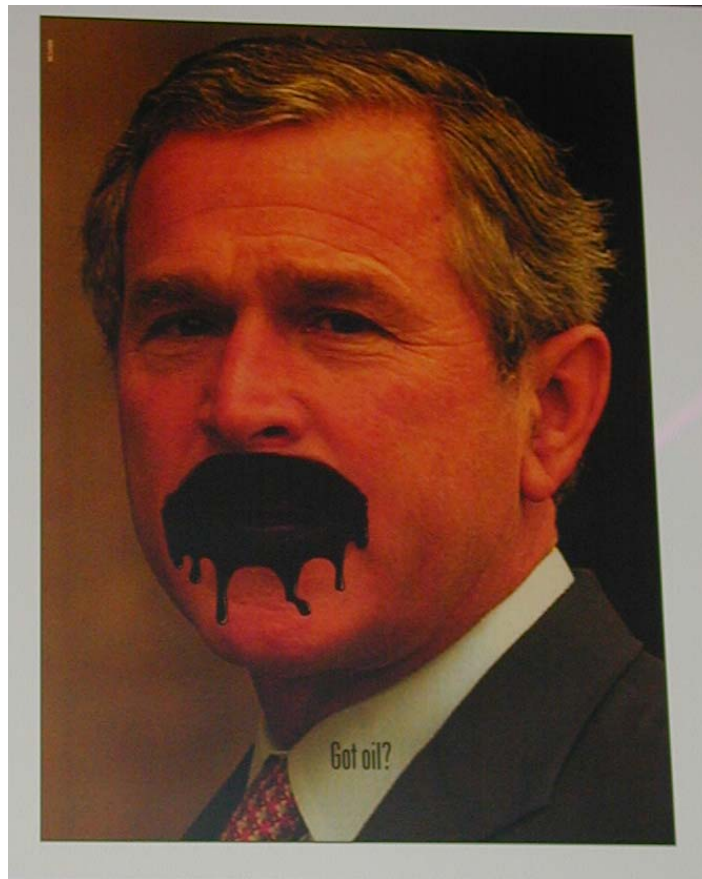
Secretary of the Treasury – finančni minister

Senate – senat

Separation of powers – ločitev moči

State of the Union – govor o položaju v državi

PRILOGA B: OGLAS DRUŽBENE AKCIJE Z NASLOVOM »GOT OIL?«

Oglaševalska agencija: Mediamix d.o.o.

Art direktor: Nenad Cizl

Ime dela: Got oil?

Izdelek storitev: družbena akcija